KARLO DRAČKI

DRAMA U 5 ČINA

SPJEVAO

FRANJO MARKOVIĆ

S UVODOM

KRSTE PAVLETIĆA

DRUGO IZDANJE

1917

TK

KOMISIONALNA NAKLADA
HRVATSKOGA ŠTAMPARSKOGA ZAVODA D. D. U ZAGREBU.
Nikolićeva ulica 8. Telefon 133.

Tiskom Hrvatskoga štamparskoga zavoda d. d.

PREDGOVOR
za novo izdanje „Karla Dračkoga".

Napisao Krsto Pavletić.

Marković je u hrvatskoj književnosti do g. 1872. bio poznat pored epa »Kohan i Vlasta« i kao izvrstan pjesnik balada i romanca, kojima se također znanstveno bavio. Zato mu nije ni kao pjesniku ni kao teoretiku bilo teško odmah preći sa balade na dramu, jer je to sasvim prirodan prelaz, kako je sam govorio i razlagao u svome predavanju »o baladah i romancah« (»Vienac« g. 1869. br. 44.). Kod Škota se, veli, i kod Engleza, za kojima se povodio Marković, sasvim proniču epika (engleska) i lirika (škotska), te su im balade tako savršene. Stoga se i kod njih mogla razviti najsavršenija vrsta pjesništva — drama, tako da je jedina Britanija mogla roditi Šekspira, najvećega dramatika svijeta, jer su njegove drame ništa drugo nego velike savršene balade englesko-škotske (str. 767.). Kaošto je dakle iz veze Škotske i Engleske nastala u državnom pogledu veličajna Britanija i kasnije kći joj Sjeverno-američka republika, tako je iz spoja škotskih (više lirskih) i engleskih (više epskih) balada nastala drama, nastao Šekspir. A republika, drama, um, potpun i pronicav savez čuvstva i razuma, lirike i epike, ženske i muške strane — to je vrhunac čovjeka: u Šekspiru se odsijeva cijelo čovječanstvo, cijeli svijet (str. 768.).

Koje čudo, da je i Marković nakon uspjelih balada prešao na dramu i poveo se za div-uzorom Šekspirom? I onako je u nas Hrvata malo ozbiljnih preteča imao i to Dimitrija Demetra i Mirka Bogovića, koji su tragediju

gojili, pa suvremenike Jurkovića i Tomića, koji su komediju obrađivali kasnije. Po svojoj ćudi pjesnik se dao na tragediju, te je g. 1872. složio dramu »Karla Dračkoga«, što je izlazila u »Viencu« one iste godine u br. 20. do 27., a kasnije i posebice izdana.

Pjesnik je u toj drami zahvatio sretnom i punom rukom u jedno od najzanimljivijih doba hrvatske povijesti oko g. 1382.—1386. i dalje. Tu se pomaljaju »homines novi«, nova krupna lica i rodovi, tu se ističu stari koljenovići, moćni velikaši kao dinasti, koji samostalno vladaju u svojim krajevima i gradovima, nezavisno gospodare i kuju novac u svojim banovinama, uzdižu danas na prijestolje kraljeve, da im sutradan skinu krune skupa sa glavama. Doba je to tako privlačivo i zamašno kano ono u rimskoj historiji za Cezara i Augusta, ili u Engleskoj za Olivera Cromwella. Tu je veličajna borba naroda i velikaša s nasilnim kraljicama i kraljevima te laskavim doglavnicima, tu su najrazličitiji značajevi kao od gvožđa sakovani, najprepredenije spletke, najgroznija krvoprolića, najplemenitije ideje i najsebičnije želje. Tu se najveća prava i svetinje brane i najstrašnijim sredstvima, a opet najzatornije nepravde i bezakonja nalaze okrilje pod najnevinijim štitom. Za tim orijaškim ličnostima Pavlom i Ivanom Horvatom, za Paližnom, Lackovićem, Gorjanskim i dr. posegao je kasnije i August Šenoa u svojoj »Kletvi«, a to je doba dalo poticaja i građe također drugim piscima i umjetnicima; tako je zamamljivo.

Pjesnik se ne drži oštro povjesničke istine, već je prema svojim umjetničkim svrhama razložito i razborito mijenja. Tako je Karlo Drački prema historiji u Višegradu silom smaknut, a pjesnik prikazuje dakako njegovu smrt u Budimu pred kraljicom Jelisavom sa čašom otrovi u ruci, što je od većega pjesničkog i dramatičkoga dojma. Ni o crkvenom prokletstvu za krunisanja u Stolnom Biogradu ne govori povijest ništa. Ni ubojica Karlov Blaž Forgač ne pogiba, kao u drami, već uživa milost i nagradu Jelisavinu nakon Karlove smrti. Ali kao podmukla ubilca ne smije ga po sudu pjesnikovu minuti u drami kazna, dok druge krivce čeka njihov udes valjda u nastavku tetralogije, koju je bio Marković zasnovao u mladim danima, a pod starost se opet bio pothvatio da je izvede. Isto tako nije ni Karlova žena Margareta umrla prije muža u Budimu, jer po historiji živi jošte i poslije muža te kasnije oprema svoga sina Vladislava u Hrvatsku za kralja. I t. d.

Sve je to pjesnik radi vanjskih i nutarnjih razloga svoje drame preinačio, pa je i smrt Karlovu udesio prema glavnoj ideji tragedije i prema značaju glavnoga junaka, koji s l o b o d a n mora imati s v o j u v o l j u. A da ga ne optereti još većim grijehom dvoženstva i da istakne što jače ženski prijegor spram sebičnosti muškaračke, pjesnik priređuje smrt Margareti. Time pak još jače iskače Karlova sloboda i snaga volje, da bira što hoće, kao u Ibsenovoj drami »Gospođa s mora« (g. 1888.), te je Marković u tome isticanju lične slobode i razbijanja svih društvenih i državnih okova preteča Ibsenov ne samo u Hrvatskoj, nego uopće, jer je I b s e n tek iza g. 1877. pravo zaplovio tom strujom. Tako veličajno zamišljenih, a ipak realistički provedenih značajeva, kako je Karlo Drački Markovićev, ima vrlo malo u svjetskim dramama.

Diljem čitave tragedije sve nam ga pjesnik poput kipara jasnijim i plastičnijim isklesava. Isprva je golem, tvrd kao granit i nepristupačan, slobodouman i vođa slobodnih zidara, dokle ga sudbina postupice sve više i više smekša, te nam ga približi kao čovjeka osjetljiva i meka, razočarana, orla slomljenih krila, ali neslomljive volje. H e b b e l o v Holoferne ima jednaku veličinu, ali nipošto plemenštinu. Karlo je Drački već »ljudina« (Übermensch) prije N i e t z s c h o v e filozofije u Njemačkoj i Hrvatskoj, samo nije surovi egoist.

Na početku mu se i sama Jelisava divi (str. 33.): »Velikan on je nesrećom i voljom«, stoga želi sama s njime boj zametnuti, a odbija pomoć Gorjanskoga, kao nedostojnog te borbe, jer će veli, »i Mariji i meni biti lakše S velikim borcem velik biti boj.« U II. prizoru (str. 34.) razgovarajući se s Alberikom Karlo nam se sam prikazuje, od kakove je kovi građen. Njemu je bolest žene Margarete lijes, uz koji je pribijen, te bi ga rad razlupao:

Slobodu dajte mi i volji maha,
Il sam ću ju ishrvat, slomit lance!« (str. 35.)

Jednako na str. 67. u II. činu veli, da njegova žena mora biti mrtva, kad je već za njega umrla, te mu ne smije biti zaprekom, stoga je i na smrt osuđuje radi predaje grada Averse. To isto joj želi i u III. činu poslije krunidbe, kad mu se nenadano pojavila. I na str. 115. u IV. činu kaže joj u lice, da je ona »vjekovita spriječka« njegovu pregnuću. Ona ga silno ljubi te žudi i njemu, djeci i sebi porodičnu sreću pored svjetske slave kraljevske; ali on ne može biti

»u krugu uskom, kog mi ona piše?
K o l o b a r n j e z i n opsiže tek mene
I nju i djecu, prem č a r o b a n ž e n i,
N e s a p i n j e on mene, i p r e k r o č i t
J u n a k ga m o r a: njegov krug je s v i j e t!«
(str. 35.-36.)

To mjesto sjeća one ideje u »Nebožjoj komediji« od Krasinskoga, gdje se glavni junak Henrik također odvraća od tople idile porodičnoga života, a čezne za čarom svjetske slave pjesničke. Alberiko mudro oportunistički govori Karlu: »R a z m a k n i, al ne kidaj njena kruga.« (str. 36.). Nu to nije dosta Karlu, koji pozdravljen kao izabrani kralj od obojice Hrvatâ i Lackovića kliče (str. 38.): »Gdje granice pregnuće moje stežu?« Neka se protivštine popnu do oblaka, on će v i š e od njih stati i posegnuti kroz sve strijele, bacane na nj iz Rima, da takne zvijezdu, »za kojom vijek svoj puti«. Kod prvoga je susreta s kraljicom Marijom dirnut njenom ljepotom (str. 39.), te mu ona kao čovjeku renesanse doziva u pamet Platona i njegove vječne ideje, uzor-slike s onoga višega svijeta, pa je pored demokratskih nazora sav njegov govor (str. 42.-43.) prožet platonskom filozofijom o idejama, čime udvara Mariji kao ideji ljepote i kreposti sišloj s nebeskih visina. I to je pristalo dobi i značaju, jer je Platon bio jedan od prvih pisaca, što su ih grčki naučenjaci humanisti unesli u Italiju, osobito u Firencu, a Karlo je bio na glasu tada

kao zaštitnik učenjaka i pjesnika. (Smičiklas, Povijest Hrvatska I., str. 441.).

I takovu čovjeku, izbiraču različnih načela, ne vrijede ni starostavne povelje, ni prisege velikaša, ni laskav govor nestalna puka — to mu je sve prašina, dim, pjena — već mu vrijedi s r c e, vrijedi j a k o s t i v o l j a (str. 43.). Stoga ističe spram isprava i zakletava, spram svoje riječi zadane pokojnom kralju Ljudevitu, ističe v o l j u n a r o d n u i s v o j u volju (str. 45.). Zato i (na str. 46.) prema onesviještenoj kraljici Mariji naglašava riječ »hoću« kao »životonosnu«, i tu će on besjedu potpuno razumjeti. Pun snage i volje kao novi Heraklo, kad mu Marija potpiše odreknuće od krune, isprsi se nesebičan i plemenit (str. 50.):

»Izvojštit idem č o v j e k u *slobodu,*
Da m i s l i, *čini,* ž e n i pak da *ljubi*«,

kanda je volja i čin isto prema mističkoj filozofiji majstora Eckarta, kano da ih ne rastavlja dubok jaz.

To veliko pregnuće, te visine njegove duše objašnjava i Jelisavin govor, kad tumači sebi ljubav Marijinu prema Karlu (str. 52.):

Nedohvatnoga tek se hita duša,
Za beskrajnosti tek si traži kraja«,

jer je i sama tako nekada težila s Lackovićem:

»Moj veli jade, i ti otuda si!«

Karlo će dakle i ljubavi, i to ljubavi ženskoj prokrčiti put do slobode, da ne robuju kao dosad vladarskoj pohlepi radi zemalja, stečenih ženidbama bez ljubavi, gdje se ne pita za srce, već za državnu tobože korist, a to je samo »trgovina lakomog vladarstva« (str. 68.). I sama Jelisava odobrava taj zanos njegov mučê, jer i sama osjeća isto čuvstvo u srcu (68.-69.). Tu je Karlo uzvišeni, nesebični razbijač vjekovnih društvenih veriga. On nije obični zaljubljenik, koji opojen svojim osjećajem zaboravlja svoj pravi poziv, nego njega baš ljubav potiče na veće pregnuće i na zamašnija djela, jer želi u očima svoje miljenice da poraste u cijeni, da se većim učini, te i njoj u razgovoru

otkriva svoje osnove. No uz herojski gest pjesnik mu podaje i opće ljudsku crtu: ljubav spram domovine i zavičajna tla. Zato Karlo zove Mariju u Italiju i priča joj (str. 70.) o ljepotama Italije, a onda nadodaje o svome slobodarskom poslanstvu:

»Još čovjeku uskrsnut je iz mračnih
Iz raka stoljetnih, umaći kuzi
Maremna tiberskih k slobodi, k svjetlu!
I taj će boj zapodjeti se ondje,
A prvomu je meni mač potegnut:
Zapovijeda mi usud moj!« —

Taj cilj dalje drži pred očima i svagdje daje oduška toj životnoj želji svojoj, te u prepirci s papinim legatom kaže, da će doći ne pokoriti se Rimu, već pokoriti ga (str. 76.). I tu se raskrsti s Rimom, kao tamničarom svoga pregnuća i slobode svega čovječanstva, zovući u pomoć tu tajanstvene čuvide »krabonoše«, tri sile, koje prikazuju misao, *volju, čin* (str. 76.-78.).

Misao se već začela i volja pobudila, te su dvije sile već tu; ali počinjući djelovati Karlo dolazi u protimbu najprije s najvjernijim svojim pristašama Hrvatima (str. 82.), kad im sažeže krunidbenu zavjernicu, mudro djelo Pavla Hrvata, jamstvo mira, reda i razvitka državnoga, a poziva ih na borbu protiv Rima, prvoga silnika, koji kini svijet i koji je izvor svemu zlu na svijetu. Kad se Hrvati nećkaju ili ne usuđuju na Rim, onda on zove Mađare i njihove srodnike, te im potvrđuje »zlatnu bulu« (mrženu od Hrvata) i sve sloboštine (str. 82.-83.), pa ih ucka na Rim i na papu, dok mu se oni kunu, da će za njegovom srećom svuda...

Sve više raste zaplet i nabujava napetost, dok se u III. činu Karlova volja i pregnuće ne ispne do vrhunca, do paroksizma, kad (na str. 101.) iza krunidbe u crkvi odbaci plašt i sve kraljevske znakove kao simbole ropstva papskoga i nepravde rimske, te kliče trgnuvši mač (str. 71.):

»...zabljesni, maču,
Od Karla Roberta i meni namren!

Visoko podignut do trijesa sižeš:
Navuci u se trijes, nakrcaj ga se,
Pak bij trjeskovit na sve svijeta strane« —

Ali u svemu tome gnjevu na Rim Karlo nije bezbožac, jer snižen odmah veli:

»O gospode! u tvoje ime ne smijem,
Ni u tvoj znamen razmahivat mača:
Prot čovjeku se čovjek borit spremam«.

Stoga baca i posljednji najčasniji i najvidniji znak i ures moći kraljevske — krunu s glave, Stjepanovu krunu, kao dar čovjeka-pape.

Tu je kulminacija njegove volje, ali i uzrok njegova pada, jer je došao u još grđi sukob s okolinom, u koju se pouzdavao naime s Mađarima, koje je otuđio od sebe i ozlojedio proti sebi, te mu osvetljivi rade o glavi. Ujedno ga i žena Margita svojom nazočnošću i glasom budi iz čarobnih snova, skida ga s vedrih visina na mračnu zemlju (str. 102.), a to sve pospješuje klonulost njegova pregnuća, koju zalud hoće da zatomi vikom i bukom trubalja pozivajući svu svoju pratnju u Budim i na vojnu... (str. 103.).

U IV. činu, kad stiže u Budim, još se više opaža na njemu klonulost i umornost te silna razdražljivost, što je pjesnik i psihološki i fiziološki vrlo zgodno prikazao. (str. 110.-111.). Karlo već ne razbira prijatelja od laskavca, vrijeđa nervozan Ivana i Pavla Hrvate, a hvali Ubul Kalaja i Forgača, sve šalje opremati vojsku, a sam ne može od umora stajati na nogama. Po noći nemirno spava te ima priviđenja, halucinacije kao Rikard III. i Macbet. Još se malko trzne i zasja davnim krijesom, kao iskra prije no ugasne, u prepirci sa ženom Margitom veleći joj (str. 117.):

»Odhrvav se mironosnicam lastim,
Pred tisućami vojvodovat mi je,
Zanositu uzvijati se cilju...
Pobacio sam negve, što me dosad
Oko srca pritištahu.«

Ali mu Margita zgodno odbija:

»Bez kazne
Ne baca čovjek iz srca, što u nj je
Zaklopio već jednom. Boj se kazne!«

Te se negve miču, pretvaraju u zmije i gmižu za svakim korakom.

Nu još će na veće prepreke naići Karlo u svom nastojanju. Kad se ujutro rano probudi, vidi protiv sebe pobunu onih, u koje se bio pouzdao, i koji su mu se zavjerili poći s njime na Rim — a on je nemoćan spram njih, dapače bez mača, jer ne zna, kamo ga je bio metnuo sinoć. (I ovake su sitnice vrlo karakteristične za ljude velikih ideja i ciljeva) Zato se Karlo kasnije žali na Mađare (str. 133.): »Te divljake U boj povodit htjedoh za slobodu!«

Nego premda prevaren u svojim nadama još je svojeglav, i potkraj IV. čina ne će da sluša oprezne savjete Ivana i Ziemovita:

»Da od straha slijedim
Vaš savjet sad, kad ne slušah ga prije
Od srčane žestine?«

A onda kao već iskipio nastavlja:

»Primirite se. Ja sam miran posve.
Za tim me kratkim p u t d a l e k i č e k a,
Za n j o m u N a p u l j . . .«

U heroju se razočaranu u tuđini opet javlja ona lijepa crta svagdanjega čovjeka — čežnja za domajom:

»Već se čini meni
Da stupam po d o m o v i n s k o m si t l u,
Zemljotresnom i podrovanom, ali
Č a r o b i t o m i nad s v e d r a g o m meni!«

Ali još sveđer tinja u duši i žeže stara ideja:

»O b a m r i j e v s e b i ž i v j e t i ć u d r u g i m,
Pram jednom cilju sve udesit pute.«

Taj su altruizam zastupali Preradović i Marković kod nas prije nego je bio Tolstoj poznat u Hrvatskoj.

Zasjednički udarac po čelu (u V. činu) jošte više potišti Karla i ubi u njemu svaku nadu za postignućem cilja, te za čas posumnja i o ljubavi Marijinoj (str. 138.). I premda Jelisava govori o njemu, da ga u radu ne smetaju ni mrtva tjelesa (str. 140.): »Junaku baš je kob, da njemu pute mrtvaci utiru«; on ipak sasvim klone u pregnuću svome. Ali misao slobode još krepko klija u dnu duše, gdje je korijen uhvatila. Zato ugledavši na odru Margitu, prvu zapreku svoju, tužno zbori:

»Margito, ti si umrla za mene.
Uravnala si put moj . . . slobodu mi povratila . . .
. . . slobodan sam«.

No i tu mu slast slobode kvari slavodobitni poklik Jelisavin:

»Slobode nemaš više. O s l o b o d i t
Htijući svijet, s a m izašo si s i l n i k.
N a j s v e t i j e si r a s t r g a o v e z e,
Najmudrije si pogazio svjete
I r o d o d b a c i o i vjerne druge:
Slobodu si odbacio — sad r o b s i.«

To je Karlova tragička krivnja po estetičkim i etičkim načelima Markovićevim, što ih je u različnim svojim ocjenama drugih pjesnika razvijao. Karlo je boreći se za visoku ideju slobode čitavoga čovječanstva povrijedio bliže etičke ideje i pokidao sve dužnosti vjerske i veze porodične, društvene i državne. I zato mu sada ohola Jelisava diktira uvjete mira kao pobjeđeniku: ili život s Marijom kao ženom ili smrt iz otrovane čaše.

Ali još za posljednji put procvate u duši njegovoj m i s a o s l o b o d e, još jedamput bljesne u svemu sjaju svome njegova v o l j a za č i n o m, te odbija milost iz tuđe ruke (str. 145.):

»Iz tvoje ruke
Da primim sad ko dar, š t o s a m n e s t e k o h,
Što sam ne ishrvah? P r e g n u ć e m s v o j i m
S v e č o v j e k s a m si o s v a j a, što ima;
Što drugi dâ mu, nikad njegvo nije.«

Priznaje, da je posrnuo, ali ako nije više vođ, nije još

postao rob, još je s l o b o d a n i ostat će (str. 145.). Bio i t r e n u t a k ž i v o t a, v j e k o v i t j e, kad je u njemu zbijeno sve što čovjek jest i ima: s l o b o d a. Zato on slobodan vrši s v o j u v o l j u, te b i r a s m r t, koja je njegova, a ne će tuđega ni najljepšeg dara.[1] I pije ponosit otrovnu kupu kao stari Beneš u »Zadnjoj zdravici«, pije i nazdravlja »krilatici m i s l i, plamenoj v o l j i, samotvornom č i n u«!

No pjesnik je i vrstan psiholog i pronicav fiziolog, te ne pušta svoga junaka dalje u takovoj pozi. I Karlo je običan smrtnik, te zebući i kočeći se pred smrt zove u pomoć Mariju, dobiva priviđenja, što ga vuku k ženi Margiti, koja mu se čvrsto usjekla u pamet. Na dolazak Hrvata, svojih oslboditelja, opet se prebra te se divi junacima, s kojima bi željno živio i vojevao — ali im se sada razilaze putovi. Žali neispunjene snove svoje, od kojih je ostao tek pepeo kao i od Pavlove spaljene spomenice (str. 149.) ...

Nu ideja junakova ne smije s njime propasti, ona prelazi vječna od zatočnika na zatočnika; stoga one tri čuvide iz II. čina prilaze nad mrtvo tijelo Karlovo i ukrstivši mačeve nad njime primaju u njih sve njegovo biće i pohranjuju ga za druge buduće pregaoce ljudstva.

Takov protagonist ište prema sebi i dostojne antagoniste, da bude boj zanimljiv. A takovom nam premicom Karlu predočuje pjesnik Jelisavu već u I. činu u prvom prizoru u monologu, punom šekspirske snage, kao i u govoru sa svojim dvoranima (str. 29.-33.), tako da joj se i Gorjanski divi:

»Sred bune tê i ubojnik se može
Saorit u se, a ti stojiš ravno?«

I ona je zaista od tvrde kovi, te nepokolebana zlim vijestima odasvud u II. činu (str. 65. pri dnu) kliče:

»O usude, ti krvniče moj stari,
Od mila ništa ne daš mi! Sve moram
Ishrvat si iz gvozdenih ti ruku...
...Ne ćeš
Oborit djela, što ću sazdat ja.«

[1] Te će iste misli pjesnik još sjajnije istaknuti u „Benku Botu" (III. i IV. čin).

Dostojan je ona takmac Karlu i neslomljive volje ne predajući ni od kakove opasnosti, te ne žacajući se ni kakova sredstva veli (u IV. činu, str. 124.):

...Zagonite se na me
Još jače sile: ne dam se oborit!
I suzbit ću vas, i okrenut tamo,
Kud h o ć u ja — j e r h o ć u!«

A zbori u šekspirskim jakim slikama govoreći suncu (sreće):

...Zapadat ti ne dam:
Prikovat ću te kopljem nasred neba,
Ma rijekom krvca strujila sa koplja.«

I Gorjanski je od iste građe sazdan kao i Jelisava i Karlo, samo je podmukao i lukaviji od njih, a jednako žedan vlasti. To sam ispovijeda, kad u IV. činu (str. 132.) daje prijevarno sputati u okove Lackovića:

Sad, Jelisavo, gleđ' za drugom svojim!
Ogledat ćeš se skoro i za v l a š ć u,
U m o j i h ćeš ju ugledati r u k u —
Poslužit će se njom, kog s l u g o m zoveš!«

Marija i Margita samo su prijegorne duše, pune ljubavi i smiljenja, svaka na svoj način: Marija meka i slaba ko tanana trstika, a Margita na sve pripravna, odlučna i živahna, ali i promjenljiva Talijanka. Hrvati Pavao i Ivan, pa Stjepan Lacković ljuti su doduše lavovi na braniku prava svoje domovine: Pavao joj daje u službu svoj oštri um, Ivan svoj mač, ubojit »svakomu, koji iz svih onih hrvatskih zemalja svu krv, sav pepel hrvatskih junaka snosi za grobni hum hrvatskom pravu« (str. 47., kako suvremeno!); a Lacković je pregorjevši ljubav Jelisavinu tek »izduben kamen, u kojem gori žižak samo jednoj svetinji: slobodi Hrvatske« (str. 62.). Ali su pravi legitimisti, dobroćudne vjerne sluge, spremne i u pakao za drugoga — za gospodara. Oni će onomu, koga zavole, i krunu sakovati ili je za njega iz vražjih pandža istrgnuti; ali sami za vlašću nikad posegnuti. Prema tome Hrvatima pjesnik i daje čedne uloge na pozornici, a veće iza kulisa — kako im biva i u životu.

Čudim se, što nije pjesnik već ovdje jače istakao Pavla biskupa, nego mu je u kasnijim dijelovima tetralogije (bolje pentalogije) namijenio veću ulogu. Ta to je bila najmarkantnija ličnost i najkrupniji značaj onoga doba: vele uman čovjek, biskup katolički, poklonik jerusolimski, pa ide kao glava nezadovoljnih velikaša hrvatskih protiv obiju kraljica po novoga kralja preko mora u Napulj — a ide kroz Rim, koji baš onda ratuje s tim kraljem i koji je prokleo toga istoga kralja već dvaput. To su zagonetke, to su prezanimljiva lica i zahvalna građa za različite pjesmotvore!

Ali pjesnik ne dira u tu stranu (barem ovdje ne), nego prikazuje u sjajnom onom prizoru poklonstva (II. čin 10. prizor) Hrvate umjerenima: oni nisu Huni, oni ne će s Karlom na Rim (str. 82.); oni žele samo svoju samostalnost i slobodu očuvati od oholih i silovitih Mađara. I to je prva ozbiljna pregrada pregnuću Karlovu. Tu niče sad opreka između ideje patriotizma i opće slobode ljudstva. Stoga mi se čini, da dr. Vodnik u svojoj raspravi,[1] premda vrlo lijepo razlaže misao te drame sa historijsko-genetičkoga stajališta, sasvim ne pogađa (str. 68.), ako drži, da je samo »okolina Karlova suviše kršćanska i nesklona na borbu protiv pape, te da je Karlova tragička krivnja *samo* nepravo vrijeme«; jer su Mađari spremni poći s njime na Rim, a Hrvati su se već i borili prije s njime u Italiji protiv Rima, te ga i pored svega prokletstva izabrali za kralja.

Karlova je tragika i u tom, što se razočara kod prvoga koraka u svojim pomoćnicima, u okolini, a onda se nagomilavaju redom prepreke i ograde. I on je čovjek, te klone već u IV. činu pred tolikim neprilikama, pa i njegova odluka sve više blijedi; njegovu je sjajnu misao i žarku volju potamnio i ohladio sam pokušaj izvedbe — sudbina ljudske nesavršenosti, nemoći ljudske. U Karlu je, držim, prikazana misao i volja, kao i u Byronovim i Shelley-evim junacima Manfredu, Kainu, Laonu, Prometeju; i oni misle i hoće, ali čina ne izvrše, jer ne mogu, to nije u vlasti čovjeka. I to je ono tragično, ali i uzvišeno: boriti se i boriti

[1] Dr. Branko Vodnik: Franjo Marković, Zagreb 1906.

pa i propao i ne postigav svrhe — jer nagrada bi borbu omaljila, pojeftinila, obescijenila...

Ali se čini, da nije samo čista misao ljudskoga oslobođenja bila Karlu razlogom za borbu protiv pape. I on je čovjek od krvi i mesa, a u prvom redu kralj napuljski, Talijan, a papa mu otima tu krunu, zato mu se Karlo hoće i osvetiti. Stoga on onako toplo priča Mariji o ljepotama i prednostima Italije; stoga ne da Jelisavi i Lackoviću Hrvatsku s Dalmacijom (str. 79.) radi svoga Napulja; stoga zabranjuje pod živu glavu predati Aversu; stoga u IV. i V. činu teži za svojim dragim zavičajem sit borbe i patnje. A i Blaž Forgač (u IV. činu, str. 108.) grdi ga kao tuđinca, te buni svoje Mađare protiv njega kao tuđinca, koji ih zove na daleku vojnu izvan domaće zemlje, što je protiv njihove sloboštine.

U toj se drami probio na vidik pjesnikov genij te zasjao u svoj svojoj snazi i izvornosti, tu ima veličanstvenih prizora, sukoba i borba dramatičkih, dostojnih Šekspira, ima lirskih opisa, punih pjesničkoga biserja, slika, poredaba, krepkih metafora, različnih udešaja, osobito u II. č., gdje slavlje slavi romantika s erotikom

Kako je pjesnik savijesno (i presavijesno katkad) pazio na historičku vjernost, čuje se u tragediji i škripa kolâ onodobne svjetske povijesti: borba pape, Sigismunda, Poljaka itd. Ali pored sve te zagasite draperije povijesne bljesne u drami na mjestima i po koja nama suvremena misao ili čuvstvo pjesnikovo, kao i u dramama Schillera, Alfierija, Manzonija. Na pr. na str. 63. veli Lacković:

»Odhrvat se Mađarom naš je cilj —
Drugovat s njimi ne možemo nikad.«

To će isto, malo drugačije, reći kasnije sam pjesnik u saborskim govorima o pitanju pučkih škola, o učenju mađarskoga jezika. Koliko ima takih misli u besjedi Pavla Hrvata na str. 80.-81., kao i na str. 129., 132., 133. itd.

A čini se, da je i ono slobodarstvo Karlovo u drami odjek suvremenih događaja po tadašnjem svijetu. Već je g. 1858. I. G. Findel počeo u Njemačkoj izdavati slobodarski časopis »Die Bauhütte« nastojeći da reformira stare

lože zidarske, da probudi u njima novi život. I uspjelo mu pokrenuti silan zamah slobodnozidarske literature, te je g. 1872. osnovan velik savez slobodnozidarskih loža po Njemačkoj, kod čega je i sam carević Fridrih Vilim sudjelovao. U Italiji su pak pogotovo iza ujedinjenja njezina, do kojega su joj pomogla različna tajna društva (na pr. carbonari), procvale slobodnozidarske lože, osobito pod vladom Viktora Emanuela I. Isto je tako već po svemu svijetu bila odjeknula glasovita besjeda Štrosmajerova s vatikanskoga koncila, a Preradović mu ispjevao odu (g. 1870.), koja počinje riječima:

»Drhtnu Rim vječni, sva se zemlja lecnu
S Tvoga gromnog, s Tvog potresnoga slova...
Već od trešnje te starinskoj na zgradi
Puče zid diljem, iz mračnih mu rupa
Već lete širom nepokojne sove,
Miševi sliepi.«

A onda nastavlja:

»S ponosom sav sviet pripoznaje Tebe
Predhodnikom svog neodoljivoga
Tieka pram stalnom, vječitom si cilju
Uzorna boljka.«

I u tom zvuku dalje oreći slavi Prerad vladiku kano »zlatousnoga vjesnika novoga dana«. Za njim se povodi u tom slobodoumlju i Marković, te namjenjuje svome Dračkome zadaću, da »uskrisi čovjeka iz mračnih raka stoljetnih«, da ga izbavi «kuge maremna tiberskih«.

Ali je kasnije pjesnik poput Piera u »Vojni i miru« promijenio mišljenje o toj slobodno-zidarskoj udruzi i razabrao, da je i ta tajna družba slobodoumna samo za opsjenu te iskorišćivanje naivnih pojedinaca i naroda, a na korist protežiranih izabranika.

* * *

I ta je veličajna drama hrvatska i domaća čekala u čami na svjetlo pozornice čitave dvadeset i dvije godine dana sve do uprave inteligentnoga Miletića, koji je njome počeo novu sezonu g. 1894.

I ovaki je dakle pjesnik morao osjetiti trajnu vrijednost one duhovite i pune iskustva rečenice njemačkog pisca: »Junaštvo je napisati valjanu dramu, ali da je doturaš na pozornicu, moraš biti lakaj.« Neka se time tješe i manje vrijedni njegovi nasljednici.

Baštinjenu hladnoću spram domaće hrvatske drame nije moglo stopliti ni njegovo žarko domoljubivo čuvstvo. Na njegovu se stihu doduše osjeća tvrdina dramatske cjelice, ali se ćuti i okrepni miris te prhkoća uzorane mekote. On je morao sam stvarati dramatski jezik, dramatsku metaforu i jezgrovitost, dramatsku jedrinu i kratkoću naprema epskoj opširnosti Bogovićeva izričaja, zbijenost i krepčinu dramatske građe spram sadržajne epike u Demetera, u Kukuljevića, u Preradovića. Lako je piscu kod drugih naroda (Talijana, Franceza, Nijemaca, Engleza), gdje su već od vijekova udomljene stalne besjede, fraze i rijekovi, gdje su kao klišeirane slike i prenosi zajednička svojina svih pisaca. Ali je mučno u nas, u narodu, koji tek stvara i traži svoju frazeologiju, kao što kišni potočić krči svoju putanju. No zato nam je jezik u pojedinaca svojskiji, individualniji, slikovitiji, bujniji, bogatiji, kako to vidimo i u Markovića.

Nacrt pentalogije.

Pjesnik je u posebnom izdanju »Karla Dračkoga« iz g. 1872. metnuo na omot ovaj natpis: »Hrvatski Pokret. Dramatski cyklus u četiriju dielih. Spjevao Franjo Marković. I. Dio. *Karlo Drački*«. Iznutra je dodao k spomenutome napisu poslije I. Dijela jošte: »II. Dio. *Jelisava.* III. Dio. *Ivan Hrvat.* IV. Dio. *Stjepan Lacković.*«

U to je dakle doba smjerao dopjevati tetralogiju, dok je g. 1905. zamislio još pridati i petu dramu o Pavlu Hrvatu, te čitavu pentalogiju izraditi. Nažalost nije to djelo dalje od nacrta izvedeno. Ali je i nacrt sjajan i karakterističan za velikoga našeg dramatika poput genijalne osnove kakova umna stratega ili kao veličajan plan kakova arhitekta.

Nacrt ima 144 paginirane stranice, koje na debelu

tvrdu papiru koje na mekanu i tanku, a u obliku arka; osim toga ima još pridodataka i priloga bez paginacije. Pjesnik je to svake godine pomnjivo revidirao, dodavao i mijenjao ili brisao. To bi svakako trebala akademija izdati u svome zborniku za književnost.

Ja ću ovdje samo nešto izvaditi, da se vidi pjesnikov zamišljaj, postupak i rad u tome.

Na str. 1. s natpisom »Tetralogija« (1.) stoji sa strane na starom tvrdom papiru olovkom pribilježeno: »Revizija 6. IV. 1910.). Zatim dolazi crnilom pisan sam nacrt:

»Na koncu 4-toga akta u III. Ivan (i Pavao) Hrvat, pošto je tiekom 4oga akta izmolio Lacković u Sigismunda, da će pomilovati Ivana Hrvata, Sigismund osnuje to pomilovanje na samom stratištu izvesti poniženjem Ivana pred narodom. Zato na početku 5a akta dolazi sam Sigismund s Marijom na domak stratišta i tuj poziva preda se Ivana, da se skruši i za milost moli (a na lancih je). On nasuprot *hoće* to samo *po tiho* pred samim vladarima — te odstupi *puk* i tek *dvorani* ostaju u blizini kralja i kraljice. Tada Ivan kao bojnik po tiho kazuje Sigismundu *sve* krivnje i *zločine njegove* i proriče njemu i odvjetku *kaznu božju i rasap;* a tad Sigismund naredi njegov *smak* uz muke na kotaču — to je pri zahodu sunca. — Mariju onesvećenu odnesu sa stratišta uz Sigismunda i dvoranjsku pratnju. Pri bakljah izvodi se muka smrtna osuđenika iza kulisa u *lievom zadku,* tako, da se pomišlja da se vidi iz lieva zadka u kulise *mjesto,* gdje umire Ivan Hrvat bez jada, a na pozornicu da se čuju njegove uzdisajne rieči.« (Iza toga je brisano olovkom nešto o Pavlu, kao i prije već na dva tri mjesta.). »Pri smrti Ivanovoj moraju biti nazočni njeki iz *Hrvatske.* Sigismund ih je dao dopratiti pod stražom, da bude *zastrahom* smrt prvaka njihova — ali bude ne zastrahom nego pobudom na osvetu. Noć i mjesečina: dolazi i Lacković i očajan razgovara s mučenikom — na samu. Tada se njemu čini da čuje *glas anđela* i vidi anđela lik (a i gledaoci vide *anđela),* koji tješi umirućeg; taj anđeo Ivana ovjenčava viencem mučenika, pa onda s njegove glave taj vienac donosi *Lackoviću,* a taj odlučuje primiti sad na se taj vienac muke i pokušati zadnji boj za domovinu. Taj anđeo će se onda pokazati u IV.5. Lackoviću pri njegovu *umiranju* na trgu pred *sabornicom* križevačkom. Lackovića mrtva u IV.5. na pokop *odnaša žena* mu, te ona završuje sav ciklus — poput Jugovićke ili Kosovke djevojke.« (Uz ove riječi dolazi olovkom pripisana ova rečenica): »Ne, bude još Va. drama: Mati Hrvatovka i Pavao«.

Prema tome se vidi, da je pjesnik pentalogiju kasnije (g. 1905.) zasnovao. Zato na str. 3. nacrta u sredini poslije razgovora pomenutoga već anđela i Lackovićke, koja plače nad mrtvim mužem, dok je anđeo tješi uskrsnućem, a ona pita »kada?«, odgovara joj Pavao dolazeći kao poklonik iz Palestine.

Na str. 5. ima interesantan značaj iznesen u mladom sinu Lackovićevu Mladenu, koji je, sjajno odgojen od popa glagolaša, poslan u Bolonju upio talij. slobodoumlje i bogumilstvo, te je u domovini postao glava zavjerenika itd.

Na str. 7. stoji: »Epilog (V) (Smrt Pavla Hrvata i njegove majke i njegova oporuka.) (U tom treba da su sve ideje za budući preporod Hrvatskoga naroda pokazane; Pavao Hrvat na *visini* prosvjete kršćanske stojeći, daje program *izbavni moralno*-političke renesanse, t. j. političke renesanse na *moralu i intelektu* osnovane, ali i na opće narodnom ne samo stališkom, dakle povrat na starobitno slavenstvo *bezkmetne* jednakosti pred zakonom, jer svi su *djeca* božja, nema *privilegija* osim veće *zaslužnosti i vriednosti osobne.* Pavao Hrvat osniva sve na bibliji: a nadovezuje i na Cirila i Metoda, ter na nesreću Svatopluka radi odbijanja Metodove glagolice«. To je posljednje već Marković u pjesničkoj pripovijesti »Povratak pod hrvatskoga kralja« natuknuo na usta Hairvanova (str. 80.-81.). Dalje se u nacrtu pripovijeda o Pavlu, kako je bio riješen od smrtne osude, oduzeta mu misa i svećenički čin, te sebi pjesnik savijesno kaže u zgradi: »Treba iz stručne knjige to izvaditi«, naime ceremonije kod toga posla. Isto tako priča niže, da je Pavao bio i na grobu Isusovu, pa se vratio na dubrovačkom brodu kući bolestan na srcu, a u zagradi pisac sebi prikričava: »pitaj R a d o v a n a (t. j. sina liječnika) za knjigu o bolesti, koja neizlječiva sigurnu smrt do-

nosi i to trenom, a ipak svjež duševni život i prilično tjelesni sve do nenadnog izdaha.«

Na strani je 9. divna karakteristika majke Pavlove prema pučkoj riječi: »mila majčice, biela crkvice«. Ona je spoj Ivanove hrabrosti i Pavlove učenosti, te svojom prirodnošću nadmašuje Pavlovu diplomaciju itd. Ali tu se čitatelj ujedno zamisli i osjeti s bolom tragiku ljudske nemoći u izvedbi svojih ideala, u blijedom ostvarivanju svojih sjajnih zamišljaja. Bog zna, kako bi to bio pjesnik izveo za pozornicu.

Na str. 11. ima nacrt za II. i III. dio Pentalogije, gdje veli, da »već u 2. aktu II. treba da se pokaže *zarodak* razlaza u radu između glavnih pokretača, pa da raste do konca II. Pavao naime, Ivan, Lacković i Paližna imadu i zastupaju svaki drugu ideju političnu, pa se samo na oko slože — ali se međusobno ne *očituju* za vremena *iskreno*, nijedan nemajući *potpuno povjerenje* u drugoga, dakle *zašute* jedan drugomu najintimnije misli, dakle »račvasti kolac u zemlju ne ide.« Treba naći svakomu od njih *glavnu* političku misao. Ivan misli, da bi njega imala zapasti — pobjednik je vojskovođa, i ime mu je Hrvat — te drži da *heros eponimos* Hrvat njemu bijaše pradjed« itd.

Na str. 13. zanimljive su karakteristike Gorjanskih oca i sina, donekle Pavla i Ivana, pa Lackovića.

Na str. 19. potkraj veli, da je hamartema (= krivnja) Ivanova smrt Jelisave, Pavlova je hamartema tvrdoglavost legitimistična načelna, nepraktičnost politička, hamartema Lackovića čuvstvena romantika, Paližne retorična taština, bujnost i cifrastost, a nesposobnost ujediniti druge. (U zagradi stoje ove riječi: »a la Ljubić — Hrvate drži za inferiorne.« To misli pjesnik na staroga Šimu Ljubića, bivšega čuvara muzeja). Nadalje kaže, da Paližna zadojen talijanskom kulturom gleda odozgo Hrvate Posavce i Bošnjake... on drži Pavla za pedanta, Ivana za prosti Haudegen, a Lackovića za fantastu.

Jamačno su to opažanja i iskustva Markovićeva iz suvremenih stranaka, društva i života narodnoga, pa mogu služiti i danas opomenom sadašnjosti za budućnost. Vrlo je značajna u tom smjeru i strana 21. (od sredine), gdje

se veli, da mlađahna ona romantična ljubav Lackovića i *nestalnost* kao prelazi na njegove sinove, te uzroči njihovu propast, a pridonosi i neuspjehu narodne stvari. Analogna toj nestalnosti Lackovića u ljubavi jest *nestalnost* politička u njega i kod Bošnjaka i kod drugih Hrvata . . . Tu nestalnost hoće pisac da tumači tadašnjim duhom vremena, primjerima talijanskim i vladarskim, doktrinom Machiavellija — koga treba pročitati — (kaže sebi u zagradi) . . . Ali na koncu veli, da Hrvat kao »slabiji imade biti stalan, ustrajan, iskren, pošten, složan, pa da — ako i propane — propast njegova, jer je plemenita, zarodak je veličini i većem uspjehu potomaka. Naročito u V. treba da iz riječi Pavla i matere njegove probije *kritika* svih glavnih principa političkih *i pravi način* i *pravo načelo* politike za oslobodjenje potlačenih. Ovo treba psihologijski i historijski činjenicami — reć bi *dinamikom sociologijskom* — dokazati.«

Slične misli razvija pjesnik i u filozofskoj raspravi »Etički sadržaj naših narodnih poslovica« (Rad 96. god. 1889.): »Jer narod živi samo *u etičkoj vrijednosti* svojoj, te nema domovine ni tvarne, ako nema duševne«. Ovu će zadnju misao ponoviti i u »Kralju Zvonimiru«.

Kako je pjesnik i dalje nacrt svoje pentalogije marljivo čitao, mijenjao i prerađivao, vidi se na svakoj strani rukopisa. Ja sam opazio (str. 52.), da ga je i g. 1906. 16. oktobra popravljao, pa g. 1907. i 1908. 18. VIII. u Kamniku, te sve još revidirao i g. 1910. 4. IV., kako je na strani 61. zabilježeno.

Na strani 111. iznosi nam Marković svoje duševno stanje poslije umirne izjave liječnikove o njegovoj višednevnoj napetosti, pa nam otkriva, kako mu je došla na um jezgra V. tragedije, a to je bilo već g. 1905. 10. XI.

Taj je rukopisni nacrt pravi rudnik dragocjenosti, divnih zamišljaja, uzvišenih osnova, pronicava iskustva, bogatsvo ideja. U koju god stranicu zaviriš, zasine nešto zanimljivo, zamamljivo. Vječna šteta, da to nije pjesnik izradio, jer bi to bila veličanstvena dramatska epopeja o borbi za hrvatsku slobodu, snabdjevena silnom znanstvenom opremom historije, psihologije, sociologije, folklori-

stike, tako te ne znaš, bi li se divio golemoj fantaziji i genijalnom poletu pjesnika ili pomnji, savjesnosti i dubini znanja učenjakova.

Ovo je najnovije izdanje sasvim udešeno prema posebnom izdanju iz g. 1872. tako, da nije ni jedan stih izostavljen. Samo je po koji starinski oblik ili izričaj, gdje se dalo, izmijenjen novijim, ili je po mogućnosti kojagod metričko-ritmička promjena nastala prema pokojnikovoj namjeri, što ju je sam pokazao ispravljajući tekst drame za prikazivanje u kazalištu.

KARLO DRAČKI

OSOBE:

KARLO DRAČKI, kralj napuljski, potle i ugarski.
MARGITA, žena mu.
ALBERICO da BARBIANO, pouzdanik mu.
NAVARELLI, glavar njegove tjelesne straže.
PAVAO HRVAT }
IVAN HRVAT } njegovi hrvatski pristaše.
MARIJA, kraljica ugarska.
JELISAVA, majka joj.
NIKOLA GORJANSKI, kancelar kraljičin.
BLAŽ FORGAČ }
UBUL KALAJ } madžarski velikaši.
BORIS, litvinski knez.
ZIEMOVIT MAZOVSKI, poljski knez.
PAPINSKI LEGAT.

Tri krabonoše, velikaši, puk, vojnici.

Biva u Budimu i Stolnom Biogradu g. 1385.-1386.

I. ČIN.

(Prijestolna dvorana u kraljevskim dvorima budimskim.)

I. PRIZOR.

JELISAVA *(sama, motreći sunčani zahod.)*
I drugi put si zapalo mi, sunce,
Jur davno ljubavi, sad vlasti mojoj.
Ni jedan trak ne osta mi vrh čela,
Ni jedan u srcu: sva u mrak tonem.
Da iz oka mi n j e g o v a — bar jedan
Prosinut hoće, taj bih trak u koplje
Prometnula, uzbacila te, sunce,
Na podne tvoje, ma prorazila
I srce čije, ma i sto srdaca.

(Čuje se klicanje.)

Prot svim vam pregnula bih, kojih poklik
Ponizit mene, drugog uzdić kani,
Zavojštila na stoglavu tu neman
Bezakonja, divljoće, mora, grabše,
Poganstva — što sve Ugarska se zove —
Strahovitom sve u prah oreć snagom.
Razorit — dă, ali usrećiti — koga?
Kćer? Zar da i dalje se zove kraljem,
A bude nemoć, strah, čeznuće, suza?
Zar sebe? Ah što pomože mi dosad
Uz čovjeka kraljevat, kog ne ljubljah,
A iza smrti mu uz slugu, koga
To više mržah, što ga trebah više.
Sav sjaj i moć i raskošje i gizda
Zatomit ne mogaše srca vapaj
Za n j i m e, — koga našav, gubim zavijek.

Da sad ga mogu nać, gdje blizu mi je,
I na dohvátu — nedohitan, jao!
Mog srca hlaptu gluh, mom plaču slijep,
Neproziran ko noć molećem oku:
On, nekoć kip mi jasan, mil, uzorit,
Ko gluhi preda mnom se gubi mrak.
Što dodje amo, da mi stravi srce,
Krv zàledi, te klonut čini ruku,
Pa klecat nogu, slijepjeti i drhtat
Pred gonetkom strahovitom, tko, kako
Za uvijeke me rastavi od njega?
Nabujaj srce, mišice osil'te,
Učestaj strijelo zamračena duha,
Razderi oblake, da vidim, što bi,
Da nagodim, što bit će s njim i sa mnom.

UBUL KALAJ *(naglo bane)*

Zlo, kraljice! Baš sad je Pavo Hrvat
Krivorekim si jezikom u sabor
Na smetove izdajstva pljevu zbaco.
Daj, kao vihor mi ćemo ih raznijet. *(Odlazi)*

JELISAVA

Dotužuješ mi, idi! — Ajme! takvi
Da pravo brane proti otimaču,
Ti, koje plijen petvjekovni tišti!
Što jest, što ima, sve je jedan grabež.

BLAŽ FORGAČ *(upane)*

Jurišat na njih, kraljice, zapovjedj!
Polovina već pristaje uz Karla;
Na povodu od Ivana Hrvata
Već klicat smjedu: živio kralj Karlo!

JELISAVA

Saboriše se? tu se ne zasjeda.
Govori i ti, gdje govore drugi.
(Blaž Forgač odlazi.)
Razbijač, zasjednik! To moji druzi?
Toliko vijekom jadna si doslužih,
Pregorjev sreću i rug da pregaram!

NIKOLA GORJANSKI *(hrupi)*

Još samo čas — i oteše ti krunu!
Za Lackovićem sav prionu sabor;
Povladjujuć drzovitoj mu riječi,
Izabrati će kraljem Karla Dračkog,

JELISAVA

Što dolaziš? tko ovamo te pozva?

NIKOLA GORJANSKI

Ti sama si nam rekla doglašivat.
Nepoćudna ti, znam to, moja služba,
Al časit nij'. — Dopusti da rasiječem
Tek blizu tebe izoštrenim umom
Sve pletivo te urotničke čete:
Dopusti mi govorit, branit, tvorit!
Još nije, ali za tren bit će kasno.
Ti krzmaš? Ne bi, da čù Lackovića —
Ponavljat ne smijem klevetnih mu riječi,
Ne hoteć zlijedit plemenito srce.

JELISAVA

Tko? Stjepan Lacković?

NIKOLA GORJANSKI

Jest, on! Još strepim
Sav òd jeda, te odgode čas svaki
Jest vijek mi muke i očajne grižnje,
Što skrštenijeh gledat moram ruku,
Gdje od pol vijeka trud i mar i oprez,
S kim rat, s kim mir, s kim straha vez, s kim braka,
Čim Ljudevit je kralj, te s njim i bez njeg
Ti, ti baš, slavna kraljice, razmakla
Nad svijeta pol gospodstvo jednog bića,
Za jedan tren sad ima biti — ništa!
S tvog visa u prah soriti se daš
Od onih, koji kralju Ljudevitu
I tebi bjehu glas tek, mač, hod i dah,
Svim puka tvar i tvor tvog veleuma?

Pak ti da vlast iz tvoje ruke grabe,
A krunu s glave Mariji ti kćeri!
Ne predam ja — za sebe. Što sad biva,
Za smijeh je mojoj sili i pregnuću;
Da stanu na vlast, zagospode svijetom,
Tad istom rad bih zapodijevo borbu.
Ta što je kralj taj Karlo, što Hrvati,
Što Lacković?

JELISAVA

Što veli on?

NIKOLA GORJANSKI

I ne slušaš!
Kud duh tvoj ode, slava, veličina?
U čami toj te videć tko bi reko,
Da jesi ti! Ne potiče l' te stid,
Bit prezrenoj: a bol, sačuvat ne moć
Očinstva, što je Mariji kralj namro;
Strah, žuhki joj prognanstva podat kruh:
Bar život njen i tvoj ti bio drag!
Ne zagatiš li sad smionstva struju,
Gdje razvrata će stat nesmiljen tok?
Iz općena bih raspa, ruševinâ,
Iz krvi, plamena još smio krunu
Iznesti vam, al gdje bih našo vas?
Ne nà glave vam, na grob bih ju djeo.

JELISAVA

Ti bi!

NIKOLA GORJANSKI

O kakva sumnja nagrada mi
Za vjernu sveg života tebi službu!

JELISAVA

Imanja bez broja i čast — to plaća ti.

NIKOLA GORJANSKI

Za drugom čeznuh svedj, za plaćom srca.

JELISAVA

Gospodit, titrat njim se — hlepnja j' tvoja?

NIKOLA GORJANSKI

Izdvorit odziv njegov i sučustvo.

JELISAVA

Provodič mu i čuvar misliš biti?
Ja bjeh i jesam zapovijed, ti — jeka!

NIKOLA GORJANSKI

Što dosad učinih, po tvom bi svjetu;
Sad treba čin, što nizak je za tebe.
Daj radit meni: saveznika imam,
S kim kralja Karla uništit ću u tren.
Govorit samo daj mi sabornikom. —
Na kakve muke raspinješ me, jao!
Pustolov taj ko plahoj djevojci
Sve otet će ti! Jošte sumnjaš? predaš?

JELISAVA

Velikan on je nesrećom i voljom;
Drugačiji su tvoji premci. Idi:
Izruči meni boj, koj za te nije.

(Čuje se klicanje.)

A tebe tvoj će zvati čas. Ti predaš
Od vike te? Zakloni se, poteci!
Upútiše se amo — ugni im se:
I Mariji i meni bit će lakše
S velikim borcem velik biti boj.

(Odlazi na desna vrata.)

NIKOLA GORJANSKI

Sred bune tê i ubojnik se može
Saorit u se, a ti stojiš ravno?
A! kraljevića Sigmunda se loviš!
Poteci za njim, prašine se lovi
Uzvitlane za konjem, poodmaklim!

Sigùro sam ga ja, ne sedlom, strahom.
Svoj zemlji zazorni tudjinac, českí
Sedamnajstljetni dječak! Zovi der ga —
A mene moj će zvati čas — i skoro!

(Odlazi na vrata u zatku.)

II. PRIZOR.

(Na vratima u zatku ukazaše se Ivan Hrvat, Pavao Hrvat i Stjepan Lacković, a iza njih Alberico da Barbiano.)

KARLO DRAČKI *(ušav na lijeva vrata)*

Alberiče! Alberiče!

ALBERICO *(ulazeć zatvara vrata; ona trojica uzbunjena)*

Ti poruci — da nijesu tebi preči?

KARLO DRAČKI

Za dobre znam, zle doznat žudim glase
I strepim. Dugo već na oknu svom te
Izgledah: tu si. Što je iz Napulja?
Ti mučiš, zar Margita — više nije?

ALBERICO

I jest i nije. Ni što zna ni ćuti,
Sva put i duh joj mrtav, samo jednom
Još živi mišlju, mišlju na te, kralju!
Tko god joj dodje, nazivlje ga Karlom.

KARLO DRAČKI

Svedj umirati, a ne umrijet nikad;
Prikivati i mene k čami svojoj
I znati to! sirota što sve strada!
Kolikrat reče: ah da bude kraj!
A odjek ko da buči tu: kraj, kraj!
Zar živim ja, zar mislim, pregnem, činim?

Ta samrtna joj postelj — moj je lijes.
Razlupat ga i na slobodu stati?
Slobodu dajte mi i volji maha,
Il sam ću ju ishrvat, slomit lance!

ALBERICO

Ugasnut sad će nä — govorili
Mudraci iz Amalfa i Salerna,
Van ti da dodješ; jer i spomen sam
Na tebe još ju na životu drži.
Sav vijek tvoj prošli prividja se bolnoj
Te živući ga opet, živi jošte.
Al bez ganuća spominjat ne mogu
Ni čuda, zaljubljen kud zanosi se duh,
Kad o tvom putu iz Barlete snatri:
Poklečke ti se uz koljena svija
I vuče za tobom, da kročit ne mož'
Već na brod spravan Ugarskoj otplovit.
Pak otev joj se kad pod jedra stupaš,
U skúte hoće vjetrove ulovit,
Da ne dujući poći ti ne dadu.
A naduvèna videć jedra bijela
U protivan ih stisnut radi smjer
I vrnut k sebi uzdasima svojim.
A debelo kad jur te kruži more,
Na visok penje klis se, te nad glavom
Sve dižuć djecu vabi te na povrat.
Iščeznulom već u daljini sinjoj
Pokazuje ti u oblaku sliku,
Gdje Ljudevit, kralj ugarski, tvom ocu
Sjeć glavu daje, pak vapeći zdvaja:
Ne kreći Ugarskoj, ne kreći grobu našem!

KARLO DRAČKI

Kud udes zvaše, krenut mi je bilo.
Saletiše me dušmani odasvud,
A ja da stojim, dok me ne razderu,
U krugu uskom, kog mi ona piše?
Kolobar njezin opsiže tek mene

I nju i djecu; prem čaroban ženi,
Ne sapinje on mene, te ga junak
Prekročit mora: njegov krug je svijet!

ALBERICO

Razmakni, al' ne kidaj njena kruga.

KARLO DRAČKI

Od djece listak obični i dragi?
Daj, daj, da crte čarobne im gledam,
Što čitat ne zna van očinsko srce,
Ko zvjezdar kobne putanje nebeske.

ALBERICO

Ne vidjeh djece — ne znam sad, gdje b'jahu —
Ja pitah doista, al — što rekoše mi —

KARLO DRAČKI

Ti nešto znaš? Ti tajiš?

ALBERICO

Za boga
Ne sumnjaj, ne boj se. Da bješe što god,
Ne odoh iz Napulja, ne nagodiv
Na dobro sve, što ispravit bih mogo.

KARLO DRAČKI

Što nisi mogo?

ALBERICO

Grad Aversu papa
Sad opsjeda — i dobit će —

KARLO DRAČKI

Aversu!
Taj zadnji zaklon kraljevske mi vlasti,
Da papa dobije? Ne, nikad, nikad!
Margita, časti moje namjesnica,
Nek izda zapovijed, pod živu glavu
Averse ne predavat. Idi, leti, —

Ko vjetar da s tim glasom juriš tamo.
Da uslobodiš nju i vjerne moje,
Doglasi još, da kraljem sam izabran
I ugarska da već me resi kruna.
Al — ne id' sam, pošalji Navarela,
Tu pomoći mi tvoje valjda treba.
Pod živu glavu, čuj, pod živu glavu!

(Alberico odlazi, a ulaze Ivan i Pavao Hrvati i Stjepan Lacković.)

III. PRIZOR.

PAVAO HRVAT

Po saboru smo kraljevina ovih
Izaslani na poklon ti i pozdrav:
Da živi Karlo, narodom izabran
Kralj Hrvatske, kralj Ugarske! Da živi!
Dok posvud taj se ori klik: da živi!
U trima grud'ma urnebesom buja;
Jer Hrvatska se u njima ozivlje.
A sav da sabor naš ponovi usklik,
U njegovu sad dostoj poć sredinu.

KARLO DRAČKI

Svim trima hvala, hrvatski junaci!
Iz vaših ruku drugu primam krunu,
Što prvu mi sačuvat pomogoše.
Moj Stijepo, Ivo, sokolska mi krila,
I Pavle, duhu mom ti nebo vedro,
Ponesoste me nad oblake, dragi.
U vama grlim svu Hrvatsku zemlju
Junakorodnu, postajala vijekom!
U njojzi uz vas vojvodovah mladić,
Uspaljujuć na vašim dušam' svoju,
Na vašim sabljam' lovor sebi beruć.
Svi mudri zborovi, sva bojna polja,
Po Hrvatskoj, po Mljecima, Napulju,

Gdje vaš um svjetlio mi, vaš mač sjeko,
Riječ medena i krv junačka tekla,
Pred dobitnijem sad mi sviću oč'ma
Te u srce mi navaljuju harno,
Da tu ih čuvam ko svetinju milu.
Canosa, Castelnuovo tebe diče,
Moj Lackoviću. Ludvika, Otona,
Takmaca moja dva za vlast Napúlja,
I vojskom Francija, i kletvom na me papa
Pomagahu, a mene ti: pobijedih!
Ti iz Napúlja pozva me i sprati
U Senj i Zagreb, Hrvatino Pavle,
Te hrvatsko mi kraljevstvo obreče;
Prot meni žene strah, Napulja nemir,
Bijes mora bješe, sa mnom ti: pobijedih.
Ti Ugarsku predobit još mi reče,
Hrvate Ivane. Junaci ovi
U Zagrebu zadržati me htješe;
Al kaza ti: pobijedit ćeš — pobijedih!
Gdje granice pregnuće moje stežu,
Kad stojim na vama, a vi ste Atlant?
Protivštine opstupile me nove,
Još veće, slutim, nagomilat će se
I uspeti se pod oblake crne.
Ne stojim v i š e ja? posegnut ne ću
Kroz strijele, kojih Rim za boga baca,
Da taknem zvijezdu, za kom vijek svoj putim?
Još prijestol mi se u Napulju drma;
Margita pogiba; opsjeda papa,
I pleme moje iskorijenit prijeti.
A tu! — Izmirit s kraljicom se valja;
Ne podnosi mi srce: — djevojka je.
Sad k njoj, da milu priklonemo milom,
Te glasu puka i njen se pridruži.

PAVAO HRVAT

Raskraljici bi tim dopito pravo,
Kog ne ima; ne prilaže joj zakon.

KARLO DRAČKI

Al djevojačka nježnost i krasota:
Povrijedit tê junaku srce ne da.

LACKOVIĆ

Očekuje te neustrpno sabor,
Da novomu se poveseli kralju.

KARLO DRAČKI

Bez utjehe da budu, koji tuže?
Dok kliču svi, ni ona plakat ne će.

IVAN HRVAT

Je l' ona nas kad utješila tužne?
Sad valja činit, ne utirat suzâ.

KARLO DRAČKI

Iz djevojačkih suza i junaku
Zaraste trnjem put. Hajd k njojzi, k njojzi!

(Dok se upućuju k desnom izlazu, ulazi tud Marija s Jelisavom i dvorankama.)

IV. PRIZOR.

JELISAVA *(Mariji, koja je uzašla na prijestol)*

Kralj Karlo Drački, od Napulja vladar,
Tvoj namjesnik u kraljevinah ovih.

KARLO DRAČKI *(tiho Pavlu Hrvatu)*

Pak mudrac grčki, bogoduhi sanjar,
Da sniva samo, gledajući ondje
U nadzvjezdnome prostorju medj bozi
Idejâ like čiste, suncojasne,
Vjekovite, zemaljskim stvarim uzor?
O Jelisavo kraljice, koliko
Ti ošteti mi um i srce moje,
Tek sad pred kraljicu me pustiv ovu.

MARIJA

Ja Marija, kralj Ugrom; kralj Hrvatom
I Dalmatincem; kralj Bošnjakom, Srbom;
Kralj Haliču i Vladimiru; kralj
Kumaniji i Bugarskoj — na žalost
Mom kraljevskomu srcu dočuh, da se
U ovoj prijestolnici mi, Budimu,
Bjelodanice buntovnici dižu,
I krunu, koju zakonom naslijedih,
Nezakonit bez mene sazvan sabor
Sad meni otimlje, a nudi drugom.
A pokle ti, Napulja kralju Karlo,
Po krvi rod naš mili, pridje k nama,
Zavladale u ovim zemljam' smutnje
Utišat i obranit nas, te zato
Uveden u tê kraljevske nam dvore
I namjesništvo moje vlasti primi:
Izvijestit me i strah moj razbit hotij;
Jer vjerovat ne mogu, što se glasa.

KARLO DRAČKI

Taj hip jest prvi, žalibog, što stupam
Pod pogleda ti i govora vlast:
Kad mogah dosad kraljevsku od tebe
Preuzet vlast? i nevidjen od tebe?
Po velikašima bih pozvan amo
Za upravljača kraljevina ovih.
Sam svoje volje rekoh branit tebe;
Da slast je dužnost ta, sad vidim, videć —
I štitit ću te, dok sam živ, do vijeka.

MARIJA

Sad štiti! Kazni urotnike, ako
Glas istinit je, da zlodusi neki —
U Stolnom Biogradu pred tri ljeta
Na ovu glavu, pognutu još tugom
Zbog oca, dva dni istom sahranjena,
Položiv krunu Stjepanovu svetu,
Ogrnuv plašt, opasav mač mi njegov,

Uručiv žezlo i jabuku svijeta
Te priseglој zaprisegoše vjeru —
Sad prijete krunu s glave mi, mač s bedre
S raména plašt, iz ruke žezlo trgnut.
Dok nisu, tebi izručam na vrijeme
I šibiku, da sud, i mač, da smrt
Tim urotnikom daš i dati smiješ.

KARLO DRAČKI

Da tad u ovu nevinu ti ruku
Od suza natopljeno vratim žezlo,
I krvlju pokapan da mač opašem
Pod djevojačku grud? To hoćeš ti?
Ti hoćeš sebi prvomu da sudim,
I mač tvoj namah o v d j e da zasadim?

MARIJA

Ah ti si taj, koj baštinu mi grabiš!

KARLO DRAČKI

Što baština je ta? Zar zlatni obruč
Ne tišti željezom to meko čelo?
Plašt grimizni ko krila plamena
Ne steže užasom tu grud? ne vuče mač
Tvoj nježni stas do tla? ne prijeti
U ručici ta zlatna jabuka,
Zemalja znak, ko vulkan prsnut, da te
Gorućom lavom i pepelom zaspe?
Oćutila još nisi, kû strahotu
S tim nakitom je namro tebi otac,
Ne ostaviv i silu s njim ti svoju.
Čarobite taj ures čuva moći;
Bez snage tko je, čare te premoći,
On ukletvu s njim strašnu sam si nosi.
Grozovitih spomeni bar se čina,
Što mnogokrat prohujali tom zemljom,
Sve deruć kraljem komu vlast, kom' ime,
Iz zipke čedo, iz njedara ženu,
Iz oč'ju vid, iz grudi srce živo
Na mač taj, kraljem od kraljeva namren;

Il žezlom tim ko toljagom hajdučkom
Svijet bijahu, i neprava i prava.
Nepomično li možeš oko svrnut
U groze te, pak mirnim glednut naprijed?
Tvoj um ko gvoždje je li tvrd, i tvrdji,
Da krunu snese tu? je l' leda ti u grudih,
Da plašt ne sažge ju? od năda rame,
Da mačem tim i sjeć i branit možeš?
A možeš desnicom začepit vulkan,
Kad bukne iz te jabuke? tom nježnom?
Te borbe tebi ne namijeni usud:
Ne kobi pokolja, ne kobi krvi
Ta rumen prijestolja, na kom ti sjaš se
Ko večernica zvijezda od milote
Nad pramenom od sunčanijeh zraka,
Nad ushitom ljubeće žarko duše.

MARIJA

Ta groza, o kôj zboriš, ne straši me:
Davnina je, iščezla u nepovrat.
Vladarstvu mom je sazdan temelj čvrst
Mog oca oporuka, zakonito
I krunisanje, zlatnoj buli potvrda
Od mene, a od zemlje prisega;
Saborisanje jedno; od gradova
Dalmatinskih mi zajamčena vjera;
Potučen Vranski prior; mir uglavljen
U Djakovu sa dušmanima mojim —
Nut jamstva, da tom prijestolu jest temelj
Pravica, mudrost, razbornost, junaštvo.

KARLO DRAČKI

Tih nisi tu na zemlji susretala!
Uočiv te već saznah, da i tebi
Dionov svjetnik, Platon, vodj je bio,
Rastvorio ti plavetnu tvrdinu,
Uzvisio ti glavicu nad zvijezde,
Gdje vjekuju vrlinam' uzorslike.
Il' i ti zar vjekovala si ondje
Medj družicama najljepša im druga:

Ljepota ista! Dolaziš li otud,
Jedinica si tu, bez drugâ svojih,
Na zemlji ti si sad, sred tvrde tvari.
Iz duše ispustiš li zanesene
Te uzorslike medj stvorenje tromo,
Da ljepšaš ga, idejam upriličiš;
Golubice ko bijele pustit ćeš ih,
A vratit će se jastrebovi, teško
Na tvoje srce popadat, na plijen svoj!
Pristrani se, ukloni se toj borbi
S neumoljnom zemaljskog tvora kobi!
Ne poznaš je, al — vjeruj — ja ju poznam
Kroz stratište svog oca i uz majčin
Bez groba trup, uz tamnicu rodjaka,
Kroz prijatelja mačeve i strijele,
Pod kuge crnim barjakom, kroz kletve,
Uz razvaljeno od Vezuva ždrijelo,
Kroz vode, ognja nebotične stupe,
Kroz nadâ groblje i kroz slasti cvijetnjak
Ja prodjoh — sretan da do tebe dodjoh,
Jak, — daš li meni kraljevski taj kov,
Što resi tebe al' ne jača krasnu, —
Jak ispod tebe tvrd svodjenu skovat,
I zvjezdama ju nježnih ćuti podbit,
Odvojit njom te od našega boja,
Kraj uzora da uzor dalje sjaš se,
Nedohvatan, van komu pružiš ruku
U tvoje ga povadjajuć visine.
Starostavne što povelje ti kažu,
Što velikaša prisege, što laskav
Prevrtljivoga puka glas: ne pitaj,
Ne, ne pitaj! — to j' prašina, dim, pjena.
Ti srce svoje pitaj: tko je jak,
Tko voljan dovijek tebe zakriljivat?!

MARIJA *(sašav s prijestola prema desnomu izlazu, vapije)*
Oh Sigmunde! Moj Sigmunde! *(odlazi).*

JELISAVA

Hajd po nj, po nj

KARLO DRAČKI *(Pavlu Hrvatu)*

Što vapi? za kim? tko je Sigmund njezin?

JELISAVA

Bez obrane da nije, sad ćeš vidjet.
On možnom caru rimskom Vjenceslavu
Brat, Sigmund braniborski margrof, znat će
Obranit svoju zaručnicu.

KARLO DRAČKI

Zaručnicu!
Ti dvostruko na mene kivna kobi!

JELISAVA *(razmatajuć listinu)*

Ne vrijede li ti ugovori stari,
Ni temeljne tim zemljam' povelje,
Ni velikaša prisega vladaru;
Al' to si piso i prisego ti:
»U prilog momu predragom rodjaku
A kralju Ljudevitu, i svim njegvim
Po krvi i po mlijeku nasljednikom
Za sebe i za sav svoj odvjetak
Po krvi i po mlijeku odričem se
Za sada i za vazda krune Ugarske«.
Ne vrijedi l' ni to, gdje je tvoje ime,
Tad prašina, dim, pjena — jesi ti!

(Pohiti, ispustiv listinu, k Mariji, koja se vraća.)

Što drhćeš, poklecaš?

MARIJA

Ne nadjoh ga —

JELISAVA *(jednoj dvoranki)*

Blaž Forgač nek pobrza
I kraljevića amo mah dovede. — *(Mariji)*
Ne tu, na prijestolju ti mjesto: kraljuj!

KARLO DRAČKI *(baci listinu, koju je bio digao)*

Krivorotnik još nisam. Ne da otmem, —
Da izmolim od Marije tu krunu,
Govorah; da po pravu dopada me,

Ne velim ja. A tko to reći može,
Koj nije kralju Ljudevitu sin?
A da po ocu kraljuju i kćeri,
Koj veli običaj, koj zakon piše?
Ni pokojni ni živi ga ne znadu.
Samovoljan ne dodjoh ove krune
Otimač: narod nudi mi, ja primam
Od naroda; jer njegva jest i bit će,
Čim zakonit izumre red vladara.
To svaki vijek od iskona te krune
Dovikuje ti s tisuću glasova.
Razumiješ, slušaš li ih? il' ti slušaš
Izmedj njih one, što ubijce drhtom
Prišapćuju: nä, nôž! da odstrag shvati;
Što zmijskim plazom vijući se ciče:
Nä, otrov! Ma taj cik, taj šapat
Nabujao do urnebesna buka
U tvojim ušima sve grmeć: mori, truj!
Nadgrmit hoću ga, u tvoje srce
Baš prodrijet glasom svojim: na stanovit

(stupa na bačenu povelju)

Pregnuću mome temelj ja postupih,
Na volju naroda i volju moju.
Iz Rima car i s papom kralj iz Praga,
Mladoženja taj neznani nek dodju
Pomaknuti me otud — maknut ne će:
Na strašnu ja ću postajati mjestu!

JELISAVA *(Blažu Forgaču, koji pismo nosi)*

Ti sam?

BLAŽ FORGAČ

Što nadjoh, to je sve. I smrtni
Bih volio sam sebi nosit sud.

JELISAVA *(otvori pismo pa ga ispušta)*

On bježi!

(uzrujanim dvorankama)

Nikud! mrtav mu je glas.

(Jelisava pohitiv k izlazu u zatku, stane. Marija kao u nesvijesti nagne se niz prijestol. Karlo Drački ju dočeka.)

KARLO DRAČKI

Oh slatka bremena! o cvijeta divna,
Koj ružice i lijera cvatom miri!
Bez daha mi na ruku u neznáni,
Miloduhom ti opajaš me ipak
Ustašca tih i kao pčelu mamiš —
(Marija se prene.)
Dozovi se, iza sna trgni mrtva
Od mrtvih, vrati se na javu k živim.
Tu, iz tog mrtvog pepela izvabi
Ko fenić pticu riječ životonosnu,
Riječ: hoću! Ja ju svu razumjet marim.
Izusti riječ tu, daj, o daj izruči
I krunu rukam' tim, i nju će one
Podržat samo, ko što tebe sad su:
Dragocjen zalog, na dušu mi stavljen
Za pričuve, ne za užitka časak.
Povjeri mi se! Vjera ti je tvrda:
Za jednu krunu dvije ću ti vratit.

MARIJA

Ja dokraljevah: kraljuj, zapovijedaj.

BLAŽ FORGAČ *(odlazeć)*

Podnosit ne smije toga, Madžar tko je.

KARLO DRAČKI

Tek mjesto svome prijestolu izmijenjaš,
Sam prijestol ostaje; gdje jest, od onud
Ni živ ni mrtav ne mače ga nitko.
(Sjedne k stolu i maši se pera.)
Odljutila si na pol mi se, kobi!
Još pol! Još jedan takav list, još jedan!
(Marija otpušta dvoranke.)

JELISAVA *(potrčav naprijed, Dračkomu)*

Odustaj neharniče! Nije li ti
Siroti nejakoj bez oca, majke,
Kralj Ljudevit i život drugi dao
I krunu od Napulja?

KARLO DRAČKI

On je dao!
Jest dao! kralj je Ljudevit mog oca
Na stratištu pogubit dao! Tko mi
Napulja krunu dade, mač ov pitaj
I tê junake *(sjedne dalje pisat.)*

JELISAVA

Jao, kud ću sad?
Put k vama mi je. Plemeniti l' jeste
Još dusi oni, Ljudevitu druzi?
Je l' sav vam umro on? ne živi l' ništa
U vama od njeg, na vama l' baš ništa?
Oh! — Kad junake ne mogaše žezlom
Priklonit kraljica, je l' može majka
Za kćerku suzama, vas roditelje? —
Vi kamenovi! Tko da plače na vas,
Kad strijelama prosuzit nij' mu dano!

PAVAO HRVAT

Nam bješe; n j i m a razdrobismo kamen
Na domovinu već privaljen grobni.

JELISAVA

Iz svete zemlje ta čudesa nosiš,
S dalèka putniče. Ti vidje tamo
I stope Judine?

PAVAO HRVAT

U moje srce
Množ ugaženih mogla bi ih vidjet,
Ne muškom nogom svih.

JELISAVA *(Ivanu Hrvatu)*

Taj, bane, mač,
Po Poljskoj, Taliji, pred Turci, Vlasi
Ubojit Ljudevita suprotnikom,
Sad kćeri njegvoj ima bit ubojit?

IVAN HRVAT

I svakomu, tko iz zemalja onih
Svu krv, sav pepel hrvatskih junaka

Za grobni hum hrvatskom pravu snaša.
Znaš, tko je grobar taj.

JELISAVA

Ta, Lackoviću,
Na čelu sjekotina, tvoga spomen
Junaštva, nij' i Ljudevita spomen?

LACKOVIĆ

Ah, jest to njegov spomen! Ne iz boja,
Ne od mejdana, već od zasjede
U perivoju sutješkom.

JELISAVA

U sutješkom!
Od zasjede! o huda moja kobi,
Što jasnijom, to crnjom ti mi bivaš!
(sva se poruši.)

KARLO DRAČKI *(vodeći Mariju)*

Za dar tvoj, što ćeš ime ti upisat
U moje srce većma neg na list taj,
Kad uzdarje te ide, a ja sam ga
Ne mogu dat: zamijenio me božak!
Ognjevitijem žudnje moje valom
Zakaliv strijelu — u srce ti piso —

MARIJA

Prizivat bogove pogibeljno je, čitah;
I dobri u srcu da pozlit mogu,
A prizvani već odzvat se ne dadu.

KARLO DRAČKI

Tko okrutan da tjera ih od sebe,
Kad med njima i božica je Heba,
Iz takve ruke nektar mu nudeći?

JELISAVA *(nadošlomu Nikoli Gorjanskomu)*

Ne zove tvoj te čas.

NIKOLA GORJANSKI

Tvoj uzdah zove:
Kroz lomni prasak prijestola ga čujem.

PAVAO HRVAT *(Jelisavi kažuć stope Gorjanskoga)*

Gle stope Judine!

IVAN HRVAT

Grobara!

NIKOLA GORJANSKI

Što sam?

LACKOVIĆ

Palatin nisi više: što ćeš ovdje?

NIKOLA GORJANSKI

Kancelar kraljičin — zar nisam?

JELISAVA *(sva u čudu)*

Jesi!

PAVAO HRVAT

Zar vesprimski si biskup?

NIKOLA GORJANSKI

Papin legat.
Oprostio me.

IVAN HRVAT

Vrana vrani — je l' de?

JELISAVA *(vukuć Mariju za sobom)*

Kći Ljudevita odreći se ne smije,
Kći moja propasti će, pasti ne će.
U bjesnilo tog mora, toga puka,
Po tvoju krunu hajdmo, il' po zator.
To ujanje, taj buk valova njegvih
Il' žrtvu te il' krotitelja kliče!

MARIJA *(pogledav Dračkoga)*

Jedamput bar, taj prvi ma i zadnji,
I vlast mi kralja daj uz pusto ime:
Potpisat ću i svoj i svojih život.

JELISAVA
Bez svjeta kancelarova — ne vrijedi.

IVAN HRVAT
U vijeću našem Nikola Gorjanski
Ne savjetuje.

NIKOLA GORJANSKI
Kraljice, potpiši!

(Marija gledajuć Dračkoga potpisuje odstupnicu.)

JELISAVA
Ne pisala i svoj i drugih sud!

NIKOLA GORJANSKI
Svih sud.

JELISAVA
Što reče, čovječe?

NIKOLA GORJANSKI
Ne ja, već j e k a.

KARLO DRAČKI *(Mariji)*
Blagotvorna zahvalit će ti djela:
Svedj noseć na svom srcu ime tvoje
A u njem tračak od osmješka tvoga
Izvojštit idem čovjeku slobodu
Da misli, čini, ženi pak, da ljubi.

(Dračid odlazi s Hrvatima i Lackovićem; na izlazu popostanu; čuje se klicanje.)

V. PRIZOR.

JELISAVA *(Nikoli Gorjanskomu)*
Za časak! *(on odlazi)* Marijo, o dijete moje!
Toj beskrunoj ti glavi tu je mjesto,
Na majke grudima, — ne traži drugog.
Ne privijaj se drugdje, ah da jadna
Na srcu usneš, na kamenu svaneš!
Kad krunu dade, što ćeš više dati?

MARIJA
Ne rekoh ništa, majko.

JELISAVA
Ah, ja vidjeh.
Što u srcu ti ostade, sve satri.
Znaj, druga na njem papina je kletva.
Najstrašnija i zadnja zar na dvije
Da pane glave? O glavice zlatna,
Tu k srcu ti se pribij majčinomu:
Iz njega blagoslov će pasti na te.

MARIJA
Zlu kob zamrzit moram li, ne — žalit?

JELISAVA
Zavodljivu tu riječ iz duše briši.
Jer za njom se ustopce druga krade,
Ne riječ, grom trjesonosni, oluja!

MARIJA
O majko, prestani, o pust' me, vrati
Boeciju me, Markaurelu natrag!

JELISAVA
Ne smirim li te živa, zar će mrtvi?
Ta suza moja, uzdah taj — iz srca
Nek otpuhne, nek zbriše ime njegvo.

MARIJA
O pust' me, majko! ne raspuhuj plama
Još nečuvena — sad ga čujem plamsat —
Nadvisuje me već, — već buktom silnim
Do zvijezda vitla se, i mene do njih
Sve vije, i još više, više, više! *(odlazi.)*

VI. PRIZOR.

JELISAVA *(sama)*
Što vajmeh čuh? o Marijo, popostaj!
Povrati se! — Vaj, što joj kazat idem?

Da s drugom ga jur davna veže vjera?
Vjetrometom se ćuh razduvat znade,
Goleme li se suprotnu mu hridi;
Nedohvatnoga tek se hita duša,
Za beskrajnosti tek si traži kraja.
Moj veli jade, i ti otuda si!
O kobna noći u sutješkom dvoru,
Razumijem li te sad? il' hoću ikad?
Obaznat moram istinu i lažu.
Dok moj ga vjenčan zagrljaj čekaše,
Iz zasjede ga dočekala sablja?
A čija? tko ga izdade na vjeri?
Tko mene izdade i ljubav našu?
O sfingo strašna, što preda mnom zuriš!
Pred pandže tvoje njega ću dovući,
Na upit tvoj on odgovarat mora,
On hoće! ja ću prisiliti njega; —
Nagradit onda il' pokarat sama,
Pokarat njega i sve, njegvo što je!
Sad u se, dušo, u se, srce, u se! —
Gorjanski! slugo! kancelaru! kralju!

(on dolazi).

Dă, kralju! jer tko časti dijeli, kralj je.

VII. PRIZOR.

NIKOLA GORJANSKI

Što rekoh, bješe od sile, — od želje
U nevolji se tebi nać. Poreci.

JELISAVA

Ne poričem.

NIKOLA GORJANSKI

Kancelar jesam li?

JELISAVA

Sad jesi. A tvoj saveznik — gdje, tko je?

NIKOLA GORJANSKI *(kažuć kroz prozor u zatku)*

Baš mjesečina sad ga obasjala —
I Dračkoga — na saborskima dverim'.
Pred njegvim licem lecnuo se Drački,
Uzmaknuo; — a on niz stube slazi —
I amo kreće — dug sjen razvlači se
Za njime po tlu, dulji se i dulji
Gorostasom. Da dodje amo?

JELISAVA

Ne, ne!
U riječima ću vidjeti ga tvojim;
Ne strašnijeg, već blažeg mi prikaži.

NIKOLA GORJANSKI

Svemogućnik je — sveznal, svetvor on.
On sadi križ, kud dodje, blagovijesti
Il' smrti znak, il' svijetao il' mrk.
On ruši stan i narodom i kraljem,
A gradi bogu, od kraljeva kralju.
On dijeli krune i žezla, blag, a — srdit
On mrvi opet ih, ko blata grudvu.
On crkve otvara, lijes, vijenac, zipku
On sveti; on ih zatvara i kune;
Iz crkve čupa, iz srdaca roda
I prijatêlja, ni pokoja živu
Ni groba mrtvu ne da, već te baca,
Kad ne htje živ, da mrtav zjaš u nebo
I vrane gavranove. On po zemlji
Zvonovâ tutanj, sklad pjesama pušta;
On i zvuk pjesama i zvonâ duši
Dok muk se na sav svijet nadvuče:
Da kroz taj muk grom kletve tutnji sam.
On daje blagoslov, on dâ prokletstvo;
Za svijeta dva on spas, on tamničar;
Nebesa ključar on, on ključar pakla —
On — papin legat! — Dolazi. Da udje?

JELISAVA

Ne sad! o strašna namjesnika božjeg!
Kad zovnem, dodjite! *(odlazi.)*

NIKOLA GORJANSKI *(rukujuć se s papinim legatom, koji stupi na vrata u zatku)*

Ti skoro zvat ćeš.

(Konac prvoga čina.)

II. ČIN.

(Perivoj; od zadi kraljevski dvori.)

I. PRIZOR.

(Nikola Gorjanski i Stjepan Lacković silaze iz kraljevskih dvorova niz mramorne stube u perivoj.)

NIKOLA GORJANSKI

Mjestance poznaš to? Tu čekaj. Zdravo!
(Odlazi na lijevo.)

STJEPAN LACKOVIĆ *(ogledajuć se po perivoju)*

Tu ružin bus, taj čemin, borje, javor,
Puteljak onaj, jablani, potočić —
Ko sutješki je gaj! Hudobo, zgini!
O zemljo, proždri ga i zmije njegve!

JELISAVA *(došav s lijeva)*

Što želi?

STJEPAN LACKOVIĆ

Tu da upros kažem kraljev?
U zraku t o m bi kletvom provrgo se
Il' jaukom.

JELISAVA

Il' uvredom! — Što hoće?

STJEPAN LACKOVIĆ

Na krunidbu da dodješ i ti, prosi.

JELISAVA

Ko ropkinja za dobitničkijem koli?
Da sâm ne sjedne u njih rob, nek pazi!
Nek mene k slavlju svom ne zove!

STJEPAN LACKOVIĆ

Doć ćeš —
Rad kćeri.

JELISAVA

Došla bih — rad spomena,
Što vrt taj čuva, još da tko ga čuva.

STJEPAN LACKOVIĆ

On čuva zmiju! Da od kletvi neč'jih
Još nije usaho!

JELISAVA

Od suza mojih
Zeleni još se živ; još u njem živi
I prijatelj mi davni,

STJEPAN LACKOVIĆ

Umro ti je
Pred šesnajst ljeta.

JELISAVA

Toliko ja za njim
Već umirem sred perivoja toga,
Od sutješkijeh presadjena dvora;
Toliko ja ga čekam, čekam ovdje!
Ne iščekah li sad: — o lišće, cvijeće,
Ti svjedoče neprestanih mi žalba,
Ti ljubav mu navijestit si me čulo,
Sad čuti ćeš me smrt navijestit njemu,
I svima njegovima. *(On hoće da ide.)*
Stani! stani!
Ne bojiš se — da l' junak, da l' nečovjek?!
Čuj ženu, junak li si. Ženu čuj,
Što bješe odlučna dvije krune odbit,

I kraljevsku i carsku, bježat — s njime,
U njegvom domjenku i kletvu prečut
Svog oca i pomaganju svog roda,
U dvojem ratu ogrezla u krvi —
T a žena pita: zašto čekajući
Ne dočekala srcem vjerenika?
Taj upros mi na ust'ma šesnajst ljeta,
Ko strijelu sad ga ispuštam, u suzam'
Od šesnajst ljeta kaljenu. Kroz kamen
Već prodrijet mora: kazuj, Lackoviću!

STJEPAN LACKOVIĆ

Kazivati ću — ženi. — Oj vi ruže,
Vi jablani, vi talasi, — sve živo
Na dohvatu mi! Sad zatvori u se
Sav život svoj, skameni se za časak,
Dok zborim ja, nek ni jedan vas zvuk
Ne dirne riječi mojih: sažgo bi vas,
Životu sav vam zarod zbio u prah,
U otrovan. Ne letni, ptico, tud,
Ne dahni vjetre, da ne okužiš se —
Umukni, umri sve, dok ja dorečem.
A jesi l' ti gdje blizo, srce, kamen jur si,
I ostaj kamenom, ko kamen pucaj! —
Bijaše večer proljetna. S planine
Na Sutjesko jezdjaše — bezimenik,
U žaru sunca na zapadu tonuć,
U milka ljepšem još tonući žaru.
Bi suton, pade mrak, i mjesečina
Kroz dubje zasja stovjeko, kud topot
Konjica tutnji gorom, pred junaka
Potresujući s granja biser rosni,
Pred sretnika: po dragu on si jezdi.
On ne čuje slavuljeva biljisa,
Ni zuja lahorna, ni šuma vodnog;
Sam njezin čuje glas daleki: »dodji,
Večeras dodji, — ja ću u svijet s tobom.«
Al' nut iz češte bljesne koplja rt
I glas zahuči: ti si po smrt jezdiš!

Bjež' natrag! — Upropanj poždene naprijed.
Kroz konjev topot i huk skočna maha
Nad klancem opet iz stršećih koplja
Djavolji čuje grohot: po smrt jezdiš;
Na vjeri će te izdati! Bjež' natrag!
On — naprijed! Kao zmaj na trijesu blijedom
Na bjelcu juri on; a gromni grohot
Svom šumom ječi, ko da svaki hrast
U djavola se vrže urlajućeg:
Ti po smrt jezdiš! On kroz grohot naprijed!
Kad perivoju spade sutješkomu,
Da l' bješe nebo zvjezdano još sjajno
Uz lice njegovo, od sreće sjajno?!
Na vrata uljegne. Sad nešto sjevne —
Po čelu udre ga — poteče krvi mlaz
Niz lice mu; svoj mač prot maču trgne —
Al' željezne ga dvije već kvače pesti
Te svuku s konja na tla. Tu ležeći,
Iz skupa, što opkolio ga, vidje
Nad lice svoje dva se nadvit lica,
Što grohotom se smiju — piljit u se: —
Gorjanski bješe jedno, drugo — ti!!
Obnevidje. Što potla zbi se, ne zna.
Preboliv uboj čim se dozva k sebi
U prijateljskom, u hrvatskom domu,
Kret p r v i ruku mu razdere ružu,
Od tebe znak, razdere povelju,
Što mletačkim patricijem ga nazva, —
Da nadje zaklona bjegunac s tobom —
I konja, što je tebe nosit imo,
On — zakla. Pravi njegvom nožu cilj
Sad stoji pred njim: t v o j a g r u d!!

JELISAVA

Daj udri!
Daj, ubij me, i jad moj bezmjerni
Daj skončaj sa mnom! smiluj mi se, udri!
(On ju odbija od sebe.)

O mrežo paklena, o uzo moja,
Spletena nad mnom, ko nad zvijerom kakvim, —
Sad pucaš, na slobodu ispuštaš me,
Da prvim zaskokom spletkara smrvim
Mog zlotvora! Ha! amo te, Gorjanski!
Ti prokletniče amo, da ti platim!
Ha, gdje si, gdje?

STJEPAN LACKOVIĆ

Što tražiš? T i si tu!

JELISAVA

Zar ne vjeruješ? Vaj! A čuj, razumij.
Ne spominješ se Jeline? Ne zvaše
Sav svijet ju mojim zrcalom, koliko
Na mene bješe nalik? N j u ti vidje,
Ne mene tad — ne vidio me bog!

STJEPAN LACKOVIĆ

U zrcalu te vidjeh tvom.

JELISAVA

Razb'jeno
Od njegve ruke jest: ja — ostah! tugin
Kip dosad zamrli, sad srdin — živ!
Oživi i ti, vidj', što vidim ja:
Gorjanski zalud Jelinu žudjaše
A mene Ljudevit. Da ljubim tebe, —
Zamijeniv nas, ti sâm joj valjda oda.
Pogodiše se za nas, prodaše me —
Iz zasjede odagnav tebe varkom,
I mene za čas zavarav, da nju si —
Nju — Jelinu — preprosio i vjenčo!

STJEPAN LACKOVIĆ

Strahovito! je l' moguće, nebesa? —
Al' čemu varka ta? Rad tebe da je
Zavojštio na Dušana, kad pitô
Za Uroša te svoga, ja razumijem;
Al' varke te — rad m e n e — ne, ne mogu!

JELISAVA

Ne probirahu putâ oni k cilju.
Gorjanski, prije ubog, steče s **o n o m**
Biograd, milost Ljudevita, banstvo;
A Ljudevit po meni Hum — ne mene!
I ne žudjaše mene, nego vijeno
Te vlast nad rodbinom mi, vlast nad Bosnom.
Iz Bosne Srbiju mogaše dobit,
Osvojit Carigrad, pak Rim, pak svijet!
Predobit svijet — to bješe sav mu cilj;
A ženidba, a savezi, a rati,
Darivanje dobara krunskih, plemstva,
Gradjanstva, časti — da i kćeri svojih
S tolikim' kralji vjeridba nestalna —
Tek sredstvo Gospodarom nazvati se
Od Mesine do Balta, k ledenomu
Od mora jonskoga, kršćanstva stupom,
Pravoslavnih vjerovjesnikom — što li
Ne htjaše on!!

STJEPAN LACKOVIĆ

Al' što mu smetah ja?

JELENA

Junaka potomak, sâm junak, s Mljeci
U tajnom savezu, patricij njihov,
Hrvata uzdanik, što sve si mogo,
Da mene oženi, vladara Bosni
Kotromanića kćer! Zar nisi satrijet
Madžara mogo, Hrvatskoj izvojštit
Slobodu? Hoćeš li, sad možeš — možeš!

STJEPAN LACKOVIĆ

Iz očiju mi, opsjeno ti grozna,
Ti čarobnice, odstupaj od mene,
Ne iskušaj! Ne, ti me ne ćeš zavest
I pò drugi put. Hajd' Gorjanskom svome!
Od ljube njegve ja se lecam, — zgražam.

JELISAVA

Taj rug ti slušaš, gaju, koj si slušo,
Mnogoljetni moj za njim plač i narijek!
Uzdrhći svakom travicom i liskom
I praškom svakim, talasom i cvijetom
Ustrepći svakim, te pred njega stresi
Sve uzdahe, što prodirah tu za njim.
Zatutnji, stazo, koracima, što ih
Tud provrludah bespokojna s njega.
Ti, zemljo, provri suzama, što prolih
Na tebe jur — za nesudjenjem svojim.
Zaujajte vi uzdasi, vi suze
Proval'te, na srce mu uspnite se!
Vaj! nijem si, gaju, ti, — ti, zemljo, tvrda!
(pada na tla)
Otvor' se, za grob propukni, moj grob. —
O! čim da se svjedočim? Ništa nemam.
Van tim, što ne imam, što jesam — ništa,
Do gola duša, i ta sva strvena.
O! čuješ li ju razbijenim kril'ma
Na tvoje srce očajnicu biti,
Gdje traži ulaza? Ah, vidj' ju, blijed
Zdvojenja sjen, okò tebe lepršat —
Zamahni nesmiljenom rukom, udri
Tu o tle jadnicu! — O pesti, zadnjim
Zdvojenja nategom u zemlju udri,
Nju probij ti — tu ulaz duši traži!

STJEPAN LACKOVIĆ *(dižući ju)*

Ne zdvajaj, kraljice!

JELISAVA

Kad njom me zoveš,
Učin' me kraljicom: udobri mi se!
Povrati život mi, životu mojem
Samorodni propusti smjer i svrhu
Samotvornu. Svedj tudje ruke meku
Mukotrpnu zgnječivale me glinu,

Sad taj, sad onaj primajući lik
Po tudjoj namjeni, po tudjoj volji.
Sad svoj po svojoj hoću: — žene lik;
Ti muškog ju pregnuća ognjem prožgi.

STJEPAN LACKOVIĆ
Izduben ja sam kamen; u njem žižak
Ne gori drugoj svetinji do jednoj:
Slobodi Hrvatskoj. Okani me se.

JELISAVA
Ne Karlu Dračkomu? Okan' se kralja;
Zastraniti će bespućem on svojim,
Ne utrenikom vašim. Ti mu pusti
Kraljevat Ugarskoj, a domovinu
Daj meni tvoju, Hrvatsku daj meni!

STJEPAN LACKOVIĆ
Što čujem? Snivam li? O željo pusta!

JELISAVA
Poduprijet će me, ko rodjaku, Tvrtko,
Poduprijet kći Jadviga, kralj Poljakom,
I Mlječići i papa, te još mnoga
Prisusresti me prijateljska ruka —
Al' tvoja mi je prva: pruži mi ju!

STJEPAN LACKOVIĆ
Dobrotvornu li ručio bih ruku
Mom narodu? — —

JELISAVA
Da moju ručiš? Bi!
Što ljubiš ti, i ja ću. Bogom ti se
Sad zaklinjem, da hoću. Tvog sam roda;
Bošnjakinja sam. Kunem ti se rodom!

STJEPAN LACKOVIĆ
Od mojih — nikog zamrzila ne bi?
Baš nikoga?

JELISAVA
S kim ljubav gojiš ti?
Razumijem te! Pregarat navikla sam.

STJEPAN LACKOVIĆ
Uzljubit narod hrvatski, pregnuću
Plemenitu se podat za slobodu,
Za nekočnju mu slavu: to li mariš, —
Nä ruku! Vjera li je?

JELISAVA *(ručeć se s njim)*
Vjera tvrda!

STJEPAN LACKOVIĆ
Zatajit ne smijem: Dračkoga se bojim —
Ubojat ne ću se — da on pravice
Povratit stare nam ne haje ništa.
Da bude kraljem nam, a Ugrom ti
Il' Marija kraljevat da proslijedi,
Mi htijasmo, on — ne! on obje krune
Il' ni jednu! a čemu? Strašnu ratu,
Beskorisnu Hrvatom, on se sprema.
Othrvat se Madžarom naš je cilj —
Drugovat s njima ne možemo — nikad!
Pripomoć li nam mariš, zaričem se:
Uputit ga nek Hrvatsku dâ tebi.
U dobri bi l' ju đao čas?

JELISAVA
Poštovat
Ko svetinju ću stečevinu tvoju.
Ti, slatka uspomeno milka našeg,
Skrivena tuj, u očajnu grčinu
Života burnog zakopana poslje, —
Iz groba staješ! Tobom ja se kunem!
Jer s tobom ustajem i ja na život,
Nov, plemenit i željkovan od negda:
Da junačko pregnuće njegvo ljubeć
I njega ljubim, — kad ga ne smijem sama.

STJEPAN LACKOVIĆ *(ljubeći joj ruke)*
U sreći narodnoj i moja sviće.

II. PRIZOR.

NIKOLA GORJANSKI *(u zatku silazi niz stube)*

Što biva tu? Ha! trista bijesa!

JELISAVA

Ti si?!

NIKOLA GORJANSKI

Gdje kvar, tu gavran dopada. Zli glasi
O Sigmundu ti stižu — tebi samoj.

JELISAVA

Govori s mirom: — prijatelj te sluša.

NIKOLA GORJANSKI

A neprijatelj uša; sama hoćeš.
U Vjenceslava cara ništ' ne dobiv,
Založio je Sigmund markgrofima
Od Morave a bratincima svojim,
Prokopiju i Jodoku, — sve kraje
Založio od Dunaja do Vaga
Za nešto groša! — da si vojsku kupi
Na Marijinu obranu.

JELISAVA

Taj ubjeg
I državu joj zalaže! To bolje!

NIKOLA GORJANSKI

Da gore ne može! sva zemlja buči
Zbog te sramote. Odbjegli te listom
Svi pristaše — Blaž Forgač, Ubul Kalaj
Uz Dračkoga su već; iz Bosne Vuk,
Brat Tvrtkov, savez nudi mu — tko tebi?
Da svisnem!

JELISAVA

Ne boj se. Je l' legat gotov
Na besjedu mi? Kaži mu, nek dodje.

NIKOLA GORJANSKI

Iskazat još ću tebi — sve, što moram;
Da moram, jadan li sam! Ti se smiješiš?
Ti nemaš srca, ne, ti majka nisi
Jadvigi, kad joj zle ne slutiš kobi!
Pobunila se Poljska, te Litvinu
Jagielu se pridruživ, n j e m u traži
Jadvigu ženom, a iz zemlje goni
Ženika Vilima joj Habsburgovca.
Budimu već na domaku je Boris,
Knez litvinski, Jagielov poruk tebi.
Jadvigu će zahtijevat. Kud je ona,
Ne doznah, — al iz Poljske nestalo je.
Zarobio ju morda Boris. Jao!
Ko robinju ju morda vuče k majci,
Kroz Ugarsku, kroz domovinu! — Gledaj
Uz Dunaj povorku: Litvini to su —
U okovima vodeć ti Jadvigu!

JELISAVA

Gle! sav tvoj poso ruši se stubokom!
Poljake smirio si? s Tvrtkom savez
Uglavio si trajni? Velikaše
Predobio mi triju kraljevina?
Podiči sad se tvôm vještinom — kletom! —
O usude, ti krvniče moj stari,
Od mila ništa ne daš mi! Sve moram
Ishrvat si iz gvozdenih ti ruku.
Izazivlješ me na boj ti, — ja idem:
Kroz ruševine, što nagomilo si
Iz kulâ, onim zlotvorom sazdanih,
Ponositu još dižem glavu! Ne ćeš
Oborit djela, što ću sazdat ja! —
Gorjanski, zovi mi legata. Brzaj.
Ti, Lackoviću, Dračkomu pohrli
Govorit. što si sumio.

(Lacković krene odlaziti. — Gorjanskomu, koj se teško zamislio)

Još stojiš?
Žig Kajnov ne tjera te? prem na drugom
Usječen čelu, on je znamen tvoj!
Ne posluhneš li? Ja ću nać legata!

(Kad je već izlazila stubama, sustavi je Karlo Drački, koji je izašao iz dvora.)

III. PRIZOR.

KARLO DRAČKI

Ponovit upros Lackovićev smijem li?
Da l' uzveličat krunidbu ćeš moju,
I Marija? Al' gdje je, gdje?

JELISAVA

Što pitaš,
Posluhnut ću, al' čuj i prošnju moju.
Izustit će ju za mene — tvoj Stjepan.

(Gorjanskomu)

K legatu hajd', k legatu! *(Gorjanski krene odlaziti)*

KARLO DRAČKI

Njemu poslije
Na posluh bit ću; podugo već druzi
Očekuju ga, krunidbenu za me
Sad snujuć povelju: nek ide k njima.
Što hoće poslije, poslije će mi kazat.

JELISAVA

Za Hrvatsku ti on govorit kani.

KARLO DRAČKI

Još ima kad! Otidji Lackoviću,
Govori poslije. Ne čuješ li? — poslije!!

(Lacković i Gorjanski odlaze.)

Gdje Marija?

JELISAVA

Na svih nas riječi gluh,
Na posluhu da svi smo tebi, tražiš?!

KARLO DRAČKI

Kad sva mi duša njoj govorit gori,
I slušat nju, da druge slušam? gdje je?
K njoj, k njoj me vodi, — da ju smirim, tužnu
Sa Sigmundova bezdjela. On, štitnik
Toj nazvan državi, gle, već ju trži!
Od njega zaštite joj treba: ja sam.

JELISAVA *(kažući na lijevo)*

U zvjezdari je, što joj otac sazda,
Alfàrabi ju tajne zvijezda uči;
Sad za svijet ne zna ona, ne vidi ga —
Što Sigmund čini, ne sluti.

KARLO DRAČKI

Dvije zvijezde
U jedan plamen združene sad gleda,
Sad vidi ona: Mariju i Karla.
(Za se) Zaplamtjelom to ćutim dušom, ćutim,
Da sluti, da očika mene. *(Hoće da podje na lijevo).*

JELISAVA

Kud ćeš?
Lik žene tvoje brani ti pokročit!

KARLO DRAČKI

Sjen pokojnice? Noćas ja ga vidjeh.
Jest, mrtva je: prikazala se meni.
I usud kaže moj: jest mrtva posve, —
I mora da je, kad je mrtva meni.

JELISAVA

Prek trupa njena k Mariji da stupaš?
Da genij smrti Ljelju luč zapali!
Strahovit, užasan si!

KARLO DRAČKI

Slobodan sam!
Slobodu ću i Mariji povratit.
Što Ljudevit i nju i kćeri druge
Sad tom' sad onom nudio je kralju,
Zaručiv s jednim, pak vjenčavo s drugim:
To j' trgovina lakomog vladarstva.
I ti ćeš ju dopustit — s ženom žena?
Ponizit li i sebe daš u kćerih,
I ženstvo sve? Osovi se iz ropstva!
O! zar ta krpa grimiznog vam plašta,
Taj obruč zlata na vas sam vrijedi,
Vi sobom ništa? Zar vi bez srca ste,
Bez duha? zar bez ljubavi, bez mržnje?
Uklon' se s puta, nauko ti stara,
Ti muška nepravdo, ti himbo, spletko
Sebarstva vladarskoga, ti ljepote,
Miline i dragoće uzo kleta —
Zastrepi, na slobodu vraćaj roblje!
U gvozdena ti zagonim se vrata;
Prolomit ću ih, šakom, glavom, mačem.
Iz bezdna tvog me hlapat njena srca
Za mnome čeznuć strasno kliče, kliče!

(Bane na lijevo.)

IV. PRIZOR.

JELISAVA

Silovite mu duše zanos plamni
Uspregnut mogu li? tu silu silom
Golemijom nadvisit? — Što zboraše,
Duboko ćutim ja. Ah, obrane si
Ne mogu samoj nać, pa gdje ću kćeri?
Žarkovita, neukroćena čežnjo
Za čuvstva udjelkom, srdaca skladom,
Mudrinje svake izmičeš se stezi.
Ah, kako klonulom, drhćućom rukom, —

Što sama bi u zagrljaj se svila, —
Ulovit trijes, pridušit tutanj groma,
Poravnat burno bibanje valova?
A jače ti si još, ljubeće srce!
Pred tobom glavu sagibam i — mučim.
Umuknite sad usta moja, gorka
Od čemerne života moga hrane,
Utihnite — sad Marija će zborit.
Što zlorada, na ljude kivna kriješ
U sebi, ljudski usude, udobri,
Ublaži sad, te golubinjim krilom
Zakriljuj ovo mjesto, — da je sretno!
O štiti dijete mi, daj štiti, štiti! *(odlazi u dvore.)*

V. PRIZOR.

(Marija i Karlo Dračk i dolaze s lijeva. Marija pohiti k ružinu busu.)

MARIJA

Na busu tom je najljepša; nju majka
Uzgojila.

KARLO DRAČKI

A ubrat ćeš ju meni?
Ko znak, da tvoj sam vitez, tu ju zadjet?
O slatka ružice! — na glavi kruna,
Kad urese me njom, toliko ne će
Veselit me, ko ti — na grudih mojih.
Ti njena priliko!

MARIJA

Ah, prilikovat
Na mene ne će ružica rumena:
U bijeloj, vjenčanoj ću doći sviti
Na tvoju krunidbu —

KARLO DRAČKI

Ne svadbu njegvu!
Ne spominji ga već, ne gubi riječi.
(Marija mu ružom zakiti grudi.)
Oj ružice, procvatjela pod ovim
Maglovitim i sumornim ti nebom
Toliko krasna, — kako ćeš zarudjet,
Kad na jug te prenesem, k mom' Napulju —
Pod onog neba divotnom modrinom,
Pod onih zvijezda svjetlinom, i sunca
Čarobitijem sjajem, onim pjevom
Slavuja zatravnim, i onim ćuhom
Vjetrica toplih s azurne pučine
I s otokâ, što iz mora se bijele! —
Oj, to je bijeli svijet, to kraj je tvoj.
Da ti još u njem bivaš, raj bi bio!

MARIJA

Ah, iz Vezuva sukljajući plamen
Ko mač se vitla angjelov pred rajem
I prijeti smrću.

KARLO DRAČKI

Tim pregnuće budi
U čovjeku žarkovito i smjelo,
I uči ga strahotu svaku svladat.
Dä, koljevka je ondje pregaocem
U ljubavi, u pjesmi, u mudrinji.
Petrarca, Dante onamo te vabe
Dragoće i krepčine pjesmom velom;
Života pitoma preslatke lasti
K užitku krasne naravi te zovu;
Iz ruševina, ispod zemlje — kipi
Bogova mramorni uskrisuju se,
Uzoritom te nudjaju ljepotom.
Još čovjeku uskrsnut je iz mračnih
Iz raka stoljetnih, umaći kuzi
Maremnâ tiberskih, k slobodi, k svjetlu!

I taj će boj zapodjeti se ondje,
A prvomu je meni mač potegnut:
Zapovijeda mi usud moj, — tvoj usud.
Naslutila mi još dječaku majka:
Da junački ću negda mač povući,
Nada mnom kad zatrepti zvijezda moja,
S visine k meni spuštati se makne,
U djevojački oblik se zamijeniv
Na grud mi pane, ljubiti me plane.
Navršila se kob, taj čas je došo.
(Spuštajuć se na koljena pred nju)
Oj zvijezdo krasna, prisudjena meni,
Zatreptjelu te vidim silaziti
Sve bliže, bliže, — zlaćene ti prame,
Prevedro lice, oči modre vidim
Od suza zalite, i ruke bijele
Drhćuće k meni pružati se vidim —
Jest, ti me ljubiš, dušo, ti me ljubiš!
(pritegnuv ga k sebi pala mu oko vrata.)
Trenuče blaženi, u školjci biser
Zaklopit ću te u pameti tvrdoj —
Pak sad nek s vrha more bijesom bijesni!
Oj dušo moja, nad gromotom boja,
Nad pokolja strahotom nosit ću te
Visoko, u mom' naručju skrivenu,
S visina zanosnih kazivat tebi
Krasote svijeta i u biću tvome
Odsijevajući čar im dvaš uživat.
(Čuje se Ambrozijanski pjev.)

MARIJA

Jadvigini su zvuci! — Zar je ovdje?
Vaj, zlo se zbilo! To je spijev Jadvigin;
Njim tješi se, kad nesreća ju stigne,
Zar meni sad ju kobi? Jao, sestro!
O dragi moj, uz tvoje grudi sva mi
Privinula se duša: ne trgaj je
Već otud' nikad, daj mi tu i umrijet!

KARLO DRAČKI

Ambrozijska je himna to; uz nju će
I Ugarska i Napulj krunit tebe
Ko pravu svoju kraljicu i moju.
To kobe zvuci ti — ne bježi, draga,
Ne bježi od mene —

MARIJA *(trgnuv se od njega pohiti uz stube vapijuć)*

O sestro, sestro!

(Za njom pohiti i Karlo Dački; pošto su već iščezli, još se časak čuje himna.)

VI. PRIZOR.

(Iz dvorane istrči Jelisava, za njom Nikola Gorjanski i Boris, knez litvinski.)

JELISAVA

Ni vidjeti ga ne ću, kamo l' slušat
Drzovite mu ponude. Nek ide.

NIKOLA GORJANSKI

Odagnan otud, k Dračkom' će otići.

JELISAVA *(ogledav se)*

Progonit još me smije? je l' dvorom ovim
Gospodar on? kud hoće, neka ide,
Al neka ide već. Jadvige ne dam.
Kad sama je izmaknula Litvinu,
Zaklonila se k meni, — da ju izdam?
Od mene Boris oteti je ne će.

(Na znak, koji mu dade Gorjanski, srdit odlazi Boris.)

NIKOLA GORJANSKI

Bez pomoći, bez ič'je, što ćeš sada?
Odagnala si sve, osamila se.

JELISAVA

A legat čij je sad? čij Karlo Dački,
Čij Lacković pomoćnik? čij ti sam?

U mojim sad si rukam', — ćutit ćeš ih —
U gvozdenim. Odslužuj sad, — sad okaj,
Što u tom gaju dva si kopo groba,
Ubijce! Gledj, oživljele su žrtve
Zločinstva tvoga, združile se opet.
Saori se u ništavilo tvoje,
Pokori se: na drugih je gospodit,
Robovat na tebi — pak robuj, strepi!

(Odlazi.)

VII. PRIZOR.

NIKOLA GORJANSKI

Pred kime strepit? Tek za šesnaest ljeta
Obaznala si, u trag moj si ušla.
Još ni sad ne bi, da ja, luda, nisam
Za vrednijega držo Lackovića —
Al' on se ženskim riječ'ma dâ odijelit
Od drugovâ! Al' na zlo vez vam novi,
I na zlo nova ljubav. — Gojite je!
Na valove se čuvstva titravijeh
Zavežav, povjer'te se lažnom moru!
Zaglavit, o kuk morski zadrijet ćete,
Stanovit što se ispod vala krije,
Nepomičan i tvrd pod vašom jagmom:
O razbor ćete oštri moj zadrijeti,
Brid njegova probušit će vam ladje, —
Pomaganja će stati vas i jauk,
I strvina se napuniti more! *(Odlazi.)*

(Pozorište se promijeni u prijestolnu palaču, kako je za prvoga čina.)

VIII. PRIZOR.

(Prijestolna dvorana; na lijevo u zatku stoji papinski legat; ulaze Karlo Drački, Alberico da Barbiano i Navarelli.)

KARLO DRAČKI *(Alberiku)*

Što Navarelli javlja? Nazirem li
U licu mu — šta dobra, il što on tek

Pod dobro primio? Što j' teže svladav,
S njim opravljat sam dokon. *(Navarelli odlazi)*
Spremni li su?
Zakazo si im red? i onim drugim?
I trećim? Da; i tako ih dovodi.

(Alberico odlazi; Karlo Drački ruči se s legatom.)

Od pape mir mi donosiš, i pozdrav
Ko ugarskomu apostolskom kralju?

LEGAT

Izopćeniku donio sam tebi
A — ko što vidim — pokajniku sada
Od pape opomenu. *(Hoće mu uručiti pismo.)*

KARLO DRAČKI

Spravi si ju,
Ne ljuti se: ne zahtijevam od tebe
Ko Barnaba Visconti, da ju spraviš
U želudac — otrovat ne marim te.
Mirovati sam željan; oj za mirom,
Koliko duša mi za slatkim mirom,
Neokušanim davno, čezne!

LEGAT

Zaman!
Dok izvan crkve ostaješ, ko kaplja
Na buretu, ko prašina po gumnu,
Mirovat ne dajem ti: drmat ću te
I tresti nemilice, dok te stjeram
U krilo, iz kog baš izmaknuo si.
Il' da te kao vihorina gonim?

KARLO DRAČKI

Vi poredite čovjeka živini,
Na kojoj jaše angjel — iš, taj utvor!
Al' ja sam čovjek sav — ne diraj mene.
A koji te je, da me goniš poslo?
Je l' Urban, je li Kliment? Antikrstu —
Izmjence sami nazivlju se tako —
Legatom kojemu si ti?

LEGAT

Ja papi,
I onom papi, kom' si ti vazalom;
Koj napuljsku ti kraljevinu dade,
Koj zahvalnost i posluh traži tvoj,
Koj tebi nalaže, da u Rim dodješ
Bosonog i do košulje sav svučen
Tri dana klečiš pred njim: pred Urbanom.

KARLO DRAČKI

Je l' kamen, gdje poklečke kajat mi se,
Zaliven krvlju sav, je l' uza nj pobit
I stijeg, koj nošaste k Albigenzom —
Milosrdje je napis mu — pod slikom
Rostilja, kliješta, lomače? Razumjet
Tko može vas, vi provodiči ljudski!
Dosinuvši se uzoru dobrote,
Upriličit mu ljudstvo što činite?
Progonstvo, silu, krv, i sve strahote,
Namaknut što ih može gnjev i mržnja!

LEGAT

I on je gnjev i mržnja, ustreba li.

KARLO DRAČKI

Da, v a m kad ustreba! — O, ne razmeći
Preda mnom se, ko da si viši mene:
I ti si čovjek, oružja se laćaš
U borbi svojoj, kog i ljudi drugi.
A gradiš li se usudom — vrh boga
I čovjeka, nerazumnim i krutim;
A grabiš li mi sve, čim čovjek jesam,
Zasužnjuješ me brata: zbacio si
Krilaša angjela sa sebe, zvijer si —
Za čeljust ću je ščepat, svit poda se!

LEGAT

Pod Rim se sviti svakom stvoru ljudskom
Bonifac reče! zato moraš i ti!
U Rim ćeš doć pokorit se —

KARLO DRAČKI

Kad zoveš,
Ja hoću doć pokorit — njega. Amo,
Vi braćo slobodnoga duha!

(Udjoše tri sve u crno obučene krabonoše.)

Gledj ih!
U boj ih zove vodj — ti zovi svoje!

LEGAT

Krivovjerče! Kad hoćeš boja, — bit će! *(odlazi.)*

IX. PRIZOR.

KARLO DRAČKI

Crninom zašto sav vam lik sakriven?

TRI KRABONOŠE

Iz piramida mumije se dižu;
Tajnoviti, starovječni su veli
Na čovječji im lik prilijepili se.
Razderav njih, — tad svanuti će ljudi.

KARLO DRAČKI

Gdje tomu oružje?

TRI KRABONOŠE

Tri mača.

KARLO DRAČKI

Prvi?

PRVI KRABONOŠA

Moj mač je miso: na tlu uskom nikla,
Kroz zapreke, kroz bludnje probija se,
I visi se i ponire i širi,
I biva znanje. Kad ju sažgat kane
Na lomači: u krvničkom se plamu
Učeliči, ko mač ov ustremi se
S tla do neba, te srčući odasvud
Za trijesom trijes, iz sebe pak ih pušta:
Laž razdire, a istinu rasvijetlja.

KARLO DRAČKI

Još tvrdji treba mač; je l' tu koj drugi?

DRUGI KRABONOŠA

Moj mač je volja. Slobodan je čovjek,
Slobodi njegvoj ognjište jest volja.
Dosegnut i zadušit nju — tko može?
Kad njen žar sjekne, kroz beskrajnost prodre —
Odoljet njenoj ničja sila ne smije!
A više njih vjekovit zakon reda
U skladan spoj: u ljubav. Tko nju ruši,
Tko silnikom nametnuti se hoće —
Nut mača: da ga lomi, da ga svija!
Privinuv ga, sam na nj će se prorazit.

KARLO DRAČKI

Ti znaš, ti hoćeš; a ti treći — što si?

TREĆI KRABONOŠA

Moj mač je čin: uzmahni njim visoko,
Rasijeci lance silništva i laži!

KARLO DRAČKI

Tri mača tko vam dade?

PRVI KRABONOŠA

Ivan Parmanin.

DRUGI KRABONOŠA

Ecèlin.

TREĆI KRABONOŠA

Ordelaffi.

KARLO DRAČKI

Tko još?

PRVI KRABONOŠA

Osmorice zbor ratni.

KARLO DRAČKI

Više!

DRUGI KRABONOŠA

I desetorice zbor za slobodu.

KARLO DRAČKI

I više!

PRVI KRABONOŠA

Gian Visconti, s njim pet tisuć.

DRUGI KRABONOŠA

Raspanti, osam tisuća je s njime.

TREĆI KRABONOŠA

I Dela Scala, s njim je deset tisuć.

KARLO DRAČKI

A tko im vodja?

TRI KRABONOŠE *(ukrstiv sva tri mača)*

Ti!

KARLO DRAČKI

Ja jesam vodja. —
Vi mačevi, vi bratstva našeg silno
Prot sili oružje, ko božje munje
Ukrstite nad zemljom! Gdje god čami
Naš brat još mišlju rob i voljom,
Rasijecite mu lance: slobodan je!
Medj pregaoce nek se vista ljude,
Što o svôj muci pomiču se naprijed
Sve bliže istini, sve bliže dobru! —
U ono svjetlo sunca na zapadu
Zaron'te, mačevi, zakalite se,
I svjetlom kaljeni se kroz mrak sjajte!
(Odlaze svi na lijevo.)

X. PRIZOR.

(Alberico uvedavši Pavla i Ivana Hrvata, Stjepana Lackovića, Ziemovita Mazovskoga i još nekolicinu u velikaškim odorama, odlazi na lijevo.)

STJEPAN LACKOVIĆ

Ko Bela četvrti ne dopušta nam
Ni Karlo sjedalâ; to na zlo sluti.

ZIEMOVIT

Jačina nas je! a još nismo svi.

IVAN HRVAT

I jedan suviše.

STJEPAN LACKOVIĆ

Zar ja? Oj braćo,
Iz vašeg da se kruga dijelim? zašto?

IVAN HRVAT

Odijelio se jesi već, i mjesto
Kod Jelisave uhvatio. Idi.

STJEPAN LACKOVIĆ

Ne gonite me iz sredine vaše!
Zar nisam vaš? ne poznate me svoga?
(obredajuć sve na okolo)
Zar Pavle ti me tjeraš? Ziemovite
I ti! I ti Korjatoviću, Zaše?
Ti Trenčinski? O jao vam i meni!
Spomenite se Pavla Lackovića
I Andrije i Stjepana! Zar po njih
Ne dopada me mjesto medju vama,
I prvo, jeste l' pravedni? — Al' niste!
Pravedniji će biti kralj.
(Podje na lijevo, otud baš izlazi Karlo Drački.)
O kralju!

KARLO DRAČKI *(odvraćajuć se)*

Obezumit se ne dam. Čim da Napulj
Bez Hrvatske i Dalmacije branim?
Iz madžarskih će kaljužina ladje
Opremati mi Jelisava? Prestaj!
I suviše zadijevanja mi toga.

STJEPAN LACKOVIĆ

Posluhni Jelisavu. Zaklinjem te
Životom djece, kraljice ti žene
Životom dragim tebi, svih nas ovdje
I tvojim ja te zaklinjem životom!
Srdobono na zlijedi Jelisave!

KARLO DRAČKI

Nju tješit idi, za naš ne brigaj se.

STJEPAN LACKOVIĆ

Ja idem. Vajme, što će sad medju vas
Na moje mjesto unić — genij smrti!

(Lacković odlazi. Mrak se uhvatio. Alberico donese na stol, uz koji je sjeo kralj, svijetnjak upaljenih svjetiljaka. Iz polukruga drugova svojih pokroči naprijed pred kralja Pavao Hrvat, držeći u ruci krunidbeni ugovor.)

PAVAO HRVAT

Što davni čas, što prostor je daleki
Odijelo, sve mrazeć brata bratu;
Što rastepo iz zlogodja nasrnuv
Krvometnik je tudjin divljom silom:
Udružilo se sad, pozdravljajući
Osnovaoca novog nam jedinstva. *(Kliču kralju.)*
Tu Ziemovit Mazovski klanja ti se,
Iz Poljske knez, iz slavne nam domaje;
Tu Vuk iz Bosne vojvoda, brat kraljev;
Tu Trenčinski, potomakMatijašu
Uskrisitelju ubitih Slovaka,
S njim Zah, jedinac za Felicijanom;
Tu Rus Korjatović, Munkaču herceg;
Tu plemstvo zagorsko, novoseoci
U Vlaškoj, zvanoj velikoj i maloj;
S tom braćom brat moj Ivan obreko je
Pokloniti se tebi, novom kralju!
(kliču.)
A u njih svakome i svakog narod
Okružuje te sav, i davne sjene
Iz groblja svog u podoru još slavnih
I moćnih nekoč kraljevina naših
Sad ustaju i klanjaju se tebi.
I vijekovi su prošli te budući
Trenutak u taj zbiti, u kom duh tvoj
Nov svijet, svijet krasan stvorit ima.

Ti narodi, te zemlje, što se steru
Sve ispod tebe ko tvar za duh tvoran,
Raznolike bez reda dosad tvorbe
Izmijenjahu: pristupi ti k toj smjesi
I poziruć vjekovit veli uzor,
Uzorite i njoj utvori like.
Nedospjele djedova naših tvorbe
Razlupao nam razbojnički Madžar,
U metež nas zavalio vjekovit;
Dovinuti se poretku, pravici
I zakonitu skladu, razbornosti,
Pa stegi zadružnoj, što rodi umljem,
Vještinom svakom, ne možemo nikad,
Bjesoduh dok ne ukroti se Madžar.
Po Taliji, po Franciji, po Švapskoj,
Ko nekoč, sad haračit više ne smije,
Pa sav svoj bijes na ove kraje riga,
Ukopitiv se sred staroselaca
Milokrvnih i na pregnuće sporih.
Njih uslobodi, a obuzdaj njega,
I suprotna dva življa u sklad složi.
Po omjerima skladnim ga uredi
I prostorjem ga udesno razdijeli.
A uredbe, što madžarska ih holost
Ko ukletvu navalila, ko moru
Na zemlje ove: satri! Zlatnu bulu
I druge nepravde, pravicama što zovu,
Sloboštinama — ti zamijeni pravdom!
Posveti novi kraljevstva ti temelj:
Taj krunidbeni ugovor posveti.
(Pruža mu povelju.)

KARLO DRAČKI *(skočiv.)*

Što hoću ja, ne nalazi se u njem,
Govorenju li prilikuje tvomu.
Dugovječne tvoj naum treba njege,
A meni treba mačeva! Koliko
Taj ugovor ih pruža? što? zar ništa?
Ni sam ne vrijedi ništa! *(Srdit zgrabi povelju.)*

IVAN HRVAT

Suho zlato
Mudrinje svih vjekova on ti daje.

KARLO DRAČKI

U plamenu se kuša zlato. Gori!
Što ostane, to vrijediš!

(Na svijećama užgao povelju. Svi se silno uzrujali. Kralj čita iz kusa papira, što je nesažgan ostao.)

Kletva! Kletva!
Čuj, kletva ostaje mi — treća, zadnja!
Da robu povratim slobodu, hoćeš;
Da lupeštvo plemića, velikaša
U zakonitost stegnem; čovječnomu
Drugovanju da udrem temelj ovdje:
A tamo Rim, taj silnik prvi, dalje
Da kini svijet? Zarobio li nije
I miso svaku i pregnuće svako
Nas svih? Pomoz'te tu polomit silu,
I za njom druge popadat će slijedom.
Obor'te mače vaše na Rim, na Rim!

PAVAO HRVAT

Tu nema Hunâ!

KARLO DRAČKI

Podanika ima,
A tima ja sam kralj, gospodar, vodja!
(Svi žamore ljuti: tu nema Huna!)
Kad tresnem o zemlju, izać će Huni!
(lupi nogom o tle.)
Madžari, Tatari! Jacigi i Kumani!

(S lijeve strane bane Ubul Kalaj, Blaž Forgač, Litvin Boris i povorka drugih u raznim odorama, trojica u hrvatskim banskim. Hrvati trgnu mačeve; Karlo Drački rukom im zapovjedi mir.)

IVAN HRVAT

Sramotu strašnu nanosiš nam kralju!
O maču moj, u korice se sakrij,

U munju se usuši, kad se imaš
Pridružit mačima stvorenja onih.
(Ture opet mačeve u korice.)

KARLO DRAČKI

Tvoj mač je prutak suh prot kralju tvojem. —
Madžari, Tatari, Kumani i Jacigi!
Vi znate Rim? vi znate što iz Rima
Dohodilo vam pokora i bijede?
Desetinski vi poznajete namet,
Što ovim zemljam' udario papa?
Vi znate, da j' trećina tih zemalja
U ždrijelo rimskih sluga propanula?
Vi znate boj i pokolj što medj vama
Minorit je učinio iz Rima?
Iz Rima kralji nameću se vama
Iz Rima kraljem zapovijedi glase,
Iz Rima kletve na vaš narod grme.
Potomci jeste l' vi bojnika onih,
Pred kojima svi kralji strepijahu?
A vaš kralj, vi — da strepite pred Rimom?
Na Rim, na Rim! kud kralj vas kliče, za njim!

UBUL KALAJ

Iz Arpadovih slavnijeh vremena
Taj glas nam zamnijeva, ko bojna truba.
Kud ti za srećom, svuda mi za tobom!

KARLO DRAČKI

I Arpadu se tako kunijahu
Još praoci vam; kunite se i vi.
A ja ću zlatnu bulu vam potvrdit,
Ponoviti vam ugovore drevne
Knezova naših, — za kih slavni bjeste, —
Uz moje krvi mlaz, uz mah mog mača.
Na vašu krv, na mačeve se vaše
Zakun'te meni ko praoci vaši.

(Povadiv Ubul Kalaj i družba njegova mačeve i po starom ih madžarskom običaju složiv, klikne sva:)

Kud ti za srećom, svuda mi za tobom!

KARLO DRAČKI *(Pavlu Hrvatu.)*
Što veliš sad?

PAVAO HRVAT *(na sažganu povelju kažuć.)*
Taj pepel nek ti kaže.

IVAN HRVAT
Što pitaš nas? Umuknuli su ljudi,
Gdje šakal vije. On sred razvalina
Med lešinama svoje leglo kopa —
Sad grabežnik namijenio ga — ovdje.
U Hrvatskoj iskopati ga ne će:
Još junački se tamo mači krijese. —
(trgne mač i drugovi njegovi.)
Ne krvimo se sad, rad tebe kralju!
Al' doć će čas za tebe mač povući.
Povladiv zlatnu bulu im, i bunu
Povladio si njihovu prot sebi.
I bit će bune, izdat će te oni.
Al' naš si kralj, naš glas te amo pozva,
Uzdržat će te i mačevi naši.
Krivorotnici domovini svojoj
I tebi krivo zakleše se: gledj ih!
Al' naša vjera krunidbi te prati,
I prati k boju, kad zapodjene se!

(Hrvati odlaze. Karlo Drački uzbunjen otpušta Ubula Kalaja i družbu mu; sjedajući)

KARLO DRAČKI
Na krunidbi se sutrašnjoj mi nadjte!
(Svi odlaze.

XI. PRIZOR.

ALBERICO DA BARBIANO *(ušav naglo.)*
Unići želi kraljica.

KARLO DRAČKI *(uplašen.)*
Što veliš!
Zar nije mrtva?

ALBERICO
Ne kraljica Margita, — Jelisava
(Na kraljev znak Alberico otvara vrata, te ulazi Jelisava.)

KARLO DRAČKI
Narečen Lackovićem genij smrti
Unilazi? On muči. Neka muči.

JELISAVA
I govoreć, ja genij smrti jesam! *(odlazi.)*

KARLO DRAČKI
Nek dodje Navarelli, Navarelli!

ALBERICO
Doteščalo mu, čekajući doslje,
Da teške glase tebi isporuči,
I ja se bojim; — prije se primiri.

KARLO DRAČKI
Ne savjetuj! — Govori, kakve glase?

ALBERICO
Aversu papi predala —

KARLO DRAČKI
Ti lažeš!
Prot mojoj zabrani?

ALBERICO
Al' jest, — Margita, —
Da djecu tvoju zarobljenu spasi,
Al' živa je; kad dopadoše glasi,
Da ugarskom ovjenčalo te krunom.
Oporaviv se slavila je glavom
Po napuljskim svim crkvama to slavlje.
Sam Napulj još ne krenuo ti vjerom;
Vojnici pape i Francije u zemlju
Uvedoše dječaka Ljudevita, —
Proglasiše ga kraljem.

KARLO DRAČKI

Grom i pako!
Jel' žena moja ta vjekovita mi
Protivština svim naumom i težnjam?
O naravi, zar ti zadušila si
Sve glase, što dva srca u sklad vežu,
Te nikad jedno ne odjavlja drugom'?
Il' zloduh moj prikovao me k njojzi,
Prokletinji neodmolnoj mi nikad!
Ha usude! razumijem te: i drugi
Podbacio si list mi, da u nj pišem
Il' smrt il' život sebi. O Averso,
Ti grade zlokobni, koliko žrtvi
Progutao si veće iz mog roda,
Još jednu pitaš ti, još jednu, zadnju:
I tu ti dajem — kraljicu Margitu.
Odsudite je na smrt, izdajnicu
Averse grada protiv moje riječi.
Uklonite se s puta moga srde,
Sudjenice! jer kroz vaš žamor kobni
Neustrašen ja k cilju svome letim!

(Konac drugoga čina.)

III. ČIN.

(Trg stolne crkve stolnobiogradske. U zatku pročelje te crkve. S desna i lijeva drvlje i kuće.)

I. PRIZOR.

(Na crkvena vrata izlazi papinski legat, u desnici držeći šibu i odjeven za obred, kojim se veće prokletstvo diže s ukletnika. Nikola Gorjanski za njim, pograbio ga za ruku.)

LEGAT

Ne kori me: zadrhtalo mi srce
Od užasa, da za čas crkva ova,
Gdje kraljevi se krunijahu sveti, —
I sav preda mnom taj Biograd stolni
Od moje će se ukletve zaorit.

NIKOLA GORJANSKI

A, čuj, još njome ječi rug na tebe,
Rug Dmitrov! Kad on sâm, taj ostrogonski
Baš Urbanom i kraljem Ljudevitom
Narečen nadbiskup odustat ne će,
Krivovjerca da kruni Stjepanovom,
Apostolskom, tom svetom krunom: kako
Sva bezbožjem bolovat mora zemlja?!
Toj boljezni je lijek u tebe: kletva.

LEGAT

Da liječnik sâm ne ugine od lijeka!
Legatâ množ zaglavila je ovdje.

NIKOLA GORJANSKI

Ti ne ćeš: moćna kraljica te štiti.

LEGAT

Al' ukletva da nemoćna otutnji?

NIKOLA GORJANSKI

Što šibe udar ne shvati, što kletve
Ne satre strijela, to će posjeć mači.
Već i moj žedja krvi. — Eno ih.

LEGAT

Nek dodju!
I mi smo spremni.

(Dolazi krunidbeni povod Karla Dračkoga: tu su pristaše i hrvatske i madžarske stranke; tjelesna straža kraljeva i zapovjednik joj Alberico de Barbiano; Jelisava s Marijom. Unilaze u crkvu. Kad Karlo Drački unići hoće, legat mu zakrči put).

LEGAT

Ne prelazi tog praga. Zbacaj prije
Mač, šljem i oklop na nj, i klekni s gora,
Da vojnik božji tom te šibom bije
I krvlju tvojom grijeh opere s tebe.

KARLO DRAČKI

Ukloni se, il' — prati ću ga tvojom!

(ulazi i on u crkvu, ugnuv mu se legat. Kroz otvorena vrata začas vidi se rasvijetljena crkva.)

NIKOLA GORJANSKI

(gledajuć u crkvu i odvodeć legata na desno.)

Iz pakla lučma ja ću ti posvijetit. *(odlaze.)*

II. PRIZOR.

(Kraljica Margita i Navarelli dolaze s lijeva.)

MARGITA *(kleknuv na ulazu crkvenom.)*

Vi sveti pragovi, vi put moj k njemu!

NAVARELLI

Vaj, kraljice! on k nesreći te vodi.

MARGITA

Oj teci suzo radosnice, teci
Po slijedu Karla mog, i ružom nikni,
Kom predrage ću zakitit mu grudi,
Za sve mu harna, i za varku, da je
Već okrunjen, a gle vidokom bit ću
Preblaženoj toj slavi njegvoj i ja.
Moj Karlo, ne slutiš me? sretnoj meni
U zagrljaj pohrli žarki!

(hoće u crkvu, ali ju zadrži Navarelli.)

NAVARELLI

Jao!
Ne ulazi! Tu nesreća se na njeg
Strahovita oborit prijeti. Bježi!

MARGITA

Crkveni svod taj da se lomi nad njim,
Na moje bih podržala ga ruke.
Da bježim ja, a strada on? Zaklonit
Tim grudima, tim naručjem ću njega.

NAVARELLI

Zaklonila ga njim od mržnje ne bi,
Smrtonosne od mogućnika mržnje.
Blizina tvoja zlokobna je njemu,
Zlokobnija još tebi. Bježi otud!
Sjedinom ovom zaklinje te starac,
I poklečkom, kim Bogu tek se moli
Za djecu si, vapeći moli tebe:
Ukloni se iz užasnoga mjesta!

MARGITA

Ne luduj, starino; obamrlim ti
Oćutit srcem ne možeš, koliko
I moćne mržnje moćnija je ljubav.

NAVARELLI

Vaj! ljubavlju baš uništit ćeš njega.

ALBERICO DA BARBIANO *(izašav na crkvena vrata, spazi Margitu prestrašen)*
Margita kraljica je! vaj! izašav
Uklonit nesreću, još veću nadjoh!

MARGITA
Strahovat li me zakleše se jadni?!

ALBERICO
I mi smo strahom prestravljeni.

MARGITA
Kakvim?

ALBERICO
Za krunidbe da ne prokune Karla —

MARGITA
Tko za boga?

ALBERICO
Ukloni se, ne pitaj.

MARGITA
Zar papin legat?

ALBERICO
On.

MARGITA
Ušutkati ću,
Zatomit kletvu njegvu.

ALBERICO *(u pô glasa.)*
Prodiruće
Iz srca tvog i drugih još srdaca
Ušutkat kletve, dok si živa, ne ćeš!
(Iz crkve izlazi Jelisava, vodeći Mariju.)

JELISAVA
Razilazi se sujma? Jenja li ti
Tjeskoba na vedrini?

MARIJA
Vedri mi se;
Već vidim. Joj! što vidim ondje, majko!
Jel' pogreb to? Gledj voštanice svijeće.

MARGITA *(ko iza sna).*
Jest, pogreb; znate, čij?

JELISAVA
Znam: Karla Dračkog!

(S desna sasvim polagano dolazi papinski legat i dvanaest svećenika, koji nose goruće voštanice a odjeveni su po propisu pontifikala rimskoga. Za njima postrance dolazi i Nikola Gorjanski. Jelisava i Marija stoje crkvenim vratima s desna, a Margita sa svojima s lijeva.)

III. PRIZOR.

MARGITA
Sad poznam jadna: ukletni je obred!
U istinu namijeniše ga Karlu?
Dopustit namjene im ne ćeš, bože!
Najtoplije mi molitve, što tebi
Pošiljah ikad, blagoslov tvoj proseć
Za svoju djecu, vrati mi sad, bože,
Da njima srce ublažim legatu.—
Ne kunite ga, sluge božje, stan'te!
Iz ručica ga ne trgajte djeci,
Od njedara ga ne trgajte ženi. *(Marija se trgne.)*

ALBERICO
Umolit im se ne ćeš; po dvorane
Poteći idem kraljeve. *(hoće u crkvu.)*

NIKOLA GORJANSKI
Ni s mjesta!
Il' dozvat ću i ja junaka boljih.
Sred pokolja još jaća bit će kletva.

MARIJA

Tjeskobi dvojoj kud ću uteć, majko!
Odasvud svijeće plamenom me strave.

JELISAVA

Ti boluješ; tvoj bol se samo ognjem
Izliječit dade: ja ga liječim ovim.

MARGITA *(pošav na desnu stranu Jelisavi.)*

Gospodinja si moćna ovdje? je li?
Il' kraljica? da, kraljevskog si vida.
A djevica ti krasna — kći? Pogodih,
I tudjinka prepoznaje vas odmah . . .
Ti moćna kraljice, pomozi meni
Bjegunici tek jadom svojim moćnoj,
Pomozi majka majci, ah da djeci
Prokunu roditelja oca, ne daj!
Zakrči put im, ne daj im pristupit
Do svetih pragova, ne kratio ti
Nebeskih bog, kad pokucaš, prekročit! —
Od stanca ti je srce, pogled trijes!
Al' ti ćeš na me smilovat se, djevo
Milolika, u očima ti vidim,
Prosuzjelim već, golubinju dušu.
Gledj, ovom rukom koljena ti dira
Ljubeća žena, za svog vojna prosi
U tebe zaštite: ne krati mi je.
I ti ćeš ljubit, il' već ljubiš vojna —
Ne kratio ti bog dragoće njegve.
Gledj, ručice se dvoje djece dižu
U ovih ruku put njedarca tvoga:
Ne odbij ih, oko sebe ih savij;
Ovako ti ih nekoć tvoje čedo
Ne pružalo iz praha, crvak cvijelni.
Čuj, djevice! ko angjeo rastepi
Tu četu paklenu! o ne daj kleti
Mog muža spasi, kralja Karla, spasi!

MARIJA *(trzajuć se od Margite, koja je k njoj bila pružila ruke).*

Strahoto ženo! pusti me, odmakni
Ubojite od mene ruke; iz njih
Zaludjujući oganj prelijeva se
U žile moje. Sablasti, iščezni!
Zakrili me od ove žene, majko! *(baca se majci u krilo.)*
Oh reci, da je laž, što veli ona!

JELISAVA

Što laž je, što li istina, sâm Karlo
Prokazati će doskora, i tvorom.

MARGITA *(uzmaknuv se).*

Margita da je laž? O jadnih žena!
Krasnolike ste, al rugobe ipak,
Rugobe dušom. Vi ste, vi laž, ne ja!
Koliko krasna djevojko si jadna,
Pa ipak laž: na licu ti dobrota,
U srcu pusto zlo.

JELISAVA *(za se).*

Pokosit ću ga; —
Da samo srca ne pokosim njena!

ALBERICO *(Margiti).*

Ne kasni više, kraljice, podj' za mnom.
Zloudesno je, gdje sad stojiš, mjesto
Na prolazu je nesmiljenim srdam' —
Koracanje im užasno već čujem, —
Vaj! ne čuješ ga? ubjegni mu tamo,
Gdje njegov štropot nemoćan zanijemi:
U nevino se djeci tvojoj krilo
Uteci, — tamo jedin još ti zaklon.

MARGITA

O djeco moja!

MARIJA

Brani mi ga, majko!
U mom će srcu odjekivat kletve,
U pakô ga pretvorit. Spasi Karla,

Ne ubijaj ga na vjeri: i mene
Na mrtvo jednim ubojem ćeš udrit.

JELISAVA

Da tebe spasim, drugima je propast!

MARIJA

Ne njemu, ne! Jer i ja s njime ginem!
MARGITA *(prenuv se).*
Tko drznu se, te s njime ginut hoće?
To meni samoj pripada, čuj: meni,
Na svijetu nikom drugome; na svijetu
On nikoga sad ne ima do mene.

ALBERICO *(tužno za se)*

Izgubio te, htijuć te pogubit.

(Ukletveni obrednici dopriješe već pred vrata crkvena, i tu se počinju redati u polukrug.)

MARGITA

Zaustavite ukletnički korak!
Na osvetu i bog je spor, a vi ste —
Il' niste ljudi, da iz krila ljudskog,
Iz krila zemlje i nebesa smijete
Izgonit čovjeka i kus mu mjesta
U paklu odmjerivat? Tu je pakô,
Gdje vas koj stane! pod vama će zemlja
Prolomiti se, pod bezdjelom vašim. —
Uzmakni, čovječe; gdje stojiš, grob si
Odmjeruješ i stotini još s tobom:
Strahovit on je, kog ćeš kleti, — kralj je!
Zanijemili! Ko nijema su živina!
Ne znadu, žena što je, što su djeca —
Al' znate majku! Materinja njedra
Podbacit ću vam, da zadržim kletvu:
Prokunte njedra ta, prokunte majku!
I proklet će ju — u njih srca nema. —
Gdje čovječje još ovdje bije srce,
Da jadnici se u pomoći nadje?

Ne nahode se ljudi tu, van strvi.
Vi vjetrovi, popostajte mi časak!
Okren'te amo, tu zadujte silno:
Oduhnite im plamenove strašne.
Ah, ne čuju me, s oblaci se gone. —
U gvoždje mi se, ruko, sad pretvori
Zadavi plam za plamom! — Ne daju mi!
Ni čovjek me ne posluhnu, ni narav,
Od svijeh zapuštena, kud ću, jao!

(Legatovi obrednici svi se već postavili u polukrug po stubama pred crkvenim vratima. Legat polagano uzlazi do pred sama vrata. Iz crkve se čuje Ambrozijanski slavospjev.)

Vi djeco moja u daljini tamnoj,
K vam osamljena utječe se majka!
Osluhnite joj iz daljine vapaj:
Na molitvu sad nježne slož'te ruke
I oči nevine k nebesim diž'te, —
Pretecite moleći kletvu ovu.
Ti bože, gledj u njihov blagi pogled,
I tihi žamor molitve im slušaj
Te ne ćeš vidjet plamena tim svijećam
Ni ukletvi od ovud tutnja čuti.
Propustite vi zvijezde, vi nebesa
Do božjeg krila molitvu, a kletvi
Unići ne dajte! zatvorite se!
Utvrdnite neprobitnijem zidom!

(Ambrozijanski pjev prestaje; legatu, koj hoće progovoriti)

Zadrži riječ u grlu! zrak već stine
U olovo; zalijevat će ti usta,
Progovoriš li.

ALBERICO *(nagne trčati)*

U crkvi nam pomoć!

NIKOLA GORJANSKI *(stavši mu na put)*

Na vrata sva sam postavio straže;
Do zadnjega će ustrajati one:
Ni unić ni izaći ne smije nitko,
Dok kletva se ne dovrši.

ALBERICO

Vi djavli!

(Margita poteče k Jelisavi i na koljena padnuv pruža ruke k njoj. Jelisava dade znak legatu, neka započne kletvu. Ambrozijanski pjev čuje se opet i traje nadalje tako dugo, dok legat govori kletvu.)

MARIJA

Jadvigin opet pjev — opijelo moje!

(klečeć pribije se uz majku.)

MARGITA *(vrativ se opet na lijevo, postavlja se u položaj blagoslovni za prokletvenim polukrugom)*

Oduzmi, bože, s mene grijeh, pretvori
U krila angjeoska ruke ove,
Vrh kletve da se na blagoslov krile!

(Legat lupi o crkvena vrata; ona se rastvore, a iza njih se pokaže gdje polukružno stoji nekolicina Kumana s golim mačevima.)

LÉGAT *(u ljevici držeći svijeću, a u desnici papinu ukletvenu bulu)*

Po krstu Karlo, po kraljeva redu
Narečen treći, po praocih Drački,
Na djavlov svjet pohuliv vjeru svetu
Plijenio je crkvu, otimo joj
Imanja, te ubijao joj sluge,
Na samog papu sam vodio vojske,
U tvrdjavam ga opsjedaše njegvim
Sve bijuć gvoždjem, moreći ih gladom.
Stog bojeći se, da njegova duša
S pastireva ne pogine nehajstva,
Te od nas ju ne ustraži gospodin
Na sudu strašnom, koj će doći zadnji:
Po kanonu crkvenom karasmo ga
Jedàn put, — dva — i tri — i četir puta;
Opominjasmo očinskom ga brigom
Na zadovoljštinu, na pokoru, na boljak,

Al on, oh žalosti, na naš se kar
Spasonosni, oholijom naduven,
Ogluhnuo i crkvi se ne htijuć
Pokorit božjoj, dä razorit ju
U pakosnoj nakanjujući duši,
Silovito je u tu crkvu prodro,
Da oružje prot bogu a po božjem
Posvetit slugi dâ, i svetu krunu
Na bezbožnu si glavu dâ položit,
I svetim uljem pomazati čelo
Ožigosano krivovjerstva žigom.
Nut! gospod veli nam: odsijeci ruku
Sablažnjivu ti, od sebe ju baci!
Blagovjesnik nam veli: baci u kraj
Od sebe zlo! Sa zlotvorom, s ubijcom,
S pljačkašem, s neznabošcem ne podijeli
Ni kruh ni sol! A učenik najdraži
Gospodinov nam veli: nit ga pod krov
Ne primi nit mu zdravo ne nazovi!
Po gospodnjoj, po apoštolskoj volji,
Po vlasti od njih izručenoj nam,
Ko namjesniku božjemu na zemlji
A sucu ljudskomu za oba svijeta:
Mi papa Urban, narečeni šesti, —
Taj kužni član, da otrovom i druge
Ne zarazi, od crkvenoga tijela
Sad odsijecamo izopćenjem trećim
I posljednjim! I tako bacamo ga
Iz ove crkve, brišuć i derući
I krst i pomast s njega, mač i žezlo
I plašt i krunu kraljevsku; i prsten
Odadiremo vjenčan mu; spod krova
Izgonimo ga ljudskog; tjeramo ga
Sa zemlje, vode, neba; tjeramo ga
U pakô k vragu i angjelom njegvim,
Na vječni oganj s njima sudimo ga,
I predajemo njima: da je proklet.

(Margita, kojoj su dosad sve više klonule ruke i noge, te iz prvašnjega svoga položaja izmicale, sruši se na tla;

malo poslije, prije nego se završuje prokletav, pridignu ju Alberico i Navareli, te ju iz pozorišta izvedu na lijevo.)

Odstupi od njeg, tko god kršten jesi!
Odstupi žena mu: umorit će ju
I ljubavlju; odstupi sin i kći mu:
I blagoslovom on će ih ukleti;
Odstupi rod i prijatelj i sluga
I podanik i vojnik: zapovijedju
U zmije će im mačeve prometnut;
Jer on je proklet!
I spadni s njega kruna Stjepanova,
I plašt od grimiza, i mač i žezlo:
Iz uresa prokletinja će nastat;
Jer on je proklet!

SVIH DVANAEST OBREDNIKA

Proklet, proklet, proklet!

(Legat i za njim svih dvanaest pobacaju svijeće na tla; one se utrnu.)

LEGAT

Ko svijeće tê na crnu zemlju pao!
Ko svijećam tim ugasnulo mu svjetlo!
Ko od tih svijêća od njeg sâm dim osto!
Ko svijeća tih ne podigo ga nitko,
Ni čovjek niti andjeo, od tala!

IV. PRIZOR.

(Legat i dvanaest obrednika odlaze na desno, a za njima nagrnu na vrata crkvena i s lijevoga i desnoga zatka oružani Kumani i druga im svojta; Marija se uspravi i digne jednu svijeću, te ju pritisne na grudi, pak obnemogla opet ju ispušta i klekne na zadnjoj stubi; na crkvena vrata te iz zatka s lijeva i desna navire svjetina; medju prvima je Ubul Kalaj i Blaž Forgač.)

MARIJA *(dignuv se)*

Obilazi me zima; studen vjetar
Kroz kosti prodire. Oslijepljeh li?

Hu! sve je crno pred okom mi! — Majko!
Oslijepljeh li? il' mrak se spušta s neba?
Ha! trijeska, grmi!

(Grmljavina i trijesak; ponavlja se i potle tri puta.)

UBUL KALAJ *(svjetini)*

U potjeru za njima!

BLAŽ FORGAČ

Derite ih
Na komade!

UBUL KALAJ

Djedovâ vaših unučad ste vrijedna!
Ne dadoše ni oni hulit kralja:
Potukoše ne jednom tê legate.
Za slijedom njihovim, u potjeru!

BLAŽ FORGAČ

Razderite ih! Prokleše vam kralja,
Vas prokleše i porodice vaše.
Bez ukopa će ostajat vam djeca
I matere i žene: njih će derat
Na polju gavranovi, vuci, pseta,
Ne smaknete li ukletvare vaše.

(Čuju se glasovi: Utucimo ih! Derimo ih! Svjetina nagne na desno, na čelu joj Ubul Kalaj i Blaž Forgač; Jelisava ih prijeteći zaustavlja.)

NIKOLA GORJANSKI

Uzmaknite pred kraljicom!

(Smijeh: ha! ha!)

UBUL KALAJ

Tu nema kraljice uz kralja Karla.

(Viče se: i nju utucimo, razderimo! Svjetina stane prijetiti Jelisavi. U to navre na crkvena vrata hrvatska i talijanska pratnja kraljeva; stjegonoša kraljevski zadjene rtom stijegovim o vrata, te ga prebije.)

MARIJA

Vaj! slomio se kraljev stijeg!

JELISAVA *(prijetećoj svjetini)*
I kralj vaš
Salomit će se tako!
(Viče se: udarajte!)

KARLO DRAČKI *(izašav u kraljevskom nakitu iz crkve)*
Bjesomučni divljaci! U kraj! U kraj!

(Svjetina uzmiče od Jelisave. Karlo Dački stupa naprijed; za njim se postave Hrvati i tjelesna mu straža; iza njih madžarska stranka, u prvom redu Blaž Forgač i Ubul Kalaj. Stjegonoša spušta uz kralja slomljen stijeg.)

KARLO DRAČKI
Odbaci prut taj! Jači stijeg ću dat vam!
(Trgne stijeg i baci ga; Madžari se uzvrpolje.)

UBUL KALAJ *(potiho svojim drugovima)*
Stijeg kraljevski! Na zemlju sâm ga baca!

KARLO DRAČKI
O, čuste li nečovjeka legata?
Što učini od kralja, od vas, čuste?
Osvetit ću vas! Božjega mi groma,
I trijesa, što nad glavom mi se vije!
Tko kraljem vašim stijeg taj posla nekoč?
Tko plašt taj grimizni? tko žezlo ovo?
Tko jabuku tu kraljevsku? Ne posla
Ko ures ih, ko vlasti znak i snage,
Već kao ropstva znak i podaništva
Kraljeva vaših i vas, a gospodstva
Samosilnoga — rimskoga! Robovat
I nadalje će Rimu kralj vaš s vama?
Ne robuje, tko čovjekom se diči,
Nit ropskoga na sebi trpi ruha:
Sa sebe baca ga, i odjene se
Slobodom, i junaštvom opaše se.
S raménâ mojih, crvena ti krpo! *(baca plašt)*
A trijesu, svojim ti me ogrni ognjem!
Ti jabuko, ti ponuko tiranu,

Da zemljama i narodma se igra,
Il da ih jede kao divska neman, *(baca jabuku)*
O zemlji rasprsni: beskonačna je,
U tvoju se šupljinu zbiti ne da,
I slobodna je, dokle seže čovjek.
Ti sudijo samovoljnice šibo,
Iz tamničnih si rešetki slivena,
Zardjalih! Izrdjaj tu do kraja!
(baci šibiku, te ona zazvekne).
Grozovit ti je zvuk: krivicu glasaš!
Zamukni glas tvoj, a ti, grome, zgora
Svoj naraviti zakon oreći se
Raznosi svud, a tutnjem u prah zdrmaj
Na nepravdi utemeljene uze.
Iz Rima dar, blagoslivan odonud
I uklet sad odonud, bacio sam;
I mač iz Rima — bacio već osud.
Al' ovaj ostaje: zabljesni, maču, *(izvadi mač)*
Od Karla Roberta i meni namren!
Visoko podignut, do trijesa sižeš:
(Margita se pokaže na crkvenim vratima.)
Navuci u se trijes, nakrcaj ga se,
Pak bij trjeskovit na sve svijeta strane. —
O gospode! u tvoje ime ne smijem
Ni u tvoj znamen razmahivat mača:
Prot čovjeku se čovjek borit spremam. —
Na sve se strane, maču moj, uperi,
Da, otkud silnik bane, na te pane.
Uperi se na istok i na sjever,
I na jug, zapad: *(okrenuo se prema crkvi)*
otud kletva ide,
I kruna ova Stjepanova otud.
Nä, krunu, nä! iz Rima je i ona!
(baci krunu prema crkvi)
Izvojštit ću vam dičniju za ovu!

(Madžare sve to više zaticalo bezdjelo kralja, koji baca njihove kraljevske znakove. Blaž Forgač videći, kako se skotrljala Stjepanova kruna, trgne mač do pola i nagne

naprijed kao da će nasrnuti na kralja. Za ljevicu zadrži ga Nikola Gorjanski, a Margita, pohrlivši do njega, pograbi mu izvučenu oštricu. Blaža Forgača vuče na stranu Nikola Gorjanski.)

MARGITA

Ne sijecite ga! moj je suprug!

KARLO DRAČKI *(uplašen)*

Jao!

Taj glas!

MARIJA

I opet glas taj strašni!

MARGITA *(prokrči put do kralja, zapazi na prsima njegovim ispod oklopa proviruči ružicu, te priskočiv istrgne ju)*

Čij znak je to? Moj nije! Nevjerniče!

(Karlo Drački naperenim na nju mačem nasrne naprijed: Margita uzmiče i sruši se na stube pred vratima kao mrtva; Karlo Drački ju sad prepozna, ispada mu mač iz ruke: on poteče k njoj i klekne uz nju.)

KARLO DRAČKI

Vaj! ženo moja! ženo! Što te donije,
Da ovdje umireš — ovako! strašno!
Dä, mrtva je, dovršila je borbu.
Rastegnula si već i ruke, noge —
Ne steži opet ih, mirovat daj joj smrti!
O miruj mi, Margito, tiho miruj.
Za tvoje ljubavi taj zadnji znamen
Blagoslovna ti uspomena bila!
Ne kuni me, ne ustaj da me kuneš;
Ah, mrzio te nisam, i ne mrzim —
Ne mrzi ni ti mene! Čuj, ne ustaj
Ko sablast iz tvog groba, da me kuneš;
Ne kuni me, Margito, muči, miruj!

(Zovnuv Alberica i Navarella izruča njim Margitu. Marija na one prve riječi kraljeve klonula u naručje Jelisavino.)

JELISAVA

Preboljela si? sad ne ljubiš više?
Sad mrziš?

MARIJA *(zgroziv se na te riječi, sasvim tiho)*

Mrzim.

(Jelisava ju odvede na desno.)

KARLO DRAČKI

Gdje mač moj? Mač mi dajte! mač moj!

BLAŽ FORGAČ *(bio digao kraljev mač; dajuć ga kralju)*

Ta naši, kralju, mjesto tvog će sjeći.

(Nikola Gorjanski odvodi Blaža Forgača i Ubula Kalaja u crkvu.)

KARLO DRAČKI

U Budim nam se vraćati, junaci!
Zatrubite u bojne trube sada;
Pješaci na noge! Konjici u skok!
Za noći nam je dostići Budima,
U prvu zoru na boj polaziti!
Huj vjetrino! i glasnikom mi budi,
Raznosi zemljom poklič moj na vojnu!
I žarki trijesu, po svoj zemlji leti,
Ko mač zakrvavljen, na vojnu zovi!
Hrvati, za mnom! za mnom! Talijani,
Madžari, Tatari, Jacigi i Kumani!
Za mnome! za mnom!

(Svi odlaze uz bojnu trubnju na desno; ostaju Alberico i Navarelli uz onesviještenu Margitu.)

V. PRIZOR.

NAVARELLI

Ha! diše, miče se! još nije mrtva!
O bože, smiluj se!

ALBERICO

Potecimo za pomoć.

NAVARELLI

Vaj! Kuda? Pomoć! pomoć!

(Alberico otrči na lijevo, za njim i Navarelli; iz crkve izadje Nikola Gorjanski s Ubul Kalajem i Blažem Forgačem.)

NIKOLA GORJANSKI

Uz ovaj trup i drugomu je mjesta.

BLAŽ FORGAČ

Jest! njemu, koj se krune naše baca.

UBUL KALAJ

I nas; jer i mi članovi smo krune.

BLAŽ FORGAČ

Mi velikaši, dä, i mi smo kruna.

NIKOLA GORJANSKI

I kruna sveta! Zar ne veli Orvaj:
I volu se poklonite, — i volu,
Tom krunom krunjenomu.

BLAŽ FORGAČ

Pravo veli;
Jer to je kruna sveta. On ju baca!
Na zemlju baca ju!

NIKOLA GORJANSKI

U grob će bacit
I njega — mačevi!

UBUL KALAJ

Da, da! tri mača.

BLAŽ FORGAČ

Il' jedan.

UBUL KALAJ

Sâm? tri mača, il' ni jedan.

NIKOLA GORJANSKI

Na ovaj trup tri mača zaklinju se,
Položiti uz njega i trup drugi.

SVA TROJICA *(izvadiv mačeve i držeć ih nad Margitom)*

Na ovaj trup tri mača zaklinju se,
I drugi trup položiti uz njega!

(odlaze na lijevo.)

MARGITA *(osvješćuje se)*

Ha! Gdje sam? — Ljudi, gdje ste? — Zmije!
Odgamzile su! ja u mraku sama.
Mrak! mrak je svud! pred očima, u duši!
Ha! eno ih! dobrostiva mi munjo!
Prokazala si put mi njihov. Munjo,
Ti ideš za njima, daj meni s tobom!

(Vrativ se Alberico i Navarelli prestrave se i uzmaknu pred njom.)

ALBERICO *(razabrav se)*

Čuj, kraljice! u Hrvatsku se vraćaj
Pod krilo bana Paližne, kad djeca
Pod njime su ti zaklonjena vjerno.
Ne kreći tud: strahoviti su puti!
U neslućene ne diraj strahote!
Ne razdiri im prevješena vela,
Ne zirni nikad za nj, da vidiš, što je!

MARGITA *(izvadi bodež iz njedara i diže ga u vis)*

I da je pakô, tim ću mu razderat
Tajnovit veo! zirnut i u pakô!
I meni munja po nebu se igra,
I u moj će se ona spustit nož!

(Istrči na desno. Alberico odaje kretnjom i licem, ko da se je odlučio na strašan čin; odlazi na desno i on s Navarellom.)

(Konac trećega čina.)

IV. ČIN.

(Prijestolna dvorana kako u prvom činu. Mrak je.)

I. PRIZOR.

(Jelisava i Marija ulaze.)

JELISAVA

Daj ruku, daj. Ne zaklanjaj si lica.
Što? plačeš li?

MARIJA

Od dažda tu se kaplje
Zaustavile, — i o plaštu evo.
Od česte munje još mi bliješte oči,
Strahovito ko nož me u njih bode.

JELISAVA

Ti drhćeš? I ta grozna noć će minut.
Odmarat se sad podji. Eto idu.
Ne kaži im se tako sva strvena.
Umiri se, odmori mi se, kćerko!

(Ulaze Blaž Forgač, Ubul Kalaj i Nikola Gorjanski.)

MARIJA

Uza tebe da ostanem, dopusti.
Ah, strah me, majko, samu. Ne tjeraj me,
Ne mogu nikud od tebe, ne mogu.

JELISAVA

Tvoj pogled mi je kar i muka teška,
Dok jadnu te ne osvetim.

MARIJA

Zar nisi?
Ne ubiše ga ti? Gle krv na njima.

BLAŽ FORGAČ

To krvava je pjena naših konja
Poprskala nas, jezdeći upropanj. —
I prestigla ga osveta!

MARIJA *(za se)*

Još živi!

JELISAVA

Vjedogonje ste, da ga stić i prestić
I nalog moj izvršit premogoste,
Pred krunidbom Gorjanskomu izručen —

NIKOLA GORJANSKI

A tad Forgaču, te izveden po njem.
Ne hvali mene.

BLAŽ FORGAČ

Ja ću ti povijedat
Čudoviti nam povratak Budimu.
Na mahove bi postajavô Karlo.
Ogledao se natrag u noć crnu,
Učestalima prosijecanu munjam'.
Mi, primičući sve to bliže k njemu,
Zatekosmo ga, okružena stražom
Talijanskom i svojimi Hrvati,
Gdje poziraše strašan u strahote
Munjometne. Što vidjaše on u njih,
Ne dovismo se. I pretekosmo ga.
Primakošmo se ostalim bojnikom,
Madžarom, Tatarom, Jacigom i Kumanom,
Što na daleko odmakli već bjehu
U napredak. Povijedahu i oni
O Karlu zgražajuć se, kako zuri,
Popostajući usred pljuska silna,
U strašnu noć i ko da vapaj grozni

Nasluškuje od sjene iza sebe,
Što leti straga u bljedilu treska.
A mi ih skupiv oko sebe krugom,
Sve veljasmo: odmetnite se od njeg.
To kletva za njim ide. Pustite ga.
To zlo mu sluti krunidba: stijeg prebit,
Na zemlji kruna, grăd i strijele s neba.
Odmetnite se, il' će se i na vas
Ognjevitom strijelom nebo metat! —
Promumljaše: vaj! što će biti od nas? —
Mi: zlo će biti! i umiješasmo se
Medju njih, svaki drukčije ih strašeć. —
Povratit će vam židove u zemlju,
Sva krunska dobra Izmajelcem dati,
Veljaše jedan; drugi pak: uništit
Ljudèvitov će zakonik vam, braćo,
Slobodu će podijelit kmetom vašim,
Na prosjake će vrći vas. — Poubiv
Sve popove, crkvena dobra pusta
Zaplijeniti će sebi, kaže treći.
U vojnu vas daleku zove tudjin.
Sloboština je vaša, izvan zemlje
Na vojnicu ne ići. Zar da satrt
Sloboštine mu date vaše, ko što
I krunu već vam satro? — Ne, ne damo!
Ozivahu se tiho, a pak gromko.
I napokon svi klikoše: Tko v a š kralj,
I n a š je! — T e b i povraćamo krunu!

(Unosi se Stjepanova kruna. Jelisava ju primi i, prinesav ju malo ne posve na svoju glavu, trgne te ju nadnese nad Marijinu.)

MARIJA *(uzmaknuv)*

Uz krunu tu i odsječena glava
Na tlima leži. Ne dajte je meni,
Strahovite!

JELISAVA

Od umora li sanjaš?
Ne mori se još više. Hajde, hajde
Na počinak.

MARIJA *(razbatriv se)*

Ne osvećena, gdje ću
Počitka naći? Tu je mjesto meni,
Gdje osveta se snuje.

BLAŽ FORGAČ

Gotova je. *(pokazujući kroz lijevi prozor)*
Vrhunci oni osuli se kopljem:
Sve naši pristaše, a vrazi Karlu.
Izmaknut ne će nam. Kad udje amo,
Ulovio se sâm.

MARIJA *(za se)*

Vaj! ubit će ga.

JELISAVA *(pošav k prozoru)*

Već Karlo dolazi, i družba njegva.
I nadalje mu služite, ko dosad.

JELISAVA *(odlazi s Marijom na desno; pri izlazu prepadnuvši se od njena pogleda)*

O nevjeri li misliš?

MARIJA

Jaoh, majko!
Ti misliš o njoj!

JELISAVA

Gonetka si meni,
A moja kći! Ne poznam te. — O divno
Otajstvo ljudskog srca, tko te pozna?
(odlaze.)

II. PRIZOR.

(Ulazi Karlo Drački s hrvatskom strankom i pristašama joj.)

KARLO DRAČKI

Mrak! Kakov mrak je tu! Sad igraj, munjo.
Ta vikao sam tvomu svjetlu. Sijevaj,
Daj vidjela: i ne znam, kuda idem.
Ugasnula si već? umorila se?
Ha, ha! — Tko stoji tu? Jest, Blaž je Forgač,
I Ubul Kalaj. A ti, što se kriješ
Iza njih, naprijed! — Gle sad vidim dobro.
Vid očinji mi vratiste, junaci
Mrkogledi. Dä, takvi mi se mile:
Vojevat brzi, a govorit spori.
Brzonogi ste, te me prestigoste.
Gle Ivane, ovakov da si i ti!
Što? još te korim, a već zborit kaniš?
Ne zbori: tvori! Ne gledaj mi tako
Žalostivo. Mrkogledja je junak,
Kad za boj brusi mač.
(Pristupi k prozoru; Blažu Forgaču)
Je l' to sva vojska?
Što? ti me varaš? il' se šališ? Boj se!
Namakni mi ih više. — Eto nova
Na želju mi zabljesnula su koplja
Iz sijerka predzornog. Do dana da si
Namaknuo mi više! čuješ? više!
Il' smaknut će se netko! — Što stojite?
Hajd na noge, opremat vojsku moju!
(Pavlu Hrvatu, koji pristupi, da progovori)
Slatkorječniče, muči sad, pak posluj,
A meni daj počivat. Hajte, hajte!
Počivat dajte mi. *(odlaze svi.)* Počivat!
Obnemogoh. Već noge izdaju me,
I ruka klone. Ne izvukoh mača,
Da navali tko na me. Ah, počitka
I duga treba mi, a tek mi kratak
Do dana namijenjen. Al' što se žurim?

I sutra i prekosutra je kada
Na vojnicu otići. — Gdje si, druže
Albèriče? Otpaši mi mač i skidaj
Oteščali mi oklop. Gdje si? — Vajme!
Zadrijemala mi pamet; ja već sanjam.
Ta gdje je on! I bolje, da je ondje,
Gdje jest, da, bolje, bolje. *(izlazi na lijevo.)*

III. PRIZOR.

MARIJA *(dolazi s desna)*

Ne mogu usnut. Bojazan me tjera
Tjeskobita kroz odaje. — Što šušnu? —
Umiri mi se srce! nije ništa.
Vaj! mora da je sakriveno nešto
U tmini toj medj zidinama gluhim,
Što nepokojnu napred tjera mene.
Svud mrak, a oči s nečega mi blliješte
Ko s noža ubojničkog. Oj, vi stijene,
Odnijemite, prokažite mi tâp
Ubijce zasjedne, da stupim preda nj
I udara mu smjer odvratim, makar
Na moju grud. Sad, srce, stisni mi se,
Zadrži krv, da ne šine u lice
Od stida, što se sama kradem amo.
(Došla do vrata, na koja bješe izašao Karlo Drački. Izvana se pročuju podaleke mukle zapovijedi i topot koracanja.)
Vaj! zvuka strašna! Što još plašna čekam?
Što prezam tud unići? Mjesto mene
Sjen smrti unišla bi. Radje sjena
Čuvara angjela nek udje k njemu.
Zagrni me, oj tamna noći, skrij me
Predà mnom samom, da unidjem smjela
I nevidjena da ga spasim smrti.
(Izlazi na lijeva vrata. Za čas natrag istrči prestrašena.)
O grozna pogleda! Kud da utečem
Pred stravnom prikazom? Vaj, za mnom ide.

Oslijepite mi oči, ne gledajte!
Skameni mi se srce, — zamri, stani!

(sruši se na podnožju prijestola.)

KARLO DRAČKI *(klecajuć ispane iz nutra, zakloniv se štitom)*

Ne držte mi se skuta, ne hvatajte
Za moje grudi! Tu vam nema majke.
Ne mogu vam je izvadit iz srca.
U grobu je, izmolite ju grobu. *(ispane mu štit.)*
Ha! kud to plačna iščeznuše djeca?
Ne stištu li me ručice malene?
Ne kara pogled očajni, ne stravi
Za majkom vrisak nèjači cvijelne? —
San, san je! Tlapnjo, sa sebe te stresam
Ko prašinu sa zar'djala mača! *(podigne štit.)*
U zveketu zanijemi sitni cvijele
I piskute sirota! Jer na bojne
Rogoborne je glase meni slušat.

(otvori lijevi prozor.)

Odlanulo mi. Vraća mi se duša
Od sijeva oružnoga i od tutnja
Ratobornoga kroka. Naprijed, momci!
I mene eto k vam. — Ne mogu kročit.
Ha! što se vuče za mnom, što se svija
O nogu mi? ko nečije da ruke
Zaustavile korak moj, posrtam. —
Od umora je, počinut mi valja,
Na prijestolu ću usnuti. — Ha! ti si?
Što ležiš tu, blijeda sva i drhćuć?
Ne bježi, ne plaši se. Tvoje ruke
Umiruje me topli dodir. Ostaj,
Upokoj' me, da usnem sankom dugim.

(sjedne na prijestol)

MARIJA

Bdij sada! zlo ti ishodi iz sanka.
Na obranu se spremaj: zlo ti prijeti.

KARLO DRAČKI

Od koga?

MARIJA

Onih, što te mrze.

KARLO DRAČKI

Njih se
Ne bojim ja, već onih, što me ljube.

(zadrijema.)

MARIJA

I mene bojiš se? — Otvori oči, gledj me!
Smrtolikim ne ubijaj me mukom! —
Iščeznite s tog čela teške misli,
Mirovati mu dajte. — Spavaj, Karlo.
Taj cjelov, dok se vratim, nek se sjaji, —
Razgoneć noćne zasjedničke čete, —
Na čelu tvom, ko danica na nebu. *(odlazi na desno.)*

IV. PRIZOR.

(Ulazi Alberico s Margitom.)

ALBERICO

Odvratiti se ne daš ničim? Znadi:
I poginut ćeš, k njemu doći ne ćeš!
Nepristupan je živoj ti i mrtvoj.

MARGITA

Nä srca moga: udaraj! al' tamo,
Na rukah njegovih izdahnut hoću.

ALBERICO

Izdahni srtaj u smrt svoju sama! *(odlazi.)*

MARGITA

Na blijedom licu tom kolika patnja!
Vaj! upokojit da te mogu! — Bože!
Ne mogu li? Ne pati li se s mene,

Misleći da me ubi? Slatka nado,
Prosinula mi dušom, postaj malo,
Potitravaj mi čas! *(zagleda se u Karla.)*

KARLO DRAČKI *(tiho kroz san)*
Pod njegom majke
Do povratka mi, djeco moja, jeste;
Zaklonito je materinsko krilo.
Al' vratit ću se, donijet vam krunu.
Što? U Averzi? ja ju smaknut dadoh'
Je l' u Averzi? a moljaste oca,
Poštedit joj života? Kasno, kasno!
Ne mogu vam je vratit, — mrtva vam je;
U grobu je, iskopajte ju mrtvu.
U mene je ne traž'te.

(Margita primakne mu se posve blizu, nadnese se nada nj i pogladi mu čelo.)

MARGITA
Sve iščezni
S tog čela, što bi na njem! — Karlo! Karlo!

KARLO DRAČKI *(prene se, i prestravljen skoči, te zaklanjajuć se za prijestol, sruši se)*
Iz groba sablasti, iščezni jednom!
Povrati u grob svoj se i zaklopi
Za uvijek se njim; ne prebijaj se
Po svijetu više, da mi piješ krv. *(digne se.)*
Prikovat ću te u lijes mačem svojim,
Kad nema tu —

MARGITA
Vampira nema tu,
Van ti da jesi krvopilac vampir.
U mojim žilam ni za kapcu krvi
Sad ne ima: sva led sam, sva sam kamen.
Ah! sreće li, da jesam led il' kamen,
Da ništa ne ćutim, da ne znam ništa,
Bez jauka, bez huka da se srušim
Ko kamen na tla! — Gledaj me: još živim!

Položi ruku tuj, odskočit će ti
Od strašna bila srca mog. Jest, bije
U istinu još srce tuj, al' tebi
Jur davno stalo, ti već nemaš srca.
O strašni čovječe! u istinu si
Odsudio me na smrt. Na smrt — mene!
Sad znam, da jesi. Ubit si me htio.
U onaj tren, kad na glas, da si krunjen,
Od smrtne ustah boljezni, i cvijećem
Sav Napulj dadoh posuti, i sebe
Bjelinom nakitiv i cvijećem, idjah
Pod oblacima bijelim stjegovâ
Što treptahu uz gromki tutanj zvonâ,
Iz crkve u crkvu, da sretna hvalim
Za tvoju sreću, da se za te molim:
U t a j tren ubit si me htio ti,
U t a j tren si zapovjedio ti,
Da mene ubiju. Vaj! zašto nisu?!
U grobu bih im hvalila još mrtva.

KARLO DRAČKI
Što nisu, hvala im. Žaloba već me
Obuzimati stala, ne za tobom,
Ne na te, nesretnice, već na djecu.
Al' sad, kad opet ustaješ prot meni,
Vjekovita pregnuću momu spriječka
I opet se ukazuješ: oživljeh,
Da udar tvoj nadudarim još jačim.
Upokojenu žaliti te mogah,
Al' kad se još utiskuješ medj mene
I pomišljaja mojih svijet, da s tebe
Ne dokučim, kud sav moj život kuča:
Odbacujem te u kraj, ko što lance
Sa sebe trga rob. Da rob sam tebi?
Tvoj kralj sam ja, a kazna tvoja smrt je,
Što zabranu prekršila si moju
Pod smrtnu kaznu ne dati Averze,
A ti ju izda — smrt je kazan tvoja.

MARGITA

Smrt za to, što tvoj porod smrti oteh?
Ko ucjenu za djecu zarobljenu
Averzu dadoh.

KARLO DRAČKI

Zašto zarobljenu?
Kad polazeć put Ugarske, i djecu
Povèsti htijah, suzama si ženskim
Izmamila ih meni, zaklinjuć se
Oda zla i životom braniti ih.
Slaboći takvoj povjerovah bolan!
Za vijeka svog ne jednom na slaboću
Žalostiv tvoju, dadoh se obmanut,
Te savih krila, da kraj tebe kutrim.
Svedj milovanje, grljenje mi tvoje
Ko mlinski kamen visjelo o vratu,
Odrešujem ga sad, nek tone na dno.

MARGITA

Neraskidni su vezi, kojima si
Za vijeka svog sâm pribio me k sebi.
Za ratova s takmacima ti dvama
O krunu napuljsku, s Otonom prije,
Pak s Anžuvincem Ljudevitom, nisu l'
Vojskovodje ti bučile, da gubiš
Za bojem boj, što osnovâ ne vršeć
Ugovorenih, vojske ne šiljući
Kud ustreba, svom moću čuvaš taj grad,
Gdje ja bolovah? Kad oboljeh s kuge
Što sjeknula u vojsci tvojoj bješe,
Svi odbjegoše me, do sama tebe?
I dvoreć me, da život spasiš moj,
Ne okuži l' se i ti? a rad mene?!
Tolikom svedj si gojio me njegom,
Blag, dragostan, milostiv pazio me.
Ah, ljubeć me, koliku morao si
Razgoriti u meni ljubav silnu?
Udušiti je nikad, nikad ne ćeš!

Obazri se, o pogledaj me jednom,
Da iz tog pogleda svu slast pocrpem
Neiskazanu milovanja duga,
U jedan tren da ponovim sav život.
O smiluj se, obazri se na mene!

KARLO DRAČKI

Na ostavljenu ti se smiluj djecu,
K njoj vrati se, i uz nju živi. Mene
Ne spominji, u mene glas ti mrtav.
Othrvav se mironosnicam lastim,
Pred tisućama vojvodovat mi je,
Uzvijati se zanositu cilju:
Što na tlih leži, ne vidim, a na tla
Pobacio sam negve, što me dosad
Oko srca pritištahu.

MARGITA

Bez kazne
Ne baca čovjek iz srca, što u nj' je
Zaklopio već jednom. Boj se kazne!
Do zvijezda zreš li, i još više: mene
Ne prezri! karike tih negva, što si
Odbacio sad na tle, mniš da leže
U prahu spokojne? Gle, miču ti se —
U zmije se pretvaraju — i gmižu
Za korakom ti svakim. Zgazi zmiju,
Umori me! al' prezreti me ne smiješ!

(izvadi i diže bodež)

Gle, otrovan je i u mene zub!

(Karlo Dračk̶i odlazi prezirno.)

V. PRIZOR.

MARGITA

Zaplamtio si božjim trijesom, nožu,
Moj osvetniče! Bij sad, hora ti je,
A smjerit ću te ja — u njegvo srce.

U njegovo? Izdovolji l' ta kazna
Iznevjerenu i prezrenu ženu?
Za prezir takov — kar je to prenagô.
Nek dvogub zada bol mu udar jedan,
I trogub, stostruk, i dugovjek, — vječan!
Ha! što mu djecu ne povedoh amo?
Da vidi, kako ne gledeći oč'ma
Poglédaju ga djeca! Da su ovdje,
Zaklopila bih tvrdo četir oka,
Da preklopljene gledju ga i biju
Ko noža četiri u njegvo srce,
Iz groba dva čedomorac da vidi
Izmaljati se četir male pesti
Gdje mašu za njim, kud se goder krene.
Njih nema tu. — Ha! drugo tu je srce,
U tome ću porazit dvaš i njegvo.
Na vrućih si mi njedrih povenula
Ti ružo kleta: sad i ona veni,
Čij znak si ti! O crna noći, ne diž'
Još krila tvojih, jače ih razastri
I pritisni na zemlju, niti sijerka
Ne propuštaj: nek mrak je, ko u paklu,
Mrak, ko u duši mojoj. Tres ubojit
U mraku samo gadja. Gadjaj, nožu!

(Primakla se desnoj strani; sjedajuć pod prijestol, hvata se njegova naslona.)

U prijestô s njom namišljao si sjesti
Poštrapati ga mojom krvju. I ti
Na krvav sad ćeš sjedat! Iz dva srca
Navratiti ću amo krv. — A treće?
Zar nema tu i treće srce? moje?
Omrkni dušo, napuni se tminom,
I ti omrkni crnja, noći crna,
Tu k meni sjedni sa mnom na divane,
Ne propuštaj do mene svjetla traka.

(S desna ulazi Marija u bjelini, noseć goruću svijeću.)

MARIJA

O luči, užgana na svetom plamu,
Vjekovit što u žiži svetoj gori
Pred kipom bogorodičinim: sjaj se,
Razgoni mrak odatle, i prokaži
Gdje zasjednički nož na Karla vreba.

(Polagano postupa naprijed i krene uzlaziti k prijestolu.)

MARGITA

Okreni der se amo: tu nož vreba.
U dobar si mu došla čas. Na tebe
Taj čeka nož, ti ubojice moja
I moje ljubavi. Općinila si
Čarobijom iz pakla Karla moga.
Al' ostavlja te pakô: on je meni
Taj nož za tebe dao. Taj je jači
Od čara tvog. — Oj, milotna je, čarna!
Dragoće pun joj plah, djetinji pogled!
Zavoljet bih ju mogla, srce bih joj
Poklonila, — al' njezino mi treba:
Umoriti ju moram. — Dobra kobi,
U zgodu mi ju dovodiš, u pravu.

MARIJA

Zar nisam, vaj! u zgodu došla jadna?
Izdajstvo urotno doglasit Karlu
Je l' kasno? Bože! dok se tebi moljah,
Umoriše ga već! To strašno oko
Prokazuje mi njegvu smrt.

(ispane joj svijeća i ugasne.)

MARGITA

Umukni,
Ne zbori tako, ne gledaj me tako!
Ublažit ne ćeš me, nit obajati
O mojoj glavi ovijene zmije
Znaj: osvetna sam srda. Bjež il' umri!

(zamahnuv na nju bodežem, klone joj ruka.)

Od mramora si kip mironosnice
S nebeskih visâ ljubavi? O sliko
Čudotvorna, o poslanice božja,
Nad smàkom svijeta, u mrak zarušena,
Golubice ti bijela! Granom mira
Zmijopletu si dirnula mi glavu:
Ja pred tobom je obaram! O djevo,
Obranit pregnu čovjeka, što dušu
Otrovao je tvoju? zavodnika,
Što hini ljubav, koju s njime dijelit
Bez skvrne ne možeš? Oj divno čedo,
Miloto rajska, ljubavi si slika,
Što gažena i progonjena većom
Progonitelju ljubavlju se sveti.
Ko svetinji obuhvaćam ti noge,
I slažem do njih bodež moj i suze. —
Oj kaži mi! zar ubit kane Karla?
Pomozi mi ga spasit! Daj mi svjetuj! —
Ah jadne mene! ja ga spasit želim?
Ne pomože mu, spasa mu ne donije,
Van duša, koju ljubi. Ti ga ljubiš,
I tebe ljubi on: ti spas mu budi. —
Uklonit ću se, pute ti uravnat,
Ne posrćuć da k njemu doći moreš.
Ja odlazim. Al' dajder primi prije
Ostavštinu mi, k srcu svom ju vini.
Što sobom uzimam, taj bodež sve je.
Preuzmi ti od mene ljubav moju,
Taj slatkog čara neiscrpljiv poklad,
I djecu mi preuzmi, nejač sitnu!
Pod okrilje ih materinsko primi,
Ne ostavi ih, zamjena mi budi!
Blagoslivam te! Blagoslovna bila
Ostavština ti moja. A što jada
I otrova taj poklad krije, daj mi;
Odnesti sa sobom ću i zakopat
Duboko dolje, pod zemlju duboko.
Blagoslivam te. Ljubio te vjerno!
A nevjerna i tebi — klet ću strašno

Iz groba mog i dolje k sebi svući!
Blagoslivam te. Sretna bila, sretna!

(Posrtajući odlazi pram zatku, te obnemogla naslanja se o zid izmedju obaju prozora, digav po njem ruke.)

VI. PRIZOR.

(Na vrata u zatku naglo ulaze Jelisava, Blaž Forgač i Nikola Gorjanski. Iz vana se čuje mukli žamor i strka.)

JELISAVA *(Gorjanskomu)*

I ti doglasit nešto mi imadeš?
Zapovjedit ja ništa tebi.

NIKOLA GORJANSKI

Ništa?
Zapovijedaš da odlazim. Ja idem. *(odlazi.)*

BLAŽ FORGAČ

Litvini se ne dadu podgovorit;
Talijanska suprotivi se straža,
I prokleti Hrvati vjeru drže.
U nevrijeme zapodjet će se sječa;
Do pokolja će doći, a priredit
Ne dospjesmo sve do kraja, što želiš.
Razdanilo se. Da je noć još mrka!

JELISAVA

Dozovi Borisa, nek dodje k meni.
Uglaviti ću s njim, što biti mora.
Hrvate će mi Lacković umudrit,
Il' on il' mačevi. *(Čuje se kreševo.)*
Ha! već se biju!
Pobrzaj! Da si potisnuo za čas
Hrvate iz grada i tjelesne mu
Talijanske stražare. Drži mi se.
Raspošlji namah tekliće po zemlji
Prokletstvo posvud njegovo razglasit,

I na noge pozivat sav mi narod,
Pod oružjem da put Budima navre.
Kad sunce zadje, zašlo mu je zadnje!

BLAŽ FORGAČ

Kad pane noć, i on će pasti, vjeruj.
Al' čekaj. Dok je dan, mirovat nam je,
Da vragovi ne pomrse nam posla.

(Čuje se opet kreševo.)

JELISAVA

Poslovat nam je, kako zgoda traži.
U kreševu i tvoj mač neka kreše.

(Blaž Forgač odlazi.)

(Marija, koja licem i kretnjom odaje veliku borbu, primakla se lijevomu izlazu. Jelisava pohiti pred nju.)

JELISAVA

Kud zalaziš?

MARIJA

U zasjedi da stojim,
Ne dolikuje kraljici ni djevi.

JELISAVA

O besvjesnice! Kud tvoj korak smjera!
Odavat majku dolikuje kćeri?
Na raspuću se ti k izdajstvu putiš?

MARIJA

Dva puta do njeg su. Ja bježim oba.

(kažući na Margitu.)

Provodič moj je tamo: on je bolji,
On vodi k pokoju.

JELISAVA

A kamo ovaj?

MARIJA

Da nisi majka mi, ah vodio bi
K najdražemu me biću, da ga spasim

Il' šaptom, il' pomaganjem, il' borbom.
Al' pokraj majke — on me vodi k njemu,
Da još jedamput pogledam ga mukom,
Pak podjem s o n o m — umuknut i zavijek.

MARGITA *(okrenuv se od zida, vadi iz njedara ružu, te ju polagano ispušta iz ruke.)*

Tu ostaj, ružo. Ne nosim te sobom.
I povenula, opet ćeš oživjet
U krasan cvat. Od moga srca topla
Zalijevat će te rosa. Ostaj, cvati!

(Oprostiv se nijemom igrom od Marije, od dvorane i izlaza, koj vodi Karlu, odlazi na vrata u zatku.)

JELISAVA *(zaustaviv Mariju, koja hoće da polazi za Margitom)*

Pa tako li ga ljubiš, jadna kćeri,
Da majku izdat ili u smrt poći
Namjeravaš? Oj kćeri moja jadna!
Ne nudjah li ti zaklona na grudih
Na materinskih? Ti na njegve klonu,
Gdje zamama smrtonosna te snadje!
Ne znadoh, vaj, da proti njegvim čarom
Odoljen-trave ne ima na svijetu.
Tê čini kako od tebe odmolit?!
Ta sklon' se opet k meni. Ja te svijam
Na materinsko srce. Umrijet ne ćeš.
Kad ljubiš ga toliko, ne će ni on,
Dä, živjeti će! Zaklinjem se prvim
Prosinulim ti novorodjenici
Nebeskog svjetla vidjelom, da hoće.
Upokoj se. Tim cjelovom se kunem,
Na tvoje oči pritisnutim, istim
Ko onda, kad ih prvi put poljubih:
Pozlijediti ga ne ću, spasit ću ga.

MARIJA

I po drugi put darivaš mi život,
Ne ukineš li njega sa života.
Pokloni mu ga, daj ga spasi, spasi!

(odlazi na lijevo.)

JELISAVA

Obrekoh ja, a ne će l' kob poreći?
Napustiv na nj silovite divljake,
Zaustavit li mogu trk im bijesni?
Na juriš da ne pregaze i mene
I Mariju? — Zagonite se na me
Još jače sile: ne dam se oborit!
I suzbit ću vas, i okrenut tamo,
Kud hoću ja — jer hoću! — On je spašen. —
Na granice primaknuo se Sigmund,
Da udje ù zemlju; al' sad mu ne dam.
Zakazat ću mu, nek se vraća domu,
I Marije se odrekne za uvijek.
Do noći poruk tamo i ovamo
Projurit može; poslat ću ga namah.
Do noći nove zaruke će biti.
Do noći Boris Budim ostavit će
I s njime će Jadviga k Jagijelu.
Da Boris ode, i njoj je otići;
A Vilima je vredniji Jagijelo!
Il' žrtva li je, jedna je za mnoge.
Hrvatom dat ću kraljicu i kralja,
Gorjanskom — tamnicu, môm, tamničaru!
A Ugarska je moja, moj je Stjepan.
(Ishodi sunce.)
Oj sunašce! i opet ishodiš mi,
Iz duga mraka! Zapadat ti ne dam:
Prikovat ću te kopljem nasred neba,
Ma rijekom krvca strujila sa koplja!
(izlazi na desno.)

VII. PRIZOR.

(Izvana se čuje trubnja. S lijeve strane udje Karlo Drački, poslije na vrata u zatku Alberico da Barbiano.)

KARLO DRAČKI

Ogranulo je sunce; već trubači
Na pohod zovu. Da si zdravo, sunce,

I bojni glase, vesel došao mi!
Opremati se valja. Gdje si, maču,
Gdje oklope, gdje štite moj? kud djedoh
Za kivne noći junačko oružje?

ALBERICO *(uletiv plah)*.

Urotili se protiv tebe, kralju,
Madžari, Tatari, Jacigi i Kumani:
Naskočili na tjelesnu ti stražu!
Na vrata gradska hoće nas izagnat.

KARLO DRAČKI

Zaludjuje te drijema tlapnja pusta?
Zar nisi ti stražarom zapovjednik?
Pak drugi da se zapovijedat drzne!
Ne luduj mi, ne djetinji. Tko pregne
Pobunit se prot meni? *(Čuje se kreševo.)*
Tko se bije?
(Otvori lijevi prozor i pozire dolje.)
Iz pakla zasjeno! u danjem svjetlu
Iščezni kleta! — Zar oslijepljeh jadan?
Je l' san il' java, što tu vidim dolje?
Ha! zvijeri pustarski! vi zasjedači,
Uzmaknite, šakali noćni, u mrak!
Na svijetli dan izmilati već smijete?
Zagonit se na tjelesnu mi stražu?
Madžari, Tatari, Jacigi i Kumani!
Zastrepite od gnjeva moga strašnog!
U korice te mačeve pobac'te
Ta koplja na zemlju! Sa zemljom sravnit
Sve gradove ću vaše i navabit
Na strvine vam gavranovâ jata.
Ne uzmiču, ne poslušaju kralja!
Zar nisam kralj im više? Kakov kralj sam
Strahovit, nemilosrdan, nek znadu!
Mač amo moj! Alberiče, daj mač moj!
Ustobočen što stojiš? Mač mi nosi!
Ni ti me ne slušaš? — Poteci
Po oružje mi, slugo, il' ćeš ginut! —

Da kralj na slugu mač svoj vadi? Stid me
Bjesomučna nedostojanstva. Kralj sam,
Ko kralj pred svoje podanike idem,
Bez oružja. Ukrotit ću ih okom,
I glasom svojim mačeve im izbit.

ALBERICO

Bez oružja med bijesnu divljač nejdi!
Nanjušiv krv, za krvlju žedj ih tjera,
Ugasit će ju makar tvojom. Stani,
Bez oružja ne izlazi!

KARLO DRAČKI

A gdje je?
Za strašne noći kud ga vrgoh jadan?
Ne bješe tebe tu? Al' neka čami,
Gdje jest. Bez oružja ću. I bez njega
Goloruk nisam kralj. Bez oružja ću
Polomit pogledom, porazit glasom.

(Stupiv na vrata, vikne dolje)

Madžari, Tatari, Jacigi i Kumani!

(Kreševo namah utihne. Obojica odlaze.)

(Pozorište se promijenilo u perivoj ispred kraljevskih dvorova, kako je u drugom činu. Suton je.)

VIII. PRIZOR.

(S lijeva iz perivoja već bliže prema zatku izadje Jelisava, malo zatim i Stjepan Lacković.)

JELISAVA

Trup leži tu! O strašna slutnjo moja!
Trup Marijin tu leži. Jao meni!

STJEPAN LACKOVIĆ

Ja trupla ne vidim. U sutonu se
Utvorilo iz sjene nešto tebi.

JELISAVA

Gledj, ono je. Pod busom ružinim je.
Pristupit ne smijem, da pogledam iz bliza.
Ni ja već ne vidim — oh — magli mi se.

STJEPAN LACKOVIĆ *(pošav tamo).*

Vaj, grozne nesreće! U istinu je
U krvi trup. — Al' nije kćeri tvoje —
Margita je. U zgrčenoj joj pesti
Sa bodeža još kapa krv.

MARIJA *(sašav iz dvora u zatku).*

Čuj, majko!

JELISAVA

Ti živiš, Marijo? Oj kćeri draga!
Jest, to je tvoj glas, to su oči tvoje,
I ruku tvojih zagrljaj je ovo.
Što život tvoj je meni, sad tek ćutim
Oćutiv u trenutku ovom strašnom,
Što smrt bi tvoja bila mi. — Margita —

(kaže joj u perivoj.)

MARIJA

Pod ružom leži! — Sudila si sama.
Plemenite li duše! Umrla je,
Da živim ja. Uživati li smijem
Tu žrtvu njezinu? O smijem li, bože,
Taj ubrat cvijet, što niče joj iz groba?
I samrtnu posluhnuti joj želju?

JELISAVA

Urávnila ti put do sreće tvoje.
Ne kloni ga se, podji njim bez straha,
Kad smiješ bez krivde.

MARIJA

Ah, da je nije!?

JELISAVA

Da jest, na meni je, — i kar na meni:
Bez obojega ti se k sreći putiš. —

Nagovještam, što ovamo te krenu.
Od Sigmunda povratio se poruk
I vratio slobodu tebi? Je li?
Tvoj pogled kaže mi, da jest, i vreli
Taj drhat bujnih nadom njedara ti.
Kraj Dunava je Karlo kod Hrvata
Na vratih sobotskih. Hajd tamo, kćeri.
I sama sreće vjesnica mu budi.
Umoli ga, da k meni sam pobrza
U krilo mojih palača još danas,
Da čuje glase od Sigmunda došle,
Baš znamenite za njeg i za tebe.
Bez straha idi, Marijo; i njemu
Sigurniji će pohod biti s tobom.
Idući s tobom, ne će ići strahom:
U povodu je tvom i njegov zaklon.
(Marija odlazi lijevo.) (Lackoviću)
Nek dodju sluge s lučima, da nose
U dvorsku crkvicu Margitu mrtvu.
Najavi Borisu i velikašem,
Da mogu doći. I Jadvigu zovi.
Još neposlušnica izaći ne će.

(Lacković odlazi. Na ulazu k dvorovima sukobi se sa Borisom, Blažem Forgačem, Ubulom Kalajem i Nikolom Gorjanskim, i davši im znak, da sidju do kraljice, izadje.)

NIKOLA GORJANSKI *(Jelisavi).*

Ne mogosmo namoliti Jadvige,
Da izadje. Goropadi se, zdvaja
Od žalosti, sluteći —

JELISAVA

Da će poći
K Jagijelu sad? I hoće. Al' što sluti,
Da zlo je, znam, da njezino je dobro.
(Borisu)
Poljaka i Litvinâ ugovoru
I uprosu Jagijela, viteškoga
Sad združenih vam kraljevina kralja,

Milostivo se priklanjam. Do zore
Na domaku već zaručniku novom
Jadviga može biti. Da ju čuvaš!
Oprostivši se s njom, i materinsku
Podijelivši joj molitvu, u tvoje
Izručit ću ju okrilje večeras.

BORIS

Zahvaljuje ti dvoja kraljevina
I kralj naš, dvjema krunama narešen.
A har ti i od mene. Već me mrzi
Medj lupeškijem boraviti ljudma
Sred izdajica kraljevstva i kralja,
Sred zasjedača himbenih. Već jedva
Zatomit mogoh gnjev svoj na tu družbu.
Zahvaljujem ti, što ću od nje poći,
I vojska moja sva ti harna za to.
(odlazi natrag u dvorove.)

BLAŽ FORGAČ

Iz okoliša već su stigle čete
Pod oružjem. Porazmještene zgodno
Za vrhovima budimskim u klance
Tek mig tvoj čekaju.

JELISAVA

Već znam. Već sama
Obadjoh svud. Znam i to, da na m o j mig
Svi čekaju, na ničij drugi, — ničij!
Tko drukče misli, ujest će ga guja! —
Po Dračkoga mi i ti, Lackoviću,
Za Marijom pobrzaj. Što nakanih,
I ovim kaži. A Gorjanski sad će
Pokazat i on, tko je junak dobar,
Tko vjera, tko li nevjera. Hrvate
Na sobotska ćeš potisnuti vrata
I preko Dunava ih satjerati.
Zapovijedam ti. Da si išo, kud te

Moj šalje glas, il' sad ga čuješ zadnjôm! —
Ti Blažu Forgaču, moj peharniče,
I ti moj konjušniče od tog časa,
Ti Ubul Kalaju, u palače mi
Potrudite se za čas slijedom mojim.
Još ne! — za časak dodj'te, vjerni moji! (odlazi.)

IX. PRIZOR.

(Nikola Gorjanski, Blaž Forgač i Ubul Kalaj opstupe Stjepana Lackovića).

BLAŽ FORGAČ
Što snuje kraljica?

NIKOLA GORJANSKI
I ja to znadem,
I više nego ovaj, njen palatin.

STJEPAN LACKOVIĆ
Ti lažeš.

UBUL KALAJ
On — palatin?

NIKOLA GORJANSKI
Zar ste slijepi?
Al' čujte me! Zaludiv Sigismunda
Da Marije se odrekne, zaručit
Za Dračkoga će nju, za onog, koj je
Po zemlji krunu bacao vam svetu.
Što još su na tla bacili, — gle tamo:
Margita leži — ubijena! — Čujte!
K Hrvatom šalje mene, — da ih bijem?
Ko psa da me utuku, šalje mene.
A dvoranske je časti dala vama,
I život da vam poslije uzme. Čujte!
Zaboravila nije triju grada
U Poljskoj, što ste izdali za novac

Litvinom vi. Da i tri glave svaki
Imade vâs, sve posmicat bi dala!
Blažu Forgaču.)
Tvom djedu je na viteškom mejdanu
Tri zuba izbio kralj Karlo Robert,
Tri grada za to dao mu. A ti si
Tri grada izdao: taj broj je koban tebi;
I tebi, Kalaju! Još jedne trojke
Spomenut ću vas: znate za tri mača?
Znaj i ti za njih, palatine dobri!

UBUL KALAJ
Umukni!

BLAŽ FORGAČ
Ludjače!

NIKOLA GORJANSKI
Ha! Vi ste lude!
Opkolite ga bliže, da ni jedan
Ne izmakne mu glas kroz kolo naše.
Sad čuješ dobro, dobri palatine.
Nas tri nakanismo i zaklesmo se
Uz onaj trup položiti i drugi:
Uz kraljicu Margitu kralja Karla.
I hoćemo.

STJEPAN LACKOVIĆ
Al' ne ću ja!

NIKOLA GORJANSKI
Ha! moj si!
U pandžama te imam, zaljubljeni
Moj slavíću! *(Drugovima)*
Taj hodit više ne smije,
Il' odat će nas. Držimo ga, braćo,
Il' naše glave već se slabo drže
Ramênâ naših. — Niti pisnut ne ćeš,
Još brži će se mač moj, znan ti dobro,
Na istom mjestu, ko što nekoč — znaš li? —

Oboriti na tebe. U gvôždje ga!
Pak hajte tad, kud zakletva vas zove
I dobri čas — umorit kralja toga.
Na onaj trup tri mača zakleše se
Položit k njemu drugi. I dva mača
Učiniti će isto.

BLAŽ FORGAČ

Ma i jedan!

NIKOLA GORJANSKI

A ubiv njega, njime ste utukli
I kraljičinu drzost. Tad će naše
Gospodstvo biti. Ja k Hrvatom idem.
Nek vide, rdja tko je, tko li junak.
U gvòždja mi ga okujte.

STJEPAN LACKOVIĆ

Iz gvôždjâ,
Iz groba još ću ja dosegnut tebe!
(Odvuku ga Blaž Forgač i Ubul Kalaj na desno.)

NIKOLA GORJANSKI

Kratkotrajnu oživjeste životu,
Vi žrtve dvije, u ovome vrtu
Pred šesnajst ljeta zakopane. I sad
Iskopo sam vam grob, al taj je dublji:
Izmilati mi ne ćete već na dan.
Sad, Jelisavo, gledj za drugom svojim!
Oglédat ćeš se skoro i za vlašću,
U mojim ćeš ju ugledati rukam'
Poslužit će se njom, kog slugom zoveš!

(Odlazi na lijevo. Iz dvorova dolazi dvanaest sluga s mrtvačkim nosilima i s neužganim bakljama, te zamaknu na lijevo u perivoj. — S prijeda dolaze s lijeva Marija, Karlo Drački, Alberico, Ivan Hrvat, Ziemovit Mazovski.)

ZIEMOVIT MAZOVSKI

U zasjedu ćeš zapast. Nevjera je
Od pamtivijeka Madžar: ne vjeruj mu!

Na dogovor i mene nekoć zvahu.
Ja dodjoh, a što učiniše oni?
U tamnicu me vrgoše, i krunu
Ukradoše mi poljsku. Vjeruj meni,
S prostodušja sad nevoljnu bjeguncu.
A nevolja još gora čeka tebe.

KARLO DRAČKI

Ne zlijedi djevojke.U zasjedu me
Ne povodi ta nježna ruka.

IVAN HRVAT

Kralju!
U mraku druge vrebaju na tebe.
Ne dijeli nam se, povraćaj se s nama.

KARLO DRAČKI

Bez oproštaja dijelit se ne mogu
Od kraljicâ, kad već se dijelit moram.
Ha! zasjedača takih da se strašim,
A vidjeste, da kukavci su jadni,
Od pogleda, od glasa mog da strepe.

IVAN HRVAT

Pomoriv prije tjelesnu ti stražu.

KARLO DRAČKI

Madžari, Tatari, Jacigi i Kumani!
Tko da se plaši njih? Vaj, što ih kasno
Upoznah ja!

IVAN HRVAT

Svjetovasmo te drukče.
Bar sad nas slušaj.

KARLO DRAČKI

Od straha da slijedim
Vaš savjet sad, kad ne slušah ga prije
Od srčane žestine?! — Tê divljake
Povesti htjedoh u boj za slobodu!
Tko da se boji njih? Tko da ih vodi?

Ni boriti se ne htjedoše s njima
Junaci u Napulju i u Švapskoj,
Ljudevit kada poveo ih sobom.
Primirite se. Ja sam miran posve.
Put daleki me za tim kratkim čeka,
U Napulj, za n j o m. Već se čini meni
Da stupam po svom domovinskom tlu,
Zemljotresnom i podrovanom, ali
Čarobitom i nad sve dragom meni!
I ja ću za njom — kašnje. Ja sam miran!
Pregorio sam lastovanje nježno.
Obamrijev sebi, za druge ću živjet,
Pram jednom cilju sve udesit pute.
Povratite se spokojni. I ja ću
Upokojen do skora opet k vama.

(Baklje se u perivoju jedna za drugom užižu; malo zatim krenu nosioci prema izlazu u dvorove.)

ZIEMOVIT MAZOVSKI

Kud ideš u mrak? Povraćaj se s nama!

KARLO DRAČKI

Gle svjetla tamo. Siguran ću za njim.
A vi k Hrvatom mojim. Čekajte me.

(Odlazi Ivan Hrvat i Ziemovit Mazovski na lijevo. Sluge ulazeć s nosiljkama u dvorove poredani su tako, da se razabira dvanaest plamena od bakalja.)

MARIJA *(tiho).*

O kobnijeh luči kraj Margite!

KARLO DRAČKI *(prepane se — pak se ohrabri.)*

Jao!
Ti ognju ukletni, i za tobom ću!

BLAŽ FORGAČ *(došav s Ubulom Kalajem s desna).*

Za pogrebnim — sâm na svoj pogreb ideš!

(Konac četvrtoga čina.)

V. ČIN.

(Na sredini zatka dvorska crkvica. S desna joj i s lijeva stube su uzvedene gore na hodnik s velikim prozorima. Uz lijevu stranu pozorišta kamena sjedala.)

I. PRIZOR.

STJEPAN LACKOVIĆ *(podupiruć se mačem teško koraca niz lijeve stube.)*

Zatvorite se, rastrgane žile,
Ne propuštajte krvi, duše moje
Iz oslabljela ne izgon'te tijela,
Dok namjere ne izvršim. Vaj! slab sam!
Vi kleti okovi, ne strgah li vas,
A jošte rukom maknuti ne mogu?
Slaboća vas zamijenila: sad ona
Sve mišice mi sapinje. Podrži,
Ne ostavljaj me, dušo, još za časak,
Da zaman ne ginem, ne spasiv kralja.

(Sjednuvši na stubama, pogleda u crkvicu.)

Tko leži tu za prozorom? Margita
Na odru mrtvačkom! A zašto ovdje
Položili ju? Da, i Karla hoće
Položit uz nju. — Hoće l' doći skoro?
Niz ove stube? Vaj, da podju onud?!
Da nisu prošli jur, a ja već mrijem.
Oj smrti, počekaj — još imaš časa!
Ne ulazi još amo — haraj drugud.
Po bojištima vrzaj se; ne drži

Krivudavih se stopâ zasjedačâ.
Ah! nestaje mi svjetla, glasa, daha!

(Niz desne stube sidjoše s hodnika Jelisava, Karlo Drački, Marija, Alberico, Blaž Forgač, Ubul Kalaj.)

JELISAVA

Oprosti, što si čekao. U Poljsku
Otprémat imah kraljicu Jadvigu.
Al' što će kašnje, draže će ti doći
Od Sigismunda vijesti; a od mene
I ne nadaš se, znam, što sumih za te.

KARLO DRAČKI

Kad Marija nas prati, nije l' s nama
I nada sama? Bar je slika njena.
Al' gle, zaostaje — i odvraća se od nas
Zoroliko joj lice. — Sad je dobro.
Okrenula se opet k nam — al' blijeda,
Sva drhćući — !

JELISAVA

I kako drhtat ne će,
Kad nje se tiče, što ti javit idem.

(Odlaze svi na desnu stranu.)

STJEPAN LACKOVIĆ

Okrenula se — je l' na mene? Bože!
Zamotrila me valjda nije. Ode!
I ona ode! zadnje nade trak
Iščeznuo mi s njom. Da mogu viknut!
O muke strašne! nestalo mi zraka.
Zariknut htjedoh a ne smogoh šapta!
Vaj! ukočena sva mi trne noga,
Ne mogu za njima, ne mogu, jao,
Odvratit uboja, kog veće vidim
Na izdanu mu padat glavu. Zaman
Ne dosežući za njim pružam ruku,
I zaman uzdah podirem nečujni.
O naravi, preokrutna si. Zašto

Sve sile u taj čas mi otela si,
Do djeteta ponizila me slaba!

(Marija se vrati i potrči k njemu).

O zdravo da si, bogom posestrimo!
Da l' jesi ti? il' umiruća duša
Nebeskog vidi poruka?

MARIJA

Ne kasni
Prokazat mi, što strašna strašan kriješ.
Govori za boga!

STJEPAN LACKOVIĆ

Hajd bliže k meni,
Ne mogu glasa smoći. Da me čuješ,
Primakni se. Umoriti će kralja —
Blaž Forgač, Ubul Kalaj i Gorjanski.

MARIJA

Umorit će ga! je l' i majka s njima?!
Čuj Karlo, Karlo! Čuvaj se! Umorit —
Umorit će te zlotvori! Umorit!

(Tek je utrčala na desno, čuje se iznutra zveket oružja, štropot i vika.)

STJEPAN LACKOVIĆ

Vaj! pada već! zadržat ga ne mogu.

(Sruši se kao mrtav.)

II. PRIZOR.

(Istrči Blaž Forgač, za njim Ubul Kalaj s golim mačevima u ruci. Ubul Kalaj nasrne na Blaža Forgača.)

BLAŽ FORGAČ

Ha! nevjero! ti udaraš na mene?
Bar tebe ću pogodit.

UBUL KALAJ

Ja već jesam.
Izdajstvo izdajom se plaća. Ha! Ha!
Izdavat ne češ mene.

BLAŽ FORGAČ *(padajuć)*

Da si proklet!

(pridigav se i pogledav unutar na desno.)

Taj prokletnik još živi, a ja mrijem!
Ha! shvatit da ga mogu i zadavit.
Rastegni, smrti, ruke mi do njega,
Da k sebi ga privučem — proklet bio! *(Umire.)*

(Izadju Karlo Drački, Marija Jelisava i Alberico.)

KARLO DRAČKI *(na čelu ranjen).*

O dvori kraljevski, vi leglo gujsko,
Vi špiljo lupeška! Razmaknite se,
Na moju riku rušite se, da mi
Protutnji osvetna k Hrvatom mojim.
Osvetit ću se za izdajstvo gadno.
Madžari, Tatari, Jacigi i Kumani,
I guje, jakrepi, šakali, pseta!
Za takov vi ste boj? Ha! lupeštvo je
Junaštvo vaše — lupeži vam kralji
I kraljice i dvorani. Daj jače
Prokapljuj s čela krvi, da mi skriješ
Od stida krv, što šika mi u lice,
Od stida, što kraljevah i čas — psima!
Ne dodiraj me, djevojko! ledena
Ko zmijski plaz ti ruka. U kraj! u kraj!
Na hladnu kamènu počinuti,
Kad nigdje tu zaklonit se ne mogu
Na ljudske grudi. *(Klone u kameno sjedalo.)*
Bjež od mene, bježi!
Ti jecaš, plačeš? Zalita u suzah,
Na koljena preda mnom klecaš? Ruke
U očaju pram meni dižeš bijele?
Oj modre oči, što se iz vas sjaje?
Da l' nebeski je žar, il' himben s pakla?
Iz očiju mi! ne pridušuj opet
Tim pogledom uskipjelo mi srce. —
Oh, suze me probijaju! da speru
Strahovit grijeh, što posumnjah na nju?

O Marijo, tko tebe smije potvorit!
Oprosti mi! Bjesomučnika, kivna
I na boga i na svijet, smekšala bi
Tim pogledom žalostiva dragoća,
Iz nevjere pretvorila ga vjerom.
Oprosti! — Nježna dušo, ti me zoveš
U palaču? njegovat ćeš me tamo,
Zaustavljati krv mi? idem, idem —
Kud s tobom išo ne bih? Kad za o n o m
Zaputit mi se skoro, — ah! za onom —
U jedan čas za vječnost ću se tebe,
Miloto rajska, nagledati jošte,
Da lik tvoj krasni sav u duši mojoj
Ponesem onamo. — Oh Jelisavo!
Da l' bješe t o, što sumila si za me
T o Sigismundovo odricanje bješe?

JELISAVA *(bila medjutim zapovjedila Ubulu Kalaju, da dovede sluge, te oni već iznose mrtva Forgača.)*

Životom ti se Marijinim kunem,
I njenim milkom — ja sam bez krivine.
Krvnika ti odnesoše već mrtva,
Krivine njegve drug još ovdje stoji; —
Upokojen, ti sam ćeš sudit njemu.

KARLO DRAČKI

Alberiče! pobrzaj po Hrvate,
I takov ja ću polaziti s njima
Na daleki put. Idi po njih, idi!

(Odlazi na desno, poduprt na Mariju.)

JELISAVA *(Alberiku.)*

Što kralj zapovijeda, izvrši namah.

(Alberico odlazi na desne stube.)

Kroz moje čete prolaza im nema,
Ni pristupa do Karla — živim nema!
Zaglavit će — sve izdajice moje!

(Ubul Kalaju)

I ti si urotnik! Izdajstvo drugo

Ne sakriva ti prvoga. Na muke,
Na kotač ću te udarit, polomit
I željeznu ti odoru, taj od pet
Vijekova klet razbojnički plijen.
I to će kotač smrviti! Al ljepše
Doslužiti se možeš smrti. Pred smrt
Dozvoljujem ti to. Sve vjerne moje,
Po budimskih porazmještene klancih,
Povedi amo. Bar trenutak zadnji,
Života tvoga poslušan mi izvij!
Iz kazne može nagrada ishodit.

III. PRIZOR.

(Ubul Kalaj podje na lijeve stube; prepav se Lackovića, koji sveudilj ko mrtav leži — al ne rekav ništa odlazi.)

JELISAVA

Što Dračkomu namijenih, svršit moram.
Sad moram svakako. Iz njegve duše
Ne istrgoh već nikad sumnje na me,
Ni osveti se njegvoj ne izmakoh,
Ne učinim li, što mu već dosudih.
U mojoj sav je vlasti, te mu sudbu
Po mojoj volji mogla bih udesit,
Ne pitati već za nj, ni pitat njega.
Al nek si sudi sam, nek bira s voljom,
Nek ide putem, utrtim mu posve.
Milosrdna mu kob i lešine je
Pred njega na tla zbacala, da nigdje
Ne suprotne se živa duša njemu,
Bez zapreke da k cilju jednom ide.
Spotaknut li se o ta trupla hoće?
Al što junaku smetat mogu strvi?
Junaku baš je kob, što njemu pute
Mrtvaci utiru. Sa odra onog
Provodič nijemi k Mariji ga puti.

(Okrenuv se i pošav k crkvici, zapazi Lackovića, gdje leži, i pohiti k njemu.)

Ah, zraka, zraka, dajte mi! Predahnut
Od užasa ne mogu. Strašno, grozno!
Što učini od sebe? Il ga tako
Osakati koj nečovjek na mrtvo?
O n leži tu, on mrtav? A kolikim
Već umrijet dadoh, da mi živi on,
Da njega dokučim! Pa sad je mrtav!
Prek gomile mrtvaca k mrtvom sižem! —
Vi tisuće, što izdišete sada,
Okren'te amo dah svoj, da u njega
Sve duše vaše udahnem. Vi živi,
Zaustavite dah svoj za čas, dajte,
O dajte meni zraka, da mi grudi
Ne raspuknu se, dok se ne dozovem,
Čim njega da oživim. Jao! kleti
Vi otvori, kud krv istekla njegva.
Od rijeka krvi, što proteći dadoh,
Da mogu sad navratit mlaz i slabi
U žile tê, da zakucaju opet —
Ha! kucaju mu! il me samo ruka,
Što drhće, vara? Ne! on zbilja diše!
Progledava! on živi!

STJEPAN LACKOVIĆ *(slabim glasom..*

Što? on živi?
Da l' živi kralj? ne ubiše ga?

JELISAVA

Živi.

STJEPAN LACKOVIĆ

Sad miran umirem, kad spasih njega.
Sad dodji, smrti! da si zdravo, smrti! *(on usne.)*

JELISAVA

Ne, ne! To nije smrt. Zdrav san se spušta
Na oči njegove. Preboljeti će.
Što vidim? Lanci — usjekli se ovdje
U njegve ruke. Što se zbilo, bože! —
Gorjanskoga je nedjelo i ovo, —

A jadnica pripomogoh mu sama!
Okovao ga! — O junaka divna!
I okove je skršio s pregnuća,
Da zasjedničko zapriječi umorstvo.
Gdje ima dar, da većeg vrijedan nije?
Gdje kar, da većeg ne zasluži onaj —
Progonitelj mu zlotvorni — Gorjanski!

UBUL KALAJ *(bane uzrujan.)*

Ne uzmiču Hrvati. Bijemo ih;
Odbijaju nam jače. Osiliše!
Potukoše već jednu četu, kleti, —
Gorjanskoga, — zasužnjiše i njega.

JELISAVA

Sužanjstvo mu namijenih. Dobra srećo!
Od mojih želja udesnice brža!
Ohrabrite se. Udarajte s nova.
Ne štedite mi nikog od Hrvata.
Ma posjekli i roblje s njimi, sjecte,
Ne popuštajte. Sto vas je na jednog. —

(Ubul Kalaj odlazi.)

Sad padajte oko mene, mrtvaci!
Do danas j a svoj vijek izvijah mrtva;
I moj je došo dan, i ja ću živjet:
Kraljevat hoću! Već robovah dosta,
Već najadovah, naželjeh se sreće.
Doželjev je se — da ju puštam opet?
Na dohvatu mi leži tu. Gle rukom
Dokučit morem ju, pak od straha sad
Pred zvekom bojnom da ustegnem ruku?
Tu leži; još je san — al bit će java.

IV. PRIZOR.

KARLO DRAČKI *(vraća se s Marijom, sav u bojnoj odori i káciga mu na prevezanom čelu.)*

Ah! teško se dijeliti od tebe,
Al' stići mi je, kud svoj vijek uputih —

I bez tebe. Pregorjet moram, moram,
Ja idem sam, *(tiho)* ja za n j o m idem.

JELISAVA

Stani!

Ne polazi ovako. Slušaj mene.
Na kámu tom si tražio počitka;
Na nj sjedni opet: tu ću ti pokazat
Za kratka domjenka početak drugi,
Dugovječan, a željkovanje tvoje.

(sjednu na kameno sjedalo.)

Sad ponudjam te tim, što ti obećah,
Što závjetovah se, održat hoću. —
Tu leži Lacković, da spasi tebe,
Života svoga lišiti se htjede.
Još živi, al na domaku već blizu
Smrt bješe njemu. A još bliže o v o j !
Jest, umrijet htjaše za te, ali majka
Pozadrža ju: nek životom svojim,
Ne smrću, pokaže, da ljubi tebe.
A nju je ljubav uhvatila t v o j a.
Da l' još ju ljubiš? i koliko ljubiš,
Životom ćeš pokazati joj, je li? —
Je l'? ti ćeš živjet njoj? — — Ti moraš! — Čuj me.

(Marija je pritrčala k Lackoviću, pridigla ga, te sad odlazi s njim uz stube, podupirući ga. Nijema im igra odaje, da idu po Hrvate.)

Sa Sigmundom već vjenčanu razvjenčah
Sad opet nju rad tebe, — da ju prezreš?
Sramotom ju pohulit takvom ne smiješ.
Pred podanicima joj, pred tudjinstvom
Poružit ne ćeš Mariju toliko. —
Jadvigu, s Vilimom već Habsburgovcem
Od davna vjenčanu, razvjenčah opet
Rad Marije, rad tebe, — da ju prezreš?
Gorjanskoga strmoglavih, napustih
Na stotine već bojnu smrt rad tebe, —
Da Mariju mi odbaciš? Ne, ne smiješ!

I Lacković rad tebe u smrt podje,
Rad tebe i Margita — *(podje k crkvici.)*

KARLO DRAČKI

Za njom poći,
Da, za njom poć je meni!

JELISAVA *(otvarajuć vrata crkvice i pokazujuć mu na odru Margitu.)*

Za njom ne smiješ!
Rad tebe i Margita u smrt podje,
Da Marija za tebe poći može.
I poći mora! prezreti je ne smiješ!

KARLO DRAČKI *(približiv se odru.)*

I njene ste ubijce! Moga trupla
Ne bješe dosta vam? I nju ste smakli! —
Ha! zlotvori! i bodež još ste do nje
Položili — na porugu mi veću!
Vaj to je bodež n j e n? U njenoj r u c i,
Grčevito još stisnutoj od smrti.
Ne mogu ga izvinuti. Nebesa!
Na licu tom oj kakov mir je blagi!
Na usnicama kakov posmjeh trepti!
Na vedjama joj spokojna dragoća!
Margito! ti si umrla za mene.
Uravnila si put moj — njim ću poći.
Slobodu mi povratila — sad ćutim,
Da ustah na slobodu: slobodan sam.

JELISAVA

Slobode nemaš više. Oslobodit
Hoteći svijet, sam si posto silnik.
Najsvetije si rastrgao veze,
Najmudrije si pogazio svjete,
Odbacio svoj rod i vjerne druge:
Slobodu si pobacio — sad rob si,
U mojoj vlasti si. Još dva su puta,
Još samo dva pred tobom otvorena.
Sad biraj, kojim ćeš. Sa Sigmundom se,

Sa nasljednikom kraljevstva i carstva,
Sa saveznici, s dvorani, plemići,
I s podanici zamrazih rad tebe:
Ti prijatelj mi budi sad! Rad tebe
I zaručnika otkinuh od kćeri:
Sad ti joj budi muž! Zatravio si
Vjekovitom ju ljubavi: sad ljubi!
To jedan put ti. Il' ćeš poći drugim?
Okružuju nas nebrojene vojske,
Sve vojske m o j e: tud ti puta nema.
Dva puta su ti: k Mariji il' — k smrti .
Sad biraj, što ćeš: ili nju il' — otrov.

(Vani se ori bitka.)

Čuj! — Izlaza ti nema. — Sve se bliže
Bojnici moji primiču. Do zadnjeg
Svi prijatelji poginut će tvoji.
A ja te nudjam kraljevstvom hrvatskim
I Marijom. Kraljevat Ugrom — ja ću.
Na posluh tebi nitko od njih nije,
A meni svi. — Čuj! — ne nadaj se više
Hrvatom tvojim — van kô truplom nijemim.
I trupla ti ne donose slobode.

KARLO DRAČKI *(kažuć Margitu).*

Već taj ju donio. — Iz tvoje ruke
Da primim sad ko dar, što sam ne stekoh,
Što ne ishrvah sam? Pregnućem svojim
Sve čovjek sam si osvaja, što ima:
Što drugi dâ mu, nikad njegvo nije.
Posrnuh. Veli cilj moj u nedohvat
Odmaknuo se meni. Da sad tapam
Ko prosjak slijep za njim štapom onim,
Kog ti mi podaš, il' ma tko na svijetu?
Ne postah rob, kad prestah biti vodja!
Jest! slobodan sam još, i ostati ću;
Slobode nitko ne ote mi, nitko
Ne zarobi me, dok zarobit volju
I skršit ju ne premože. I sjajan

I dragostan da još me čeka život:
Od tebe podjelu uživô bih ga,
I bio ništa. Što bi htjeli drugi,
Što ti, Hrvati, — sve bih slušat morô
Ko jeka glas. A Mariji ko ženi
Ne hoćah bit tek muž, već svijet u svijetu!
Da budem sjen, kog tudje sunce baca?
Da budem prijestol, na kom sjedi vladar?
Da budem mač, kog vadi, spravlja junak?
Da Mariji tek milostinja budem,
U ruku joj od tebe utisnuta?
Da budem oblak, u kom trijes ne sjaje?
Ne! ne ću biti rob, kad vodj ne mogu!
Što vijeka još je izvit mi, ko čovjek
Izvijat ću ga. Bio i trenutak,
Vjekovit je; jer u njem je zbijeno,
Što čovjek jest i ima, —sve: sloboda!
Odabrati mi daješ. Ja sad biram.
Ne to, što ti zapovijedaš, ti hoćeš:
Što hoću ja! — Ja h o ć u otrov. Daj ga.
Ja hoću s m r t, i smrt je moja.

JELISAVA

Umri!

V. PRIZOR.

(U to se Marija s Lackovićem vratila — bez nade. Bitka se slabije čuje.)

(Mariji)

On boluje. On žedja. Daj donesi
Napitka mu u kupi od kristala.
Već natočena stoji.

MARIJA

Jaoh majko!
Zar onom kupom da mu žedj ugasim?!

JELISAVA
Jest. Kob je tvoja. Može doć i gora.
Ne oklijevaj!

MARIJA *(odlazeć na desno; tiho).*

Ja sama da ju pružim?
Podijelit ću ju s njim! — Kad hrupe oni,
S njim udara podijelit mogla ne bih.
Ja idem. Kob je. Bolja je. Ja idem. *(Odlazi.)*

KARLO DRAČKI
I krvništvo namijenila si kćeri?

JELISAVA
Ti njen si život satro. Neka ona
Sad satre tvoj. Vjekovit to je zakon.

(Marija se vraća s kristalnom kupom. Polagano postupa napred, posustava, kupa joj u ruci pozadrhtava.)

JELISAVA
Kad s tvojom rukom ne prima života,
Nek primi iz nje — smrt. Ne drhći.

MARIJA *(podajuć mu kupu).*

Karlo!

KARLO DRAČKI
To pijem za te, krilatice misli!
Ne snizuj se, već slobodna se visi! —
To pijem za te, voljo plamenita!
Nek plazi dim, ti — stup se k nebu diži!
To tebi napijam — do zadnje kapi,
Samotvorni do zadnjeg časa čine!
Sad zdravo da ste, vijekovi budući
I pokoljenja ikad nastajuća!
Oslobodjeni i vi ste u meni:
U čovjeku oslobadja se ljudstvo.

(Marija, koja je tri puta pružila ruke za kupom, pokazuje iskapljenu čašu.)

Da sa mnom ju podijelit hoćeš, vidjeh.
Bez otrova ju tebi vraćam: bistru
Života ti budućeg posudicu.
Sav čemer ja joj izvadih, nek čista
Uzoritim se tebi puni pićem,

Vjekoviti se sliju u nju lici,
I uvijek jasnim nudjaju te sjajem,
Bistrinom bajnom vilovnijeh voda.
Oj Marijo, vij vijek svoj krasan krasna!
A kada pozli, — ti si žena: ljubi!
A kad otešča, — ti si žena: trpi!
A kad podivlja, — ti si žena: blaži!

(Predaje joj kupu.)

MARIJA

Ne držeć tebe, moj je život prazan,
Bez pića posuda — sad razbijena.

(Ispala joj čaša i rastreskala se.)

KARLO DRAČKI *(Jelisavi).*

A tebi kar je blizu, već je bliže
Neg meni smrt. Tvoj čin i kazna tvoja. —
O gdje si, Marijo? — Već mrznem
I kočim se. — Vi podzemaljske sile!
Vi pod zemlju me vučete, odoljet
Ne mogu vam. K Margiti vučete me!

VI. PRIZOR.

(Medjutim se bitka sve to više približavala. Sve žešće kreševo, lomljava, prasak, trubnja. Dolaze zgora niz stube Ivan i Pavao Hrvat, Alberico, pred njima okovan Nikola Gorjanski.)

KARLO DRAČKI

Vi dodjoste! vi divovi junaci!
Ah živjet s vama i vojevat slast je.
Vaj! za vama da mogu! Al za ovom
Zaputio sam —

IVAN HRVAT *(opaziv mu sjekotinu na čelu).*

Ubiše te, kralju!
Pokaži nam te zlotvore! Osvetit,
Strahovito osvetit ćemo tebe.

KARLO DRAČKI *(padajuć)*

Moj Pavle, Ivane, hajd bliže, bliže!

(Pavlu)

Gledj, na tlih — tu kraj mene — pepeo leži,
Ostatak jedin pomišljaja tvojih.
Uskrisi svijet misli tvojih iz njeg,
Iz pepela — uskrisit ćeš i mene,
I djecu moju! *(umre).*

PAVAO HRVAT

Umire!

IVAN HRVAT

Vaj njima —

(skidajuć okove Gorjanskomu.)

U Hrvatskoj za tebe hrast ne raste,
Da viseć na njem okaljaš ga, psino!
Iz lanca puštam te, sad laj i grizi!

LACKOVIĆ *(Pavlu Hrvatu.)*

Oj domovino! Pozdravi ju, dragu!
Ah, ugledati hoću li ju ikad?

PAVAO HRVAT

Ta hoćeš! vratit ćeš se. — Da se vratiš,
Da čarobnici otkineš se onoj:
Gledj, što učinismo. Ubijcu onog,
I zakletog Hrvatom dušmanina
Ispustismo. — Povrati nam se — skoro!

IVAN HRVAT *(odlazeč s Pavlom).*

Rastupite se, kud Hrvati idu!

(Uzašav gore na hodnik, klicanje ih zdola pozdravlja. Oni odlaze. Malo iza njih uzašla i Jelisava s Lackovićem na hodnik. Otvori srednji prozor. Iz vana buka. Na zapovjednu kretnju Jelisavinu smiri se buka. Iza nje i Lackovića dokrao se tamo i Gorjanski. Burno ga klicanje pozdravlja. Jelisavi gnjevnoj on se nasmiješi. — Dolje na

pozorištu uz Karla Dračkoga kleči Marija, a Alberico u crkvici kleknuv meće svoj mač na oltar. — Začuje se ambrozijanska himna na harmoniju te traje do konca.)

MARIJA *(bacajuć se na trup Karlov).*

To krunidbeni slavospjev je moj!
A prijestol duši mojoj na tom trupu.

(S lijeve strane dodju tri krabonoše i ukrste mačeve nad Karlom Dračkim.)

SVA TRI KRABONOŠE

Što jesi, sav u ove predji mače,
Čuvare svih za ljudstvo pregalaca.
U mačih ovih grobnica im vječna,
Tu vjekuje im miso, volja, čin.

(Konac petoga čina.)

TISKOM HRVATSKOGA ŠTAMPARSKOGA ZAVODA D. D
U ZAGREBU.